HELIKON 30

ÁRA 6 LEJ

SZÉPIRODALMI HETILAP

I. ÉVFOLYAM ● 30. (30.) SZÁM ● KOLOZSVÁR, 1990. JÚLIUS 27.

EGYED EMESE

CSIKSOMLYÓI KERESZTÚT

HAZA KELL ÉRNI EGYSZER, tudja ezt
a ránc a homlokon, a kőkereszt,
a tarisznya, a lélekszárnyú szó
(a törött szárnyú is), az olvasó,
a kéz, a szem, a vándor szeretet.
Eltévesztettük az ösvényeket —
Mindenható, vezess minket haza.

(Mennyi a kendő?
Nem sok: száz para.
Fetekét adjon...
Feteke, az nincs.)

Közel az erdő. Párás illata
megretten a vásártól... Te tekints
messzebb; hiszed, hogy állni fog
a ház, s a hűtlen város megmarad?
Szent ének ékes zászlója lobog
valahol fönn. Egyedül hallgatod.

A somlyóhegyi lajtorját, a fénylőt
nem látja senki! Útjukat
zarándok szenvedések sírva róják.
Fohász kerülget mázsás kapukat.

(Jöjjön Bogdánfalára! Ott leszünk
a templom körül; biztos megtalál.
Legjobb — vasárnap. Jegyezze meg:
Anna,
Buda Ferencnél..., vagy a lányomnál
keressen. Neve Árva Bernadetta.
Járt Moldovában? Nálunk búcsú lesz
Mária-napkor összel. Jöjjön addig —)

Keserű kórus ez! De nincs hamis
hang benne. Sok szólamú búbajával
egy volnék; mondanám — s kinek?

Csengők csattognak messzi völgyeken.
Egy megingás — s a körmenet kivet
magából! Boldogtalan szabadságot
nyersz: égni, égni fog
lábad alatt a föld, valahol jársz!
S a tölgyfaágak
megtagadják töled árnyékukat.

(A malom mellett, Lujzikalagor
faluban minket látogasson meg...
HAZAFELÉ a határhegyeket
hamar megjárjuk, harmaton kelünk,
harmat a párnánk; békesség
velünk!)

JAJ CSAK NE FOGYNÁNK,
ANNÁK, ÁGNESEK
és a gonoszság lenne kevesebb
a vásárban, s előtte, s azután...
Csöndes hittel, feanszóval mondanám
(elkezdem, de még szívem-szavam fél):
nyújtjuk kezünk, míg kezetekig ér,
keresztutaknál állva, s igazán —
Fohászkodunk a hegy két oldalán.

Hóstáti ház — Kolozsvár, 1985

Csomafáy Ferenc felvétele

LÁSZLÓFFY ALADÁR

A FONTOS KÉRDŐÍVEK

A homlokom mögött, azon a
kiteregethető rendezőpályaudvaron, ahol
adatok tehervonatai vonaglanak s épp most
fut be kivilágított ablakokkal az egyik
pármillió percet késő esti gyors a ma
délután olvasott Vergilius-szöveggel, — a
homlokom mögött még csak nem is látszik
ez a naplemente, ott egészen más kivilágítás
van az ébrenlét óráiban és szünet nélkül
mondják be a parányi hangosbeszélők a
maguk közleményeit, a pillanatokra tisztán
tátó csodát, hogy Még nyílnak a völgyben a...
avagy esetleg Lasciate ogni speranza... Ki
felel hát a homlok előtti s a homlok mögötti
csilingelésért, az ütközők között hol a
vasutas, akitől bármelyik elkéső utas
kérdezhet? Én aki ezt a kettős utazást élem,
kinek védelmében kérdezek? Már milliárdok
tértek pihenni a suhanó hálókocsik puha
takarói közé, esetleg a párizsi, pesti
hidak alá, és éppen úgy milliók ébrednek
most is a kérdezőn Janus-arcú föld
két felén: a kezdődő nappalban s a
mindig kezdődő éjszakában. Minden egyszerre
kezdődik, minden csak egyszerre tud megtörténni
a világon, csak te, szegény kis ablak-
előtti mélázó lény, jegyezd meg valahogy
az alvók és rohanók között, hajnalig, estig
a kérdéseket. Végy papírt, ceruzát, könyvtárat,
ollót, ragasztót, faricskáld össze az esti
lap nagybetűiből a veszélyes névtelen
kérdőíveket: — tessék mondani, mi lett a — —
kérdezd csak, kérdezd konokul a fontos semmiségeket is, melyek nélkül egyszerűen megszűnik
körül az élet. Hatezer verskezdő mondatot
ajánlhatok minden kimerülten elszundikálni
készülő lelkünknek. Százezer fontos érvet,
melyektől nem változik meg, de aludni sem tud,
se kint, se bent a világ.

SZILÁGYI ISTVÁN

KRÓNIKA — 5

Bizonyára nagyon sok időnek kell majd eltelnie ahhoz, hogy egyéni és közösségi életünk alakulását, ennek tényeit ne hasonlítgassuk mindegyre a diktatúra éveiben megéltekhez. E szörnyű viszonyítási kényszer: egyfajta társadalmi méretű idegbaj; amit ráadásul tetéz: máig sem tudjuk — és az idő múlása aligha segít elő valamifajta tisztázódást, megbizonyosodást — azt, hogy a változás pillanatában, azokban a decemberi napokban, valójában mi is történt körülöttünk s velünk. Marad hát a találgatás, a „helyi járatú" helyzetértelmezés. Na meg hajdani s jelen hétköznapjaink paradoxon-termő egybevetése.

... Hogy például ama komor adventi héten senki sem lépett a másik lábára, ismeretlen volt a dulakodás, pedig több ezer ember indult meg a város tengelyei mentén pártházat foglalni (s ahogy akkor még hitte:) diktatúrát dönteni. Esetleg elbukott valaki az elől menetelők közül, akit aztán lőtt sebbel vonszoltak a legközelebbi kapualjba a mellette haladók. Most állítólag csend van, csak éppen a gyalogjárón is fellökik, letapossák az embert.

... Aki akkor gépkocsiba mert ülni, keresztül-kasul száguldozott tilos jelzőtáblákkal rakott útkereszteződéseken; nem volt hatóság, a forgalmi rendőr a „köztes időre" kényszerszabadságra ment, mégsem történt egyetlen koccanásos baleset sem. Ma az útpadkán kocsironcsok, egyik „frontális ütközés" a másik után — holott azóta több az utcán a rendőr, mint a forradalom előtt.

*

Apropó forradalom. Egyre gyakrabban fogalmazódik meg (itt-ott néha már félhangosan is), hogy itt, minálunk nem volt forradalom. Hanem államcsíny volt. Puccs. Nos... Mindannak a megértéséhez, ami a fordulat után történt, valóban fontos volna ismernünk a változás miként jét, módozatát. Már csak azért is, hogy nem megfordítva a változást követő eseménysorból kelljen visszabontanunk, megfejtenünk magát a fordulatot. (Ez a művelet ugyanis már-már pusztán társadalmi mozgásirányokra rávetített formállogikai levezetéssel is elvégezhető. S ha másképpen nem, erre ilyenformán is mindenképpen sor kerül.) Kétségtelen, a hatalom mai letéteményeseinek, azoknak, akiknek a helyét a fordulat vezérkarából mára a hatalom csúcsain jelölte ki a májusi népszavazás, nos nekik, egyre nyilvánvalóbb, a mi tisztánlátásunk valamiért nem érdekük. (Untig idézett „okosmondás", hogy a forradalmak fölfalják saját gyermekeiket. Lehet. Csak persze előbb azok egymást. Akik pedig utoljára maradnak, azok magát a forradalmat falják föl. Hogy a csúcson maradhassanak. Hát ha még a forradalom ténye körül is kérdőjelek meredeznek.) Persze a diktátor házaspár „eltávolítása" (mint akut és így is rég megkésett „adósság") felől nézvést szinte mindegy volt a miként s a hogyan. Emlékezzünk vissza tegnapi keservesen káromkodó kedvű önmagunkra: történjék már végre valami, hogy az ország éléről eltűnjék ez a dinasztia. Jöjjön a hadsereg vagy akár a KB-kamarilla, ne adj isten belügyi tábornokok, csak mozdítsa el őket valaki. Vagy jöjjön egy halálraszánt merénylő, aki fegyvert emel rájuk. Akkor már mindegy volt. Ezzel szemben mára, miután a fordulat megtörtént, nyilván nem közömbös a miként s a hogyan. Különösen nem, miu-

Folytatása a 8. oldalon

SZABÓ GYULA

Bujdosás a bujdosásban

(Mikesék regénye)

Legnagyobb poggyászuk, amivel érkeznek, a hazátlan bujdosás hat esztendeje a hátuk mögött. Hat esztendeje távol a szülőhazától, a hosszú hajóúttal számkivetett vándorlásuk harmadik helyére-országába érnek. Otthonuktól, az otthoniaktól úgy el vannak rekesztve, hogy még levélpapíron sem küldhetnek-kaphatnak hírt. Nincs semmi kapcsolat az édes hazával, s a hazában a szülővel, testvérrel-unokatestvérrel, sógorokkal-nénékkel, közelebbi s távolabbi atyafiakkal. Hat esztendő alatt pedig sok minden felgyűl egy idegen földre vetett, de örökké hazavágyódó lélekben. Lehet, hogy már a tengeren — az erdélyi nagy hegyekhez hasonló hullámverések között — forgott olyan gondolat a Kelemen fejében, hogy valamiképpen mégis hírt kellene adnia magáról-magukról az otthonnak. Az út hosszú, a hajót hányó-vető tengeri habok külön megkóstoltatták vele a hányatottságot, s mikor csaknem egy hónapi út után 1717. október 10-én megérkeztek török földre, Galliopoliba, egyszerre olyan gondolata támadt, hogy Konstantinápolyban van neki egy közeli vére, egy „édes nénje", akinek már két hónapja „vette kedves levelit", tehát illő volna és ideje volna „választ" tenni rá. Mintha valami ösztönsugallatból felsejlett volna, hogy bujdosásának ez a harmadik földje lehet hátralevő életének az „otthona", s ennélfogva az odaérkezés hírét tudatni kell valakivel — valaki közelállóval —, s egyáltalán sorsuk egész további alakulását valahogyan fenn kellene hagyni, ha már semmi mód nincs arra, hogy legalább papíron beszélgetni lehessen azokkal, akiknek a képét is csak emlékképként lehet látni. A gondolat annyira készen volt, hogy még le sem ült kipihenni a hosszú tengeri út fáradalmait, már a megérkezés napján, azon melegében, ahogy földet ért a lába, a „levél"-papírhoz ült, hogy „válaszával" hírt adjon magáról a „nénjének". „Édes néném!" — leírta tintájával-pennájával a két szót, amiben nem volt semmi rendkívüli, ő sem szánta annak, s mégis mintha a tengerből egyszerre egy kivételes értékű, az érzékeny hallású emberi fülhöz hasonló kagylót vetettek volna az „emberséges vízhegyek" a partra. Bármilyen keserves sors volt a bujdosás, a hírt adó szavak csupa örömet s jókedvet sugároztak „Gallipoliból": „Hálá légyen az Istennek, mi ideérkeztünk ma szerencsésen, Francia országból pedig 15. septembris indultunk meg. A fejdelmünknek Istennek hálá jó egészsége volna, hogyha a köszvény búcsút akarna tőlle venni, de reméljük, hogy itt a török áer elűzi. Édes néném, mi

Részlet az *Ostorod volt-e Rodostó?* című „levélregényből"

Folytatása a 4—5. oldalon

SZILÁGYI DOMOKOS LEVELEIBŐL

SZILÁGYI DOMOKOS LEVELEIBŐL

Visszavont remény

„Ez a költészet, ez a költő, úgy lehet, tulajdon intenzitásának tüzében emészti el önmagát. Olvasván, néha egyfajta katasztrófasejtelem fog el, amire nincs pontos magyarázatom" — írta 1969 őszén Méliusz József a három évtizeddel fiatalabb pályatársról és barátról, Szilágyi Domokosról. A közlésre szánt cikk másolatát nyilván elküldte Szilágyinak, aki a kézirat egyéb vonatkozásaira utalva így válaszol: „Ha — állításod szerint — (Lászlóffy) Aladár meg én »forradalmat« csináltunk, mit szóljon az ember olyan helyzethez, amelyben *ennyi* is forforradalom, te jószagú isten. Nem is igaz az egész. Forradalmat csinálni a Romanovok ellen, az igen, de Hajdú Győző ellen? H.Gy. még az ellenségeit is kompromittálja, egye meg a fene. Egyébként nem is vagyok az ellensége. Remélem, Te sem. Úgy látom, túlél mindannyiunkat."

Hajdu Győző neve nem véletlenül került a levélbe, hiszen az *Igaz Szó* hírhedett főszerkesztőjeként ő testesítette meg mindazt a gátlástalan cinizmust, hatalmi gőgöt és balkáni szervilizmust, amelynek nyomorító hatását a romániai magyar irodalom évtizedeken át sínylette. Ezt a *helyzetet* mutatja be Ágoston Vilmos is a könyv utószavában: a hatvanas-hetvenes évek társadalmi, közéleti és irodalompolitikai körülményeit, melyek ismerete nélkül a kötetben közreadott levelek számos vonatkozása fölött átsiklana az olvasó. Az előbbiek kiegészítéséül: Szilágyi Domokos immár tizennegyedik éve halott, Méliusz József ez idő szerint nagybetegen fekszik bukaresti otthonában, Hajdu Győző pedig december óta a túlélés reményében dekkol valahol.

Hogy a máris túl sokat emlegetett H.Gy.-hez eljut-e valaha ez a másfél évtizedet felölelő leveleskönyv, nem tudom; ám azt igen, hogy minden bizonnyal kéjelegve olvasná, hiszen ő a játszmába nemcsak Szilágyi Domokos költői nagyságát, hanem egész tragikus életét is bekalkulálta. A kortársakra és utódokra gyakorolt hatását, irodalomtörténeti szerepét, még az utóéletét is. Ő aztán igazán jó, meghitt viszonyban volt a *helyzettel*, tehát tudta: az a csetlő-botló garabonciás sose fog forradalmat csinálni egy Hajdu Győző ellen, mert ahhoz túl finnyás, túl tisztességes; lám, a leveleiből is az süt ki, hogy megveti a machinációkat, nem hajlandó semmiféle kompromisszumra. Nincs benne elég életösztön, hiába sebezhetetlen *amúgy;* még öngyilkossága előtt másfél évvel is olyasmiket írkál annak a priuszos Méliusznak, hogy „a cenzurak jobban orgiálnak, mint valaha" — az élhetetlenje!

Egyvalamit azonban sose fog meglátni H. Gy.: a levelekből kirajzolódó emberi arcot. A kamasz-jóhiszeműséget és naiv értetlenséget, az önpusztító türelmetlenséget és mindent elsöprő öniróniát, a kötöttségektől való irtózást; az esendőség hétköznapjait. És azt végképp nem fogja átlátni, hogyan lehet képes valaki olyan visszavonhatatlan dolgokat papírra vetni, hogy „Én ma lelépek e világi életből! Ne kérdezd az okát — én sem tudom . . ."

Nos, ez s ilyen lehetne H.Gy. viszonya ehhez a levélgyűjteményhez, melyet Ágoston Vilmos tett közzé — s látott el gondos jegyzetekkel — a vélhetően Méliusz József által a Petőfi Irodalmi Múzeumnak adományozott dokumentumokból. A kötet törzsanyaga Szilágyi Domokos Méliusznak címzett leveleit tartalmazza; Méliusz válaszai nem maradtak fenn — ezeket a költő megsemmisítette. Hogy Szilágyi Domokosnak ezt a szokását H. Gy. hogyan minősítené, afelől még találgatásokba sem mernék bocsátkozni.

NÉMETI RUDOLF

Megjelent a Magyar Napló 1990. június 14-i számában.
Az alábbiakban válogatást közlünk a Szépirodalmi Könyvkiadónál ez évben megjelent kötetből.

Bukarest, 961. febr. 28.

Kedves Bátyám,

legkegyesebb elnézésedet kérem a hosszú és ildomtalan hallgatásért. Mikor első leveled megjött Szinajáról, csak egy hét múltán kaptam meg, mivel Szász János elutazott volt, s én oda költöztem dolgozni (és láttam ott egy könyvet, az Albatross Living Book-sorozatból, hogy aszongya, *English and American Verse*, szóval az az antológia, amelyet majd egyszer nagyon szívesen kölcsönvennék, ha adnád). Aztán hogy hazajöttél, kétszer kerestelek telefonon, de épp nem lehettetek otthon (talán Balogh Jóska mondta, hogy találkozott veled, ez múlt hét szerdán este volt), üzenetedet pedig csak késéssel kaptam meg, leveled s a pénzt pontosan. Ez utóbbit igen köszönöm, és ha a Felséges Atyaúristen approbálja, hét végén én is beállítok Szinajára, a tündéri giccsfantáziába, hogy lelkem vissza-visszavágy, s némi dőzsölés után szaladok Marosvásárhelyre, egy kis generáljavításra. Nejem s tisztelőim állhatatos unszolására voltam oly balek — ugyanis —, hogy engedtem magam elcipelni az öreg Kahánához, aki hosszas kopogtatás, hallgatódzás, méricskélés és egyéb indiszkrét cselekedetek után kinyilatkoztatta, miszerint egyem, aludjam rendesen, ne kártyázzam, ne nőzzek és ne cigarettázzak, ne legyek anarchista (anarchikus életmód!), éshogyszóval nézzem az életet olyan bárgyú együggyel, mint Szemlér (most azért vagyok ki rá, mert praekorrigálom egy kötetét az Ifjúságinak, aszongya: SZEMLÁR FERENCZ LEXEBB VERSEI. Hah. hah. Előszó: Lőr. Lászl.) Erről jut eszembe, az orvosról , hogy elmentem eccer Kolozsvárott egy ún. ideggyógyászhoz. A vizsgálat a következő volt: Ő: Mi baja? Én: Ideges vagyok. Ő: Ne legyen ideges. Valószínűleg a feleségével tévesztett össze.

Szóval Vásárhelyre azért megyek, mert ott vannak rendes ideggyógyász ismerőseim, akik csak a normális embereket kezelik hülyék gyanánt.

Ma voltam Domokos Géza kedves kollégánál. Jelen volt Konsza hölgy is. Borzasztó nagy bajok vannak. Vagy csak én vagyok hülye, előbb-utóbb el kell hinnem, annyian mondják. Kiderült, hogy a kötet jelentős, csak. Kimaradt: persze, a *Tücsök meg a hangya*, a *Nehéztüzérség* (na de azér mégse ilyen háborúsan), a *XX század*, az *Ünnepek*, a *Ius primae nostis*-nak csak a végét kell átírni, merhogy ne a holdról csüngjek, hanem valami modernebb dologról (gondoltam fogasra, akasztófára, lámpavasra, még nem döntöttem, melyik a rokonszenvesebb halálnem, a morfium mégis kellemesebb, de arról nemigen lehet csüngeni); kimaradt a *Vasöntők* (ha ezt elolvassák a kohászok, nem mennek be többé dolgozni, ezenkívül nem is igaz), a *Lányok az autón* függőben (mint elvont pacifista), aztán kimaradt egy csomó kisvers, és nagy ricsaj támadt a *Hegyek fák, füvek* körül.

Szinaja, 61. dec. 17

Kedves Bátyám,

megérkeztem e pompás helyre, s máris kívánom, hogy mielőbb távozzam. Nem azért, mintha nem lenne érdemes itt ülni, hanem mert dolgozni nem érdemes itt. Márpedig én dolgozom. Szintén mint egy ló. A 13-asban lakom, ami, tekintve, hogy a kilátás nem érdekel, mindegy. Az én Marcimnak még nem tudtam nekifogni, mert a Bogzát fejezem be, de itt meg akarom írni azt is. Általában fáradt vagyok, és az az érzésem, hogy Bukarestben fogom kipihenni magam. De az én érzéseim csalnak.

Ami a *Forum*-ot illeti: csak egyiket találtam meg, mivel az én — illetőleg az Erik volt — gyűjteménye nem teljes. Ha szükséged van számokra — gondolom, Neked nagyobb, mint nekem —, szívesen átadom. S majd, ha szükségem — időm! — lesz, kölcsönkérem. Nálam egyelőre úgyis csak hányódnak.

A társaság fölötte stílszerű és főleg ismeretlen. Szerencsére. Ha csak Takácsot, volt rektoromat nem számítom, de ő sem ismerős. Így megvalósíthatom az eszményi, összkomfortos remeteéletet. Sokat eszem — muszáj —, percről percre hízom stb., mint itt illik. Atavisztikus kacsa-hajlamaim kitombolják magukat: fürdőkád. Kár, hogy itt úszni nem lehet. Egy király sosem lehet eléggé előrelátó. (És eléggé ízléstelen. Gyönyörű képzőművalkotások.) És kár, hogy nincs zene.

Ily gyorsan betelik telem. Szerencsére elhoztam Tacitus atyát, egy kis felüdülés gyanánt. És most lefekszem, és szemem a falon látható vadkan- és sűketfajd-keresztezésére függesztvén elszenderedem. — Annának kézcsókom, mindkettőtöknek boldog újévet kívánok —

D.

[PARAFRÁZIS]

Méliusz József

Békét az emberiségnek

1
Ülök
az idő méregzöld mécsese alatt,
szívogatván pipaszívű, bodroskedvű pipámat,
másik kezemben tollal, pohárral, feketével, braziliaival...
Valóban szép idő jár ma ránk,
akad-e balga, ki ezt merné tagadni?!...

2
Fehérfényű forrás,
keblemen csörgedező, régi, hova tűntek fodros habjai az idő távlataiban?
Pártod peremén pisztrángok rángottak, pisszentek, medúzák, tengeri liliomok, nárciszok, magnóliák és fructus foeniculi,
játszották az elmúlás, megmaradás, átöröklődés örökzöld illatdallamait,
álom voltatok-e, avagy szendervalóság?
Valóban, ezt ma már nem tudni.

(A következő 263 sor egyelőre elmarad.)

21
Ülök barnahuzatú, csillogó széken, az idő bársonycsillaga alatt.
Az utcáról párhuzamos csöndek állítanak be a szélesre tárt, nyitott ablakon keresztül.
Békét
az
emberiségnek!
Valóban, az emberiségnek békére van szüksége.

22
Ma — mint minden nap általában —
megjelent az Előre című, nyomtatott napilap
a Scînteia-ház rotációsai alól.
Benne jött ez a versem, amelyet írtam.
Valóban, ezt én írtam.
Kivéve a sajtóhibákat, amelyeket Lőrinczi László csempészett belé.

[1962]

Mhely, hej!
a XX. sz.-ban.
[Marosvásárhely, 1962 március-április]

Kedves Bátyám és Anna,

levelem alcíme: Nagy Tróger Vagyok, avagy Mea Culpa vagy Amit Akartok. Ezt nem részletezem.

Vásárhely kies egy hely. Megérkeztem gyászlépésben, s első este azon csodálkoztam, h. már 12 órája itt vagyok a városban, s még senkitől sem kértem kölcsön. De aztán meglett az is. Aztán sürgősen kimentem Szászrégenbe, ott egy festő barátomnál laktam és jártam ki Alsóidecsfürdőre, ahol többékevésbé talpra lettem állítva. Két hét múlva visszavitorláztam a fő városba és elkezdtem lakni a filharmónia irodájában, szintén egy — ezúttal zeneszerző — barátom révén (az ő felesége az idecsi fürdőorvos). Gondoltam, befekszem dögleni az ideg és elmére, de előbb pénz kellett, hogy ne legyek oan árva, hogy ne legyek oan árva (Juhász Ferenc után szabadon). Így esszejöttem Sütővel, fölrakott az *Új Élet* Moszkvicsára, s mentem kies vidékre szemlélni meg az új életet. Riportoztam 18 láj napidíjért, míg kiderült, hogy 18-ból nem lehet megváltanom a világot, sőt, még magamat sem. Akkor átmentem Hajduhaj Győzőhöz (Pandúr Victor), merthogy aszuta, beletesz az áprilisi számba. Nosza, hamar írtam egy verset a kollektivizálás befejezéséről, ehhez jött az Építők című rossz vers meg a *Vasöntők* (erősen megszeliditett állapotban: Ugye, borzadsz, ha nézed őket — helyett: Ugye *ámulsz*, ha nézed őket estébé), no meg a *Festő halála*, mely körül nagy közelharc folyott, de végül is félreménnyel bekerült. És akkor, uraim, segitségemre jött a képzőművész szövetség elnöke, Camil Ressu és sürgősen meghalt, és erre Székely János diadalmas csataordítással rögvest és tüstént odaírta motteau gyanánt, hogy: C.R. emlékére. Győző, persze, megígérte, h. ad előleget, de egy frászt. Viszont megért mindent, hogy láttam őt csárdást táncolni: nemzeti, sőt nemzetközi röhej. Nagy csalódás volt viszont, hogy megláttam Honegger fényképét (majd megmutatom, hogy csalódjatok Ti is), viszont pozitív, hogy meghallgattam II. és III. szimfóniáját. És azonkívül Gregorián kórusokat (a filharmóniában), Haydn 101., óra-szimfóniáját und andere. Még gyermekrajzokat is szereztem, nem is szólva 150 213 új ismerősről. Most már sürgősen hazautazom, mert túl sok embernek kell köszönnöm az utcán.

Voltam Hajdu Zoltánnál is. Bődülten finom csombordi bort ittunk (Csávossy-cég, a költő borász), verseket mondtunk és viszont. Nagyon tetszik neki a *Kitépett naplólapok*. Nü. Most jobban van, mint mikor utoljára láttam, vagy egy éve.

Győzőnek elmondtam a *Tücsköt meg a hangyá*-t. Kinosan nyeritett. Különben tud értelmes is lenni, ha akar. Csak ritkán akar.

Meg még itt hallottam azt a viccet is, hogy aszugya: — Ho' kezdődik az impotencia? — Otthon.

So. Valamivel jobban vagyok, kezdek járni, és jót tett a falujárás is, kikapcsolódás gyanánt. Csak már szeretném kialudni magam becsületesen. Láttam egy gyönyörű Szabó Lőrinc-szoborportrét is, a *Művészet* c. folyóiratban (Pest), Borsos Miklós által. És Medgyessynek egy rendkívül kedves vallomásféle kötetét olvastam, bübájos az öreg, amikor bölcskődik (hogy aszugya: A nők csodálatosak. Oan húrokat pendítenek meg bennünk, amelyekről eladdig sejtelmünk se volt. — Meg: Hallgattam Bartókot. Rögtön mondtam: ezé a zenéé a jövő — und so Weiter). [. . . . . .]

Szóval ma este hazautazom. Remélhetőleg találkozunk majdan. Addig is jó munkát és mulatást. Annának kézcsókom, Méliusznak

harcos ölelés
Domi

[Bukarest, 1962. május 17.]

Méliusz! Most küldöm ezt a levelet, és a lapon megirom, amit kifeledtem.

1. Szükséges lenne a N. Terv német szövegére. Csodálatos ritmusa van. Sajnos, nincs itt hely példákra, majd levélben. Összehasonlítottam az élő beszéd ritmusával, mégpedig népmeséével. A legváltozatosabb ritmusfajták. Majd erről bővebben.

2. Bálint Tibi az *Utunk*-ban kinevezi Bartalist a magyar szabadvers ősatyjának.

3. A kötetem visszajött a sajtótól nagy B.-vel. Még kellett egy harcos vers (?!)

4. A Jakobs Leitert tedd be a kötetbe, nagyon szép. Jövő hóban megyünk Szinajára.

üdv. Sz.

Bukarest, 1962. július 2.

Nyelvünk sós szavakat izzad,
bőrünk alatt versmirigyek.
Végtelen láncban egymásba nyílnak
a fény ajtai: a szemek.

Ha záporrá riad a felhő,
észre sem veszi tán, de felnő;
mert földről szállt és földre ért:
felelős a gyökerekért.

Csak az hazudik, aki hallgat,
az ismer viszkető nyugalmat,
és kinyomja az igazságot,
akár egy mérges pattanást.

Nem a fény vakít: a sötétség,
eggyé születődzik* a kétség,
hajnallá ível a reménység,
mint a kakaskukorékolás.

Nyelvünk sós szavakat izzad,
homokká őröljük agyunk,
unokáink gyúrnak belőle
pogácsát, frissensült Napot.

S hogy mily szél szórta szét hamvunk-porunk,
megírja húsz év múlva a Korunk.

Csókollak
Domi

*(lásd: akaródzik) itt: születni szeretne

Szatmár 1964. aug. 11.

Drága Öregem,

meginn elkeveredtem a fővárosból. Várad tartományban voltam a költészet hetén, dög fáradtan hazajöttem. Családostul. Itt akarom befejezni Vianut, kb. aug. vége felé megyünk vissza. — Láttam Dimény-kritikádat az *Ig. Szó*-ban; rá kell feküdni most a dologra, s bombázni a népet verssel, cikkel, mindennel, kezdeni ott, ahol József Attila abbahagyta. Szóval írjunk, és ne hagyjuk magunkat. Nekem a szept. *Ig. Szó*-ban lesz egy cikkem Fábián és Szilágyi Pista kötetéről, főleg elvi-elméleti dolgok feszegetése, ha ki nem herélik.

Csók
Domi

Bukarest. 1966. ápr. 15.

Drága Öregem —

megkaptam s köszönöm leveled,
Javithatatlan romantikus vagy (ez csak tárgyilagos megállapitás), mint az egzakt emberek általában. A művészi egzaktságról van szó. Meg arról, hogy igazad van: aki írja, marja (Claude Roy fogalmazza így). De hát nyilván szükség van romantikára a fűzfapoézis-sivatagban (úgy látszik, van füzes sivatag is; igaz, nem jobb, mint a valódi). Jómagam cinikusan levonom ítéleteidből azt a 87%-ot, melyet az elfogultság diktált s a szándék, hogy önbizalmat pumpálj belém. De azért jólesik.

Most bölcsködöm, mert *megy* nekem. Hogy jól-e vagy gyöngén, elválik. — Neked is, nekem is nyakon kell ragadnunk az alkalmat, amíg valamilyen hülye hangulat (s egyéb) papíriszonyt nem kelt, s kavarni egy kis botrányt. Baj, hogy ilyesmivel szinte kizárólag kötetre vagyunk utalva. — Két verset elküldtem a *Korunk*nak *(Nagyapa, Magasan)*, várom válaszukat. — S nyilván kritikában is duzzasztani egyre, mert a *mi* lelkünk mérnökei, kedves kicsi analfabéták, írtó ügyesen kitribliznek bennünket. No, csak győzze az ember.

Tehát: írj, amíg engem látsz. Pontosabban: írjunk, amíg egymást látjuk. Szűkön számítva: tíz esztendő késést kell behozni. Bőven számítva — rágondolni is rossz. Meggondolkodtattál erősen legutóbbi találkozásunkkor (amiatt nem voltam formában, Anna! — utólagos bocsánat reményében, sőt, reménye alatt), a „hagyatéki" históriával, melyre e leveledben is célzol, s amely akkor nekem igencsak kapóra jött, mert néhány napja már — telepátiás alapon; vagy, ha profánul akarom magyarázni: épp a Salamon Ernő kapcsán — erősen foglalkoztatott. Mondom, fejtegetésed a legjobbkor jött. Érdekes egyébként, hogy Juhász F. nem játszott bele a dologba; most ha megnézem, bizonyára igazad van. A különbség lehet az is, amit Te mondasz; és az, hogy Juhász kiforrott költő, én meg keresek (remélem, minél tovább). — S szeretem is, csak „biológiai skáláját" szűknek érzem. — Erről ennyit. A dolog másik fele, a „szemétdomb" nem érdekel. (Még csak az hiányzanék.)

Gyakorlatban: tapogatódzom, sokat és sokfelé. Magam is gondoltam arra, amit megpendítesz, a bővítésre. Az azóta írottakban (küldenék, de — röhej, pedig így van — nincs pénzem postázni: majd megmutatom) lényegében ugyanaz a gondolatsor, csak a forma más. Tiszta és szigorú nyelvi-zenei formákat próbálgatok, de úgy, hogy észrevétlenül valódi szabadvers

Bencsik János: Repülés

kerekedjék. Izgalmas, játéknak is. Szeretném, ha összeállna egy kötetnyi.

Jó munkát. Annát csókolom. Ölellek

Domi

[Kolozsvár, 1967. augusztus 12.]

Drága öregem, itt vagyok Kolozsvártt, persze, Edgár csúnyán kiszúrt velem (majd elmondom), no de mindegy. Kányádi azt mondja, nagyon szép a Kassák-versed. Bodor Palinak olyan veszett hírét költöttem, már mindenki fél tőle.

Csókollak (Annát is)

Domi

(Ülünk az Orion-kávéházban...)

Ülünk az Orion-kávéházban M. bácsival,
ő öreg, én öregszem, egyidősek vagyunk,
és Horace Cockery lelke lebeg a borvizek fölött.
Filologizálni is fogunk, M. bácsi, mert a szocializmusban ezt is kell a költőnek.
De egyelőre nézzük Yzé bácsit, aki mosóteknőt kér a pincértől, megtölti coca-colával és véres lepedőjét mossa, mossa, mossa benne,
és a fotocellás ajtón bejön az Irgalom Atyja és nem hagy el.
Vén szar vagyok én már, M. bácsi, ha Te tudnád.
Mit tegyek, istenem, ha csak ilyen emberpéldányt kaptál.
Kaptatok.
Azt hiszitek, elégedett vagyok magammal?

Túl a spanyolfalon lábonálló cock-tail-(kakasfarok)-party.
Hát ezért érdemes volt leszállani a fáról?
Halló, Mr. McNamara, találtak valahol egy atombombát, nem az öné véletlenül?
Az ember ne mászkáljon atombombával, mert még elpotyogtatja. Valahol. Véletlenül.
Halló, Mr. Defoe. Csinált ön, ugye, egy csomó gyereket, mégsem javult meg, pellengérre rakták. Kölyökkoromban láttam egy metszetet róla: a cockney-ül (s nem Cockery-ül) beszélő tömeg megköpködte. S nem javult meg, nocsak. Mr. Taylor adott 10 fontot a Robinsonért. Merthát ő is *Taylor for gentlemen* volt.

M. bácsi mondok most egy bölcset: jó barátok azok, kik ellopják egymás világát.
S micsoda erkölcsös lopás ez?
Nos, kanyarodjunk vissza: két lábra álltunk, emiatt nem ülhetünk le a cock-tail-partyn.
(Cock-tail, mondám, ugye kakasfarok.)
Ez a vers — vers? — mind Rólad szól, M. bácsi, tehát nyugodtan beszélhetek magamról.
Életem huszonkilencedik évébe
nem kötött engem a jóisten kévébe (ezt Arany Jánostól loptam) (és, istenemre, aki nincs, jó helyről loptam),
s ha élni akarok annyit kell dolgoznom, hogy élni nem marad időm, mit nem adnék, ha aludhatnám 48 órát. Altató nélkül.
S aztán megint elölről.
Semmire sincs időm. Lesz tán az unokámnak. Ebben bízni kell.
És Te, a három évtizeddel bölcsebb, pipázol bölcsen s nem hagyod Magad.
Istenem, bírnám csak még három évtizedig.

Yzé bácsi csak mossa, mossa
mosatási költségeit
az állam finanszírozza.
(Ezt meg Karinthytól loptam — szegény, ha tudta volna, milyen igaza lesz olykor!)

„És legyen az Úrnak, a mi istenünknek jó kedve mirajtunk, és a mi kezünknek munkáját tedd állandóvá nékünk, és a mi kezünknek munkáját tedd állandóvá!"
Így végződik a XC. zsoltár.

Feleségem falujában pedig azt mondják:
— Szarok a falunak s a falu nekem, s úgyis nekem lesz több.
M. bácsi, ismersz csecsemő koromtól.
Emtem a múzsa keserű csöcsét,
istenemre — aki nincs — istenemre: írigy sose voltam.
Hülye az igen. Sokszor. Tán örökletesen.
Mert
anyám egy vasúti főnök,
apám egy úrinő.

S mégsem tartom igazságosnak, hogy meghalunk,
Igaz, az örök életet sem tartanám.

Addig is: találkozzunk keddenként az Orionban.
[1967]

[Marosvásárhely, 1968.] III. 6.

Drága Öregem és Anna,

bocsánat, hogy ilyen röviden írok, de nagy bennem a fáradtság (gyógytorna, gyógyséta és egyebek). — Írok a *Korunk*-nak Simon Magda könyvéről (nem rossz könyv). — Győzőnek lófasz. 1. A fizetésem nem 1700, hanem 1200. 2. Ő maga felvette Páskándit az *Ig. Szó*-hoz (kb. 900 lej) — én ingyen sem mentem volna, mer ismerjük egymást. //: Szar szar :// és hüe. Még dolgozgatok — nem tudom, mikor mehetek? Csókolok mindenkit.

Domi

Vargyas, 68. aug. 1.

Drága Öregem,

hallgasd meg, kérlek, az ifjúság szavát, amint következik. Pro primo, pro secundo, pro tertio, nincs igazad. Elolvastam cikked a szombat — júl. 27 — *Előre*-ben. Lehet, hogy sajtóhibák stb. stb. De és azonban: ennek az egész újhullámnak, enyhülésnek föltétlenül van haszna, és nem is kevés. Hát nem látod? — hogy másként beszélsz? (Mármint nyomtatásban.) Hogy éppenséggel a *Viasztábla* cikk emberközeli és szép? Hogyan is magyarázzam. Valamiféle fölszabadulás. Kérlek alássan, jól tudod, én vagyok a legádázabb ellenséged stilisztikailag.

Mégis ezt mondom, és komolyan. Nagyon igazad van abban — szerintem —, hogy nincs szükség hivatalos, emilyenamolyan állami stallumra, kisisteni állásra. Hanem Levegőre van szükség, mint Attila írta, szegény. És valami fuvallat most indult, hidd el nekem, h. én csak *most* hiszem, a *Viasztábla* cikk olvastán. Ez sértés akar lenni, vedd is úgy. — A többiről — hát, hát, uram, ez így van, én is pont akkor nem tudok csinálni semmit, de apszalajte semmit, amikor a legtöbb a dolgom. Erre jó Vargyas. Ne ess 2-ségbe! Nem kell nekünk magas állás, Courvoisier. Mert marha állatok vagyunk. (Remélem.) Elég annyi, hogy *lehet* — elég a megpendüléshez. Íráshoz, affene ott, aki megegye. Több nem kell. Hogy *érdemes volt*. S lesz.

Más. Küldök mutatványt, szórakozzatok. Ha gondolod, mutasd meg D. Gézának. Ilyenszerű dolgokat csinálok. Ha továbbadod olvasásra, kérd meg, ne rakja el a nagy semmibe, mert ez az egyetlen példányom. Gépbe írok, és nagyon kevés a papírom, itt nem kapok.

Sokszor csókolunk

Domi

Ui. Magyarázat, elfeledtem. Amolyan novellafüzért írok, ez lesz a címe: Bágyuj Elelmér csudálatos dolgai. Különálló novellák, a főhös név szerint ugyanaz, de másképp hol ez, hol amaz, hol egyép [!]. Mint a mellékelt [!] ábra mutatja. M.F.

Bukarest. 1969. nov. 6

Drága Öregem,

megkaptam és köszönöm a könyveket. Most érkeztem vissza Felső-Moldvából, Eminescu ügyben körülnézegettem. A táj, mint Erdővidék, csak erdő nélkül.

Ami a halott barátságot illeti: régen el akarok menni Hozzád, tisztázandó az ügyet. Eddig még nem vitt rá a lélek. Pontosan nem is tudom, miről van szó; harmadkézből vett pletykára pedig nem adok. A magam részéről — őszintén mondom —, nem akartalak megbántani, s ha megtörtént, akkor szándékomon kívül. Bár sosem hittem volna, hogy ilyesmi előfordulhat azok után, amiket kilenc év alatt jóban-rosszban végigcsináltunk. Csak meg kell kérdezni tőlem: — Mi a bajod velem, te hülye? —, és megmondom, hogy semmi. Az is lehet, hogy az ellenkezője látszott. Rettenetes egy évem volt, csak mostanában kezdtem dolgozni. Ilyenkor kiborulok, és jön a láncreakció. Azt azonban állítom, hogy soha egy rossz gondolatom nem volt irántad (vagy ellened). S ha van, megmondom szembe. Ennyi az egész. Tudod, hogy tudok kíméletlen lenni, de nem hátulról csinálom. — Ebből mára elég.

Ami a rólam szóló tanulmányt illeti, sírhatnékom (vagy röhöghetnékem) van, milyen hülye szövegekről írtál annyi hízelgő dolgot. Kétségbeejtő, mit el nem követ az ember fiatalon, ugyebár. Ha — állításod szerint — Aladár meg én „forradalmat" csináltunk, mit szóljon az ember olyan helyzethez, amelyben *ennyi is* forradalom, te jószagú isten. Nem is igaz az egész. Forradalmat csinálni a Romanovok ellen, az igen, de Hajdú Győző ellen? H. Gy. még az ellenségeit is kompromittálja, egye meg a fene. Egyébként nem is vagyok ellensége. Remélem, Te sem. Úgy látom, túlél mindannyiunkat. Én, ha már benne vagyok, folytatom a bulit. Annyit mondottad rám az avantgardistát, hogy a végén csakugyan az leszek. Isten legyen nekünk irgalmas. *NB. A România Literară* megőrült, hogy tíz sort közöl az Aloé-ból? Valószínűleg. Ölel.

Domi

[Kolozsvár, 1974. február. 27.]

D ága Öregem,

némi közvetítéssel (mert kolostorba vonultam én is, bár kevésbé csábítóba a Tieteknél) megkaptam lapod, és azt mondhatom, amit a suszter-majszter a kelet-fríz viccben (ezek helyettesítik a zsidóvicceket Németországban): — Ellenkezőleg! Hogy aszongya, megy át a piactéren a polgármester, és átszól a boltajtóban álló suszternek: — Boldog új esztendőt, majszter uram! — Mire emez visszaüvölt: Ellenkezőleg, polgármester uram, ellenkezőleg (Im Gegenheit.)

Egyszóval pszichológiai magányomban (l. alább) igen nagy örömet szereztél soraiddal. Hogy magamról beszámoljak: öregségem és oszteoporózisom okán elég, ha a küszöbre lépek, máris eltörik a sarokcsontom. *Ez* vala karácsonyi meglepetés gyanánt. Orvos-fóbiám okán viszont nem mentem senkihez, inkább sántikáltam képességeim szerint s a Palocsay Zsiga ajándékozta kampós botra támaszkodván. Jan. 7-én Saszet barátom kikészült annyira, hogy kénytelen voltam kórházba cipelni (mástól nem hagyta magát). Időnként meglátogattam, és érdeklődtem az orvostól, hogy van. Febr. 16-án aztán a doktor kijelentette: egyelőre úgy látja, hogy én rosszabbul vagyok annál, aki iránt érdeklődöm. Denique sürgősen kérjek egy papírost a kolozsvári Írói Bagázstól, és feküdjem be Saszet mellé. Mondok, jó, ha megengedi, hogy dolgozzam.

És lőn. Van itt egy Cilike nevű pszichológa, aki autogén tréning fejében (l. alább) átengedte dolgozószobáját (ca la mama acasă) elméletileg du. 4-től reggel 6-ig (akkor jön a takarítónő); gyakorlatilag éjfélig — fél egyig bírom.

És kitört a láncreakció. Leszállítottak az ortopédiára, holott is megállapíttatott a fraktúra, és elrendeltetett egy „könnyű gipszkötés". Ez egy térdig érő gipszcsizma, pontosan 49 kg és 97 dkg. Olcsóbb, mint a női csizmák, csak kényelmetlenebb. És viselnem kell ápr. elejéig.

Az autogén tréning (Kritzsus koporsóját sem őrizték ingyen) úgy fest, hogy lefekszem [!] a díványra [!], és a fönn említett Cilike rákezdi síri hangon, mint Hamlet (ezúttal) anyjának szelleme: — Teljesen nyugodt vagyok. Nem hallok semmi külső zajt. Meleg a jobb kezem s i.t. 10—15-ször. Persze, ha nekem azt mondják, hogy meleg a jobb kezem, akkor juszt is a bal kezem meleg. Az első ülés után megkérdeztem Cilikét, hogy nem Coné mester bábáskodott-e a szövegek születésekor. Kissé megsértődött, és kitérőleg mondá, hogy úgy látszik, nem összpontosítok a dologra. Gondoljak valami szép virágra etc. Mondom, én most csak kellemetlen dolgokra tudok gondolni. Secko jedno, azért folytatom, mert a végén jógázunk (ezt valaha műveltem, és csakugyan használ).

Nos. Elég depressziósan jöttem be, viszont dec. eleje óta leépítettem az altatókat. Megkértem Máriát, hogy akár alszom, akár nem, reggel 8-kor verjen ki az ágyból. És aztán dolgoztam egyfolytában 12 órát, és este úgy hulltam ágyba, mint a hulla.

A depresszióból kipofoztak, és első lépésként visszafelé jelentkeztek a fóbiáim. Ez már az egészség jele. Most folyik tovább a visszaszámlálás.

Lapokba nem dolgozom, legfönnebb fordítást küldök. Az *Utunk* c. micsodával nagyon összeakasztottam a tengelyt, Rohadt banda. — Tavaly ápr. óta beadtam egy verseskötetet (a la Dolce stil vecchio), egy Nichita Stanáscut (Kriterion), Andresen (12 ív németből) és Barrie: *Peter Pan a Kensington-parkban* (szent tehetnünk); most rúgjuk egymáson az utolsókat G. Călinescu Creangă-monográfiájával, következik egy Doinaș (mindkettő Kriterion), aztán egy Swift (Téka), aztán már én is szeretnék írni. Csak föl kellett vennem minden lehető előleget. És ilyen aprómunkát: Vinea-, Pillat-antológiába — ezt lapban is elsütöm.

Most már elég a dicsekvésből és a panaszkodásból. Szerencsére van cselédlány, úgyhogy Mária bírja valamennyire (neki a nehezebb), és aztán én is írtó hurrá és írtó [!] optimista leszek.

Ölelünk és csókolunk mindkettőtöket!

1974. febr. 27.

Domi Mária

Bencsik János: A költő barátai

Drága Öregem!

Leveled nagy örömöt szerzett, egyszersmind bánatot, hogy Te is így látod. Ti is így látjátok a dolgokat. Sajnálom, hogy megszomorítottalak, de hát idestova Ti lesztek egyedüli olvasóim. (Mellesleg: kiherélt kötetem csak jövő év első negyedében-felében jelenik meg.)

Ami az én magyarságomat illeti, hát az is olyan szedett-vedett. Anyám Szász leány (a híres Szász dinasztia), hát ezek nyilván szászok voltak. Anyai nagyanyám Parádi lány volt (a híres Parádi família), ez francia származás (eredetileg Pomp). Rokonságban álltak Mentovichcsal is, úgyhogy egy kis szláv vér sem hibádzik. Apai nagyanyai ágon szintén francia beütés (Loyak) s i.t. Egyszóval széles e hazában nem hiszem, hogy akad színmagyar (ha egyáltalán van ilyen).

Secko jedno. Dolgozunk, s aztán csak lesz valami. Én a mi szennylapjainkban eredetit nem közlök többé, csupán fordítást. Szar társaság mindenütt.

Mária is, én is csókolunk Annát s Téged:

Domi

Kolozsvár, 1974. júl. 22.

Drág Öregem,

ne haragudj, hogy megkéstem a válasszal. Nem elég az, hogy nyakig ülök a munkában, Hajdu Zoltán — a Kriterion útján — eljuttatta hozzám (írd és mondd) 4 (négy) kötetnyi versét: 1111 darab, több mint 17 000 sor. Hát ezzel szórakoztam és szórakozom most is, gépelem a legfennköltebb véleményemet. Hajdu — Domokos Géza szerint — azt írta volt neki, hogy ez az erdélyi magyar líra csúcsa, ebből egy sort nem enged stb. És hogy a kötet jelenjék meg ez év decemberében, 50. születésnapjára stb. — Hát én, marha, végigolvastam az egészet: egyetlen *jó* verset találtam, a többi tele kozavarral, üresjáratokkal, kínrímekkel, suta fogalmazással stb. Egyszóval, az egészből ki lehet válogatni úgy 50 verset; egy parányi fokkal jobb lesz, mint egy Szemlér-kötet. — Bukarestben jártamkor viszont Hajdu letagada a Domokos G.-nak írottakat. Akár így, akár úgy, ebből életre szóló sértődöttség kerekedik. Hát majd túléljük a föld alatt.

Leveledhez — tulajdonképpen erről volna szó — néhány megjegyzést akartam fűzni. Pro primo: mint írod, „aggodalmadból, hogy megsértettél, bánatosan következtetek arra, hogy a K.-t (mármint az Akadémiát) komolyabban veszed, mint én..." — Uram, múljék el tőlem e keserű pohár. Különben is megkaptam tanári kinevezésemet (a vásárhelyi ortopédus Bod Sanyika következetesen tanár úrnak szólított), valamint a doktorit is, méghozzá az Oslói Egyetemtől, mert következetesen Dr. Sz.D.-nek címeznek (és lehet, hogy ez csupán az Aladár csínye). Egyszóval ketten kiteszünk egy valódi, törölmetszett akadémikust.

Pro secundo: „...a körülmények e gyalázatosságok kiváltói" stb. Nem tudom. Jugóban — ahol tudod, mi a helyzet — ugyanez a folyamat játszódik le azzal a különbséggel, hogy ott szabadon pofázhatnak az újságokban — eredménytelenül. A magyar szülők szerb iskolákba adják gyermekeiket; népszámláláskor átírják a neveket stb. Mindezt ottani lapokból tudom. A kisebbségi sors (maradjunk ennél a kifejezésnél), úgy látszik, magával hozza mindezt — óhatatlanul, mert az anyaország nem vonz (mint pl. a múlt században a románságot, olyannyira, hogy az Ókirályság legjobb koponyái mind Erdélyből származtak át). Ezt Călinescu is állítja irodalomtörténeti monográfiáiban (Eminescu, Creangă).

Pro tertio: „Én mindenesetre elteszem (ti a versemet) Hová is? Hiszen nem élhetem túl önmagam." Harsány tévedés. Nemegyszer már túlélted.

Ami engem illet: Bukarestben kikészültem némileg. Elszoktam már az ottani nyártól, lefogytam, étvágyam nem volt, hát kiképeztem magam az ön-inzulinozásra (l. önösszeszedés, medenceiség, népszolgálat, tősgyökér). Azóta folyvást úgy érzem magam, mint a liba tömés után.

És hát dolgozom. Félig kész egy Doinaș, vár egy Swift, egy Whitman és isten tudja, még mi. Itt 4 napig bukaresti hőség vala múlt héten, most odakünn mérsékelt, idebenn hideg.

Hát ennyi. Mindketten csókolunk mindkettőtöket:

Domi

Mária

Kolozsvár, 1974. VII. 27.

*a *Magyarok* című versről van szó

Kedves Öregem!

Küldöm a kéziratot, magas véleményemmel. Kérlek, egyik példányt add oda Kriterionéknak.

Azt hiszem, jó a könyv. És azt hiszem, egyelőre nincs remény a megjelenésre, a cenzurák jobban orgiálnak, mint valaha. Cockery harmadik halála. Ki fogja bírni ezt is.

A többit l. a megjegyzésekben.

Küldök két könyvecskét. A Creangă-monográfiában leledzik műfordítói teljesítményem csúcsa, jelesül az utolsó mondatban. Eredetiben: „De fapt, Ion Creangă este un anonim."

Most simítom az utolsókat egy Whitman-köteten. — Különben jól vagyunk, és elhízóban. (Nem Witz, witzewersa.) Melyhez hasonló jókat, és ölelünk-csókolunk:

Domi

Kolozsvár, 1975. II. 13.

Bujdosás a bujdosásban

(Mikesék regénye)

Folytatás az 1. oldalról

jó a földön járni! Látja ked, még Szent Péter is megijedett volt, mikor a vízben sipadoztak a lábai. Hát mi bűnösök hogyne félnénk, amidőn a hajónk olyan nagy habok között fordult egyik oldaláról a másikra, mint az erdélyi nagy hegyek. Némelykor azoknak a tetején mentünk el, némelykor pedig olyan nagy völgyben estünk, hogy már csak azt vártuk, hogy reánk omoljanak azok a vízhegyek. De mégis olyan emberségesek voltanak, hogy többet nem adtak innunk, mintsem kellett volna. Elég a', hogy itt vagyunk egészségben... Reménlem, édes néném, hogy már ezután, minthogy egy áerrel élünk, gyakrabban veszem kedves levelét. De minthogy egynehány száz mélyföldnyi közelebb vagyunk egymáshoz, úgy tetszik, hogy már inkább is kell kednek engemet szeretni. Én pedig ha igen szeretem is kedet, de többet nem írhatok, mert úgy tetszik, mintha a ház keringene velem, mintha most is a hajóban volnék."

Valamiképpen ki kellett fogni a sorson, az emberi világ embertelen hatalmán, amely akár a vérekhez, a szülőházhoz kapcsoló szeretetet is kiölte volna rebellis ellenségeiből, hiába volt hosszú a fojtogató kar, még a veszedelmes tengeri hegyek is a szülőháza hegyeit idézték fel, utána pedig mindjárt „került" egy olyan szeretett lény is, akivel nemcsak érzelmi, de térbeli közelségben is lévén, egy áerrel lehetett élni. Meglátszott már az első levél során, hogy a távollét hat esztendeje alatt a szeretet kötelékei nemhogy vékonyodtak volna, de vastagodtak, s kitetszett egyből az is, hogy egy olyan bujdosó érkezett Galliopoliba, aki böles derűvel tud sorssal s hatalommal szembenézni, az otthonból való kivetettség ellenére messze esett attól, hogy szárnyaszegetten kétségbeessék.

Pedig alig tizenegy nappal később, október 21-én már lett volna alkalom az elkeseredésre, amint második levelében leírta magának — s a „nénjének" — a szomorú fordulatot: „Gondolom, hogy holnap ide hagyjuk ezt a puszta kies szomorú lakóhelyet, mivel a császár veres hintója elérkezett, amelyet urunk után küldöttek... E' mind jó, édes néném, de Belgrádnál megverték a törököt; a nép itt már szalad Ázsiában. Úgy tetszik, mintha már a német Drinápolynál volna... Eleget mondjuk, hogy mi azért jöttünk, hogy vélek hadakozzunk, de ők csak szaladnak, ki ide, ki amoda. Jaj! édes néném, hogy lehet ilyen néppel hadakozni. Elég a', hogy holnap megindulunk Drinápoly felé, hogy ott meglássuk azt a hatalmas és sok feleségű császárt és a fényes tündöklő portát. De édes néném, a restséget el kell űzni, a tőt le kell tenni, azokban a kis kezecskékben a pennát kell venni, és énnekem gyakran kell írni, legalább minden héten hét levelet. De az egészségre igen kell vigyázni, és engemet szeretni kell"... Nehéz gond volt ez, hogy miután az egyik hatalmas barátnál elvesztették a reménységet, a másik hatalmas baráthoz is éppen akkor érkeztek a segítségnyerés reményében, amikor az éppen egy súlyos vereséggel futott szerte, de azért a kedv csillant most is: öröklött természetként, veleszületett fajtaságként ült egyhelyben elűzhetetlenül a test és lélek „otthonában".

Elmentek 22-én Galliopoliból, megérkeztek Drinápolyba, ahol fényes vendégséggel fogadták őket, leírta azt is a 29-én kelt harmadik levelében, ám az igazi „esemény", a maradandó élmény nem az volt, hanem az a csudálatos szőlőfa, amelyet útközben látott egyik szálláshelyükön, Üzönküpriben: „Hanem Üzönküpri nevű városban az urunk szállásának az udvarán olyan nagy szőllőtőt láttunk vala, mint egy nagy szilvafa. Abban sem hazudok, ha azt mondom, hogy a szőllőszem is volt rajta olyan nagy, mint egy szilva. De a' csudálatos, hogy egyfelől az ágain ért szőlők voltanak, másfelől még csak tiszta egres volt; másfelől pedig még csak akkor kezdett virágozni. A három része az esztendőnek, hogy mint munkálkodik a szőllőtőn, itt egyszersmind meg lehetett volna látni."

Távol állt ez a fa-csoda az otthoni szőlőtől is, szilvától is, mégis a bujdosó lélek szinte úgy kapott rajta, mintha a mag életerejének, életrevalóságának a képével találkozott volna, egy növényi „rokonnal", amely egyszerre három időszakra, esztendő-részre tud magaalkalmaztatóan „választ" tenni ugyanabban az egy folyó jelenben: három időt képes egyszerre létébe fogni, mintegy múltat, jelent és jövőt munkálva magában „egyszersmind".

A csudálnivaló öröktermő szőlő azonban nem tudta elfedni azt a nagy idegenséget, amit a török világ jelentett, s ez annál lehangolóbb volt, mivel az idegenség mellett az ügy kilátástalansága is egyre nehezebb „füsttel" nyomta a kedélyt. A fényességes porta belső hatalmi titkaiba közelebbről belepillantva, a távoli családi fészek, a háromszéki szülőfalu képe is megvillant a szeme előtt — arról számolt be ekkor, november 7-én, hogy a vezér helyettese, „aki a császár leányával hál, amikor lehet", „nagy pompával" fogadta őket, s ez a „barátság" igen hasznos lehet számukra, „mert ha olyan közel volnék Zágonhoz, mint ez a vezérséghez, úgy a határjában volnék" —, de a halvány derűlátást is mindjárt füsthomályba borította a ború — „Még semmit nem tudunk abban, amiért idejöttünk, de félek attól, hogy a mi hadakozásunk füstben ne menjen, mert a török örömest megbékéllik, ha megverik" —, és utána a császár vőjének pompázatos és lóajándékozó kedvessége ellenére még jobban szívébe sajgott a zágoni határtól, az egy nyelven beszélők és gondolkodók körétől való elszakítottsága: „De azt elhiszi-é ked, hogy nehezen szokhatom ehhez az országhoz. Való, a törökök bennünket szeretnek; semmi fogyatkozásunk nincsen, senkinek semmi bántódása nincsen. De az idegen nemzetnek nehéz itt, mert semmi üsmeretséget, barátságot nem tehet. Ez a nemzet a keresztényt nem utálja, de megveti... A' való, hogy a nyelvnek nem tudása is okozhatja a hozzánk való idegenséget, mert csak nem lehetünk olyan jó szívvel ahhoz, akivel nem tudunk beszélni, mint akivel kimondhatjuk magunk gondolatját. Még eddig, édes néném, igen-igen keveset tudok törökül... Mert nem lévén semmi társalkodásunk a törökökkel, a töröknékkel pedig még annál kevesebb... nem látom semmi módját, hogy tudósabb legyek abban a nyelvben, amint vagyok."

Éppen ez az idegenség mutatta meg, milyen nagy „tudós" volt ő, amikor a keresztényt utáló nemzet földjére lépve felfedezte magában az „édes nénjét", akivel úgy társaloghat, olyan nyelvi és gondolati megértésben, mint egy igen közeli és kedves vérével, mint önnön magával, akinek írhatja a szót úgy is, hogy „essze", „elig", „tő" „közél", „áer", „elég a'", „a' való", mert akinek írja, az is éppen így tudja s beszéli mindennap. És természetesen „válaszol" is, két ízben is lehetett már „venni" a levelét, úgyhogy november végén — 29-én — nem is tudja megírni színes drinápolyi beszámolóját a portai hatalmi viszonyokról addig, míg legelőbb el nem örvendezi, hogy életének legnagyobb gyönyörűsége a levél — hamarjában még el sem tudja eléggé dönteni, az-e a nagyobb gyönyörűség, ha a „nénje" sorait olvassa, vagy az, ha ő írja a sorokat a „nénjének" —, s minthogy ebben a betűrovó gyönyörűségben látja azt az egyetlen kötelék-szálat, amely az egymástól elhányt-vetetteket egymáshoz köti, ettől az időtől kezdve egyenesen úgy fogja a pennát s biztat annak forgatására, mint amivel bosszút lehet állni a kövelvalókat egymástól elszakító időn. Ily módon a heti hét levél kívánása most már a mostoha sorson való bosszúállás sistergő fokára hevül: „Édes néném, micsoda szerencsés asszony ked, hogy közél nem vagyunk egymáshoz, mert mindjárt megölelném kedet, és mentől szebben és jobban lehetne tőlem, megköszönném kednek azt, hogy kedvesen vette levelemet, és örömmel olvasta. Annyi levelet írok kednek és olyan hosszú leveleket, hogy még esszeteszi ked a két kezit, és úgy fog kérni, hogy ne írjak annyit. Mert énnekem nincsen nagyobb gyönyörűségem, mint mikor kednek írok! Jaj! hazuttam, édes néném, mert a ked leveleit olvasni még nagyobb gyönyörűség nekem. Nem is lehet olyan gyönyörű leveleket másnak úgy írni csak kednek. Úgy tetszik, hogy a' meg vagyon tiltva másoknak. Ugyanis, édes néném, ne kíméljük egymást, hanem szüntelen írjunk egymásnak, ha az idő annyira elhánt-vetett egymástól, amennyiben tőllünk lehet, állíjunk bosszút rajta, és ha másképpen nem lehet, az írással beszélgessünk egymással. Talám végtire megunja, és egymás mellé teszen minket. De minthogy az soha olyan hamar meg nem lesz, mint én kívánnám, azért addig is csak írjunk, és ismét írjunk."

Valósággal sütött ekkor már benne az írás lázának melege, s ha az „olyan hamar meg nem lesz" időhaladás mellett a télre fordult decemberi időt is érezte a török császár városában, kétszeresen is szüksége volt a lázra ahhoz, hogy mind a testet bántó téli hideget, mind a léleksanyargató reménységfagyokat el lehessen szenvedni: „Édes néném — írta december 10-én —, mi meg itt vagyunk, itt is leszünk, de még nem tudjuk, itt is mit csinálunk... mert nem azért jöttünk ide, hogy it sok időt töltsünk, és csak a drinápolyi szép sík mezőn vadásszunk, hanem azért, hogy bujdosásunknak végit szakasszuk. De a reménség igen-igen kezd fagyni bennünk. A' való, hogy nagy hidegek is járnak, hideg házakban is lakunk, de ugyan csak a bennünk való meleg megoltalmazná a fagyástól a reménséget, ha más nemzettel volna dolgunk. De mi lehet e világon hidegebb való dolog, mint a törökkel való dolog. A' való, ád biztató szót, de végt nem lehet látni a véle való végezésnek; abban a rettentő halogatás, holnap, holnap, az a holnap hat holnapra halad, és addig hat szót sem lehet belőlle kiráncigálni. Csak reménséggel kell pihegni"...

Pihegett így egy keveset, de alig egy hó múlva egy alapvető felismeréssel vette magához a számkivetettség kenyerét. A reményfanyalító, nehezen szokható idegenségben végül is úgy szoktatta magát a sorshoz, hogy a keresztényi béketűréssel egybeillően az idegen nemzettől megtanult egy vigasztaló kenyér-képet, amely a fátum, az emberre előre kiszabott sors alapleckéjét hordozta magában: „Azt nem okosan mondja-é a török, hogy az Isten rakás kenyereket hintett el imitt-amott az ember számára, és oda kinek-kinek el kell menni, és ott kell maradni, valamég a kenyérben tart. Itt vagyon a mi rakás kenyerünk elhintve, azért együnk belőlle, amég abban tart, zúgolódás nélkül, és azt ne mondjuk, hogy jobb volna Erdélyben málét enni, mint itt búzakenyeret. Édes néném, talám nem ok nélkül tartok én attól, hogy ha a jó Isten megtart ebben a bujdosó testben, talám egy kazalni rakás kenyeret kell megennem ebben az országban, mert ha egyszer megverik a törököt, ha lehet tőlle, azt békességgel keni meg... Ha pedig a békesség meglesz, csak üljünk a rakás kenyérünk mellé, mert innét ki nem megyünk addig, amég azt meg nem esszük. Én pedig mindaddig, valamég a rakás kenyeremben tart, szívesen szeretem kedet"...

Ez a török földre „hintett" rakás kenyér a szó szoros értelmében a *béke*tűrés kenyere volt. Tisztán, önáltatás nélkül látta, hogy ha a sorsukat-létüket megszabó két hatalom között békességre száll alá az ellenkezés, akkor a bujdosás olyan hosszú állapot lesz, amihez előre kazalnyinak lehet látni a kenyérrakást, és a zúgolódás nélküli türelemre kell rákészíteni a lelket. Egy passzussal azelőtt, hogy a török mondás szerinti kenyérrakásra fordította a pennáját, „keresztényibb" módon is számba vette a helyzetüket, s hozzá megfogalmazta bibliai kép szerint is — a teremtő „fazakas" és a teremtett „fazék" képét idézve — a megváltoztathatatlan sors türelemmel való viselésének szükségességét: „De én azt bánom, hogy a mi dolgunk igen-igen némán foly, és semmi elébb való mozdulását nem látom, de attól tartok, hogy még hátrább ne menjen, és itt ne telepedjünk meg. Édes néném, a fazakas akaratján kell járni a fazéknak, és azt nem mondhatja a fazakasnak, miért küldöttél engem Drinápolyban, jobban szerettem volna káposztásfazék lenni Erdélyben, mintsem kávét ivó findesája a császárnak."

Törhetetlen kedélyvilágában később még el is nevezi magát „káposztásfazéknak", hogy kedvenc eledele révén is könnyebben alkudjék sorsával, de a pogány és a keresztény képek egyaránt azt a borús kilátást mutatták, hogy hátralévő életében is inkább lesz kávéző findzsája a török császárnak, mint káposztásfazék Erdélyben, s hiába lenne jobb az erdélyi málé a török búzakenyerénél, hosszú időre le kell telepedni a török földre rendelt kenyérrakás mellé.

Ezzel a számvetéssel múlt el a bujdosás újabb esztendeje, s abban a törökországi élet első pár hónapja. Nem töltött be túl sok papirost a betűivel, mindössze hét levelet írt tizenkét hét alatt, de annyi is elég volt ahhoz, hogy a bujdosás idegen földjén „nénjére" találjon, s azzal mintegy megtalálja a bujdosó élet jobbá tevésének nyitját. Legfontosabbnak pedig mindenek felett az egészséget ítélte: annak „jó gondját" csaknem mindegyik levelének a végén lelkére kötötte a „nénjének", s utolsó levelének utolsó sora is azzal zárta az esztendőt, hogy „Az egészségre jól vigyázzon ked, semmi nincsen annál drágább".

Az új esztendő beköszöntő szavait is minjárt az első szuszban az egészséggel kezdte 1718. január 4-én: „Kívánom Istentől, hogy ezen új esztendőt szerencsésen kezdje és végezze ked. Legalább két rontnyi egészséggel többet kívánok kednek"... Egyéb pedig folyt tovább ugyanolyan kedvezőtlenül: voltak ugyanaznap „a győzhetetlen császárnak fényes portáján", volt nagy pompa, ceremónia, megajándékozta a császár a fejedelmet paripával, buzogánnyal, karddal, adtak rá nyusztoskaftánt, de az ügyükben nem mozdult semmi, a tél hideg, „kemény idővel" járt, úgyhogy február derekán is csak olyan kedvetlen szavakat írhatott, hogy „a biztatás megvagyon, csak azzal is maradunk", mert „A törököt ha megverik, csak sír és megbékéllik", másfelől „a francia itt azon munkálkodik" szintén, hogy a törökök „megbékéljenek a némettel, és ha a meglesz, ne oldat, hanem hátat fordítsunk Erdélynek", úgyhogy még hírt sem lehet írni, „mert olyan hidegek járnak, hogy a hírek is megfagytak". Március 15-én mindehhez hozzá festette drinápolyi lakásának a képét is, ami teljességgel illett reménytelen bujdosó voltukhoz — „a házam négy kőfalból áll, azon egy fatáblás ablak, azon a szél mind széllyire, mind hosszára béjöhet. Ha pedig papirossal bécsinálom, az egerek és a patkányok a papirost vacsorájokon elköltik. A mobiliám [bútorom] egy kis faszékből áll; az ágyam a földre vagyon terítve, és a házamot egy cseréptálban való kevés szén melegiti. De azt ne gondolja ked, hogy mindezek után én legyek legméltóbb a szánásra, mert tíznek sincsen egy faszéke, se olyan ágya, mint nekem... De lehet-é ágynak híni egy leteritett pokrócot a földre? Ilyen palotákban lakunk ám mi" —, a nyomorúságos állapot leírása mellett azonban maradt papiros arra is, hogy a remény ugyancsak megkapja pár sorban a maga helyét a lakásban: „De a reménség igen szükséges lévén az embernek, és olyan szükséges mint az eledel, a rossz házakban lakván mostanában azt reméljük, hogy még jókban lakunk. Megérjük-e még aztot valaha?"

A számkivetettség nagy rakás kenyerének a kilátása mellett szükség volt az eledel-értékű reménységre is, annál inkább, mivel egy jó hónappal később, április 22-én már az özönvízszerű árvizet érték meg a rossz lakásban: „Nem tudom, ha a Noé bárkájából írom-é ezt a levelet vagy Drinápolyból, mert itt mindenütt olyan nagy árvíz vagyon, hogy az egész város vizben vagyon. Csak a' jó, hogy tiszta idők járnak, másként azt gondolnók, hogy esmét özönvíz leszen. Hihető, hogy a hegyekben lévő havak szaporították meg az itt való folyóvizeket... Már ezután lehet híreket írni, mert mind a házam melegebb, mind pedig a hírek megolvadtak." Olyanforma volt az ő sorsuk folyása is, mint az árvizes időé: már az utcákon is csónakokon jártak a házuk előtt elmenő folyóvíz megáradsa miatt, de az özönvíz veszedelmét mégis eloszlatta az a kilátás, hogy „tiszta idők járnak". Ebben az ide-oda verődésben — a kényszerű rossz és a remélhető jobb között, a hidegek és a melegek végletei közé szorítva — folytak tovább a sorok a következő hetekben is: „Hírt akar-é ked tudni?... A francia követ, Bonac, itt nem azon munkálkodik, hogy a hadakozás tovább tartson, hanem hogy csakhamar vége legyen. A német azt kívánja, a török pedig már meg is unta a hadakozást. Hát mi mit csinálunk a kettő között? Csak amint vonják, úgy kell táncolnunk. Hadakozásra híttak ide, de békességre jöttünk... ne szomorkodjunk hát azon, ha dolgok úgy nem folynak, amint nékünk tetszenének, aki a jövendőt igazgatja, azt is tudja, hogy mint kell folyni azoknak... Még most is elég biztatást adnak, de a' mind füstben megyen, és a hazánk felé való menetelünknek sok szép vigasztalása úgy eloszlik, mint a felhő. Kétségben kell tehát esnünk? Távul legyen. Bízzunk, reméljünk, édes néném, az Istenben, ha szinte minden bizonnyal tudnók is, hogy meg nem adja azt, amit kívánunk. A' való, nehéz Zágon nélkül ellenni; nehéz minden esztendőben 12 hónappal a vállamot terhelnī, és a házasságtól messze vagy teljességgel elesni. E' mind nehéz és súlyos dolog, úgy-é édes néném, de azért vagyunk keresztények, hogy bízzunk... Mi még itt vagyunk, de nem tudjuk, mire ítéltetünk, hadakozásra-é vagy békességre? Gondolom, hogy az utolsóval vetnek itt láncra.. Ilyenformán, édes néném, ellene ne mondjunk, de bízvást hátat fordítsunk Erdélynek, annak a kedves Tündérországnak... A' bizonyos, hogy olyan reménység alatt jöttünk ide, hogy hadakozás által menjünk bé hazánkban. De nem a' volt az iránt unk való rendelés; az el volt végezve, hogy mi ide békességre jöjjünk és ebben az országban töltsük el a bujdosást... Itt pedig az urunk nagy becsületben vagyon. Pénzt elegendőt adnak, és annyit, hogy Franciaországban hat esztendeig sem adtak annyit, mint itt esztendőre adnak. Látja ked, milyen jó az Isten. Ha egyik kezivel eltakarja előttünk Erdélyt, a másikával táplál. Édes néném, hát kétségbenessünk-é? Nem, hanem bízzunk, és mindaddig reméljük, hogy meglátjuk azt a Tündérországot, valamég élünk. Ha meghalunk, azután lássa meg, akitől lehet... Micsoda sokféle nyomorúságot okozhat az embernek az Ádám vétke. A télben, édes néném, azon kelletett panaszolkodnom, hogy igen hideg vagyon, és nehéz írni, most meg azon kell panaszolkodnom, hogy meleg vagyon... valamicsoda nagy hideg volt, a meleg szintén olyan nagy. Ha télben jégverem volt a házam, vagyis inkább fogházam, most pedig sütőkemence. Fogháznak pedig azért hívom, mert az ablakon ki nem nézhetnék, ha csak lajtorjára nem másznék... Ked pedig jól tudja az okát, hogy miért csinálják olyan magosan az ablakokot; én nem tudom, csak gondolom: azért, hogy a szomszédasszonyt ne lehessen meglátni, mert a török azt sem akarja, hogy a feleségire nézzenek. Jól mondják azt, hogy Franciaország az asszonyok paradicsoma és a lovak purgátoriuma, Törökország pedig a lovak paradicsoma, és az asszonyok purgátoriuma. Elég a', hogy nem lehet a házamban maradnom. Még künt is elig szenvedheti az ember a nagy hévséget... A minap pedig a mezőn olyan meleg szél jött reánk, valamint ha az égő kemence mellett mentünk volna el, és ha sokáig tartott volna, le kelletett volna esnünk a lóról. Most ennél emréb hírt nem írhatok; ez elég meleg hírek. De gondolom, hogy rövid idő múlva hideg híreket kell írnom, mert a békesség megcsinálását csaknem bizonyosnak tartják, és attól tartok, hogy ott ölelem meg kedet, ahol nem kívántam volna. De azért nem kell kétségbenesni, jól tudja az Isten, mi hasznos nékünk"...

Április végétől július közepe felé haladt ezekkel a sorokkal az idő Drinápolyban, két és fél hónap alatt mindössze négy levél kelt, míg a tél havát és a nyár hevét egyaránt megérve török földön az erdélyi „Tündérországból" messze vetett bujdosó, már megtanulhatta azt is, hogy melyik ország kinek-minek paradicsoma vagy purgatóriuma.

Augusztus 15-én készülni kellett tovább a drinápolyi életből. A tánchoz, amit járni kellett, úgy vonták a nótát, hogy a rakás kenyér valahol másutt lesz elhintve nekik, s ők már tudták jól, hogy sorsukban ez a „rendelés": hol a rakás, ott a lakás. „Ihon édes néném, e' lesz az utolsó levelem ebből a császári városból. Itt már megettük a nekünk rendeltetett rakás kenyeret. Már továbbmegyünk, de nem elé, hanem hátra, és azon rakás kenyér mellé ülünk, amely Constantinápoly mellett vár minket. Mert amitől tartottunk, abban torkig estünk. Ki veszen ki abból? — vette pennájára az esztendő nyolcadik hónapjának a terhét azzal, hogy az éppen megkötött béke folyamányaként csaknem negyed századra elborult előttük a hazafelé-eléfelé kanyarodó ú kilátása. — ... Ennek előtte egynéhány nappal hozák meg a hírit, hogy 21. julii a vezér megcsinálta a huszonnégy esztendeig tartó békességet a némettel. Ha addig itt kell ülnöm, jó étszakát a menyasszony táncának. Jaj! édes néném, ha addig az édes lelkem marad a kövér testemben, csak török kenyeret kell enni a rakásból. A békesség meglévén, itt már semmi dolgunk nincsen. Meg is inditják holnap az urunkot a császári főváros felé. Már itt erősen rakodunk... minden portékámot felraktam egy kis szekérnek a negyedrészire. Az én portékám pedig nem legkevesebb a többinél. Vannak itt olyanok, hogy tizen sem rakhatnak meg egy szekerecskét. De még lovakot is rendeltek alánk, mert ha ötvenen vagyunk is, de nincsen több öt lovunknál. Amint már megmondottam, holnap megindulunk. Hol leszen lakóhelyünk, még nem tudom... Többet is írnék, de mikor útra kell készülni, akkor nem lehet sokat írni"...

Szomorú fordulat volt ez, lehetett ok a jajdulásra. Hét esztendő már a hátuk mögött volt a bujdosásban, olyan hét esztendő, amelynek során végig házalták fel Európát abban a reményben, hogy előbb-utóbb valami módját találják ügyük jobbrafordításának, s akkor a csaknem koldusoknak való portékájukkal úgy kellett megindulniuk „hátra", hogy huszonnégy esztendőre — többé-kevésbé életük hátralevő java idejére — a jobbrafordulás, a szabadító változás csaknem minden reménye „füstbe ment". „Elég a', hogy innét elvisznek valahová": ennyi volt, amennyit mondani lehetett, mert bár szabadon jártak, és még lovakat is kaptak testük alá, voltaképpen rabok voltak a békekötés láncán. Elindultak, poroszkáltak, nyolc napi út után megérkeztek Büjükdere mellé, a Fekete- és Márvány-tengert összekötő „szép kanális" partjára: „Elég a', hogy tegnap ideérkezvén — írta augusztus 25-én —, azt gondoltuk, hogy mind palotákban szállítnak bennünket. De itt a városban egy ép házat sem találtunk. Azért az urunk kénszerítették a város mellett lévő kis mezőn sátorok alatt maradni, mindaddig, valamég más rendelést tesznek és jobb helyre szállítanak." Mintha pusztában bolyongtak volna, „holmi régi elromlott épületek" körül, „ahol annyi a skorpió, mint a bolha", de még ekkor is lehetett némi okot találni az örömre, mert mindezzel a vándorlással három órás közelségbe került a „Konstantinápolyban lakó" nénjéhez, „levelező társához", az otthont, a szeretettek körét megtestesítő kedves „lényhez": „Azt nem volna szükséges megírni, hogy csak három órányira vagyok kedtől, mivel azt elgondolhatom, hogy ezt a szép kanálist már ked feljárta. Azt sem volna szükséges megírni, hogy a kanális parton vagyunk a Fekete-tengernek a torkától egy ágyúlövésnire. De mindezeket örömömben azért írom, hogy oly közél vagyunk egymáshoz... Hetfün pedig ebédre elvárjon ked, káposzta is legyen."

A tehetetlen gúzsbakötöttséget ezzel az egy szabadsággal tudta lazítani: előteremtett magának egy rokoni kötelet-zsinórt, és függött rajta, mint a pók, szőtte vele a hálót, mintha ő szőhetne a sorsának fogó hálót és nem az neki, és mozoghatott-járhatott ennek a fogódzó madzagnak a jóvoltából úgy, hogy „bujukderei" táborozásuk alatt, augusztus 25-e és szeptember 15-e között kétszer is „láthatta" a

nénjét, és attól olyan jókedvre szabadult, hogy már a tánc is belső hangtól szökkent, mintha nem is mások „vonták" volna: „Édes néném, már kétszer volt az a szerencsém, hogy láthattam kedet, de úgy tetszik, mintha még nem láttam kedet. De azt vettem észre, hogy mikor kednél vagyok, a nap oly sebesen repül, valamint a fecske; mikor pedig itt vagyok, akkor rák hátán jár. De én veszekedhetném keddel, mert két naptól fogvást levelét nem vettem kednek. Hogyha pedig letennők a restséget, mindennap vehetnénk levelet kétszer is... Ha azt akarja ked, hogy jókedvű legyek, gyakran kell nekem írni. Mikor pedig a ked leveleit olvasom, akkoron nincsen szükségem a hegedűsre, hogy táncoljak. Mert azt tudom, hogy mások is úgy tartják, hogy egy kedv szerént írott levél jobb egy táncnál. Itt mi csak várjuk, hogy szállást rendeljenek, addig sátorok alatt leszünk, mint az izraéliták... Az egészség mint vagyon, vigyáznak-é reája? Szeretnek-é amiolta nem láttak? Mert én úgy szeretlek édes néném, mint a káposztát."

Meglett, amit vártak. Jeniköjben rendeltek nekik új szállást, szeptember 22-én már ott — „Jéniköben" — íródhatott-kelhetett az újabb levél egy kis székecskén: „Tudja már ked, honnét datálom a levelemet. Azt is észreveheti ked, hogy már a bujdosó izraéliták a sátorok alól a házakban szállottanak végtire... Azt is tudja ked, hogy éppen a tengerparton vagyunk és olyan igen a tengerparton, hogy az én házam alá vizen bejöhetni... Ma szállottunk bé ide, és annyi portékánk vagyon, hogy fél óra alatt ki-ki bérakoskodott a szállására. A házamban se szék, se asztal nem alkalmatlankodik. A' való, hogy vagyon egy kis szék formára csinált székecském. Ha le akarok ülni, arra ülök, de még más hasznát is veszem, mert ha írni akarok, azon kell írnom. Micsoda szép állapot, mikor el lehet lenni annyi sok házieszköz nélkül. Így kell lenni az ilyen bujdosóknak, mint mi, ma itt, holnap másutt. Úgyis, ha megesszük itt a rakás kenyerünket, előbb kell mennünk. Nám a régiek ellehettek annyi házieszköz nélkül, hát mi miért ne lehetnénk el... Egy régi francia királynak láttam a székit, most csak a zágoni bírónak is jobb széke vagyon annál .. Elég az, édes néném, hogy már mi itt a rakás kenyér mellé ültünk. Csak az Isten tudja, meddig fog tartani, és hol hintettek el még másutt kenyeret számunkra. Mert oda csak el kell menni, akármint vonogassa az ember magát, de azt csak fel kell szedni. Azt akarnám, ha kednek is hintettek volna el legalább két kenyeret itt nálunk, mert azt reménlem, hogy eljő ked látogatásunkra... Keményebb volna a szív a kősziklánál, ha ide nem jőne ked. Egynehány órára elvárlak, édes néném, úgy is szeretlek, mint a káposztát, ha idejössz. De az egészségre vigyázzunk."

A törökországi bujdosásban is eltelt így egy esztendő, s a „jénikői" szállás székecskéje mind árvább házieszköze lett az írásnak. Az események partra vetett hajótöröttei voltak a bujdosók, életük egyhangú volt, mint a puszta, s nemhogy napjában kétszer, de hetenként hétszer sem volt mit írni. Alig egy hónap múltán, október 22-én kelt az újabb levél, aminek az lett a „magyarázata", hogy közben a néne sort kerített a látogatásra, nem volt kősziklánál keményebb a szíve, falhatott a bujdosók jénikői kenyeréből, ülhetett a levélíró kisszéken is, ha ott volt, úgyhogy csak „elmenetele" után kelhettek s mehettek ismét a sorok a székről: „Csak nem lehetek addig csendességben, amég meg nem tudom, mint érkezett ked haza. Mivel alig indult meg ked innét, hogy nagy szél támada, gondolom, hogy a habok megrengették kedet. Elég a', hogy azolta nem vagyok nyugodalomban. Nekem úgy tetszik, hogy azolta egy levéllel kitehetett volna ked a nyugtalanságból. Amely nagy halak elmentek az ablakom alatt, mindeniktől kérdeztem, ha nem ették-é meg az én nénémet, de az átkozott egyik sem felelt... Reménlem, hogy nem járt ked úgy, mint Jónás, és nem lesz szükséges, hogy valamely hal gyomrában küldjem kednek ezt a levelemet. Mert úgy meg nem tudhatná ked, hogy mi tegnap a constancinápolyi kapu eleiben mentünk lóháton, és ott az út mellett egy kertben az urunk csak titkon meg akarta látni a császárt, aki is Drinápolyból érkezvén, nagy pompával ment bé a városban." Tréfálkozása láthatóan felülmúlta a nénje sorsáért való nyugtalanságát, miként a császári pompát titkon megleső kíváncsisága is nagyobb volt annál a vágynál, hogy a konstantinápolyi kapun belül meglátogassa a tengeri haboktól féltett nénjét, s ily módon végül a levél „értelme" az a kis elmélkedés lett, amellyel a nagy császári-keleti pompa láttán a bujdosó-sorsot tekintette meg ismét, immár életmeghatározóvá keményedett bölcs szemlélettel: „Látja ked, micsoda szép dolgot láttam tegnap. De a' csak olyan, mint a füst, és azzal a nagy pompával a császár nincsen olyan csendes elmével, mint mi; úgy is illik, hogy ne legyen, legalább hadd hasonlítson valamiben a mi alacson állapotunkhoz, és tudja meg, hogy ő is ember. De az ő pompáját ne irigyeljük, édes néném, mert olyan napra jut még, hogy örökkévaló nyomorúságban esik. Akkor mit fog használni neki a pompa? A mi alacson rendünkben pedig minékünk nagyobb reménségünk vagyon ... Édes néném, egy kevéssé még a káposztánál is jobban szeretlek."

Ezután csaknem két hónap telt el híradás nélkül december 16-áig, az újabb levél írásáig, aminek okát a levélíró újból abban látta, hogy gyakran találkoztak egymással: „Mi lelt bennünket, édes néném, és mitől vagyon a', hogy már egy holnaptól fogvást nem írunk egymásnak? Lehet-é, hogy ilyen közel lévén egymáshoz, mégsem írunk? Talám ugyan az az oka, hogy közel vagyunk, és egymást gyakran látjuk. Jaj! miért mondám, hogy gyakran? Megbocsáss, édes nénécském, gyakorta-é négyszer látni kedet egy holnap alatt? Ha négyszer látnám is kedet napjában, nem kellene megcsömörleni a szememnek. A ked könnyű, kurta és rövid levelét vettem. Mentől ritkábban ír az ember, annál hosszabb levelet kellene írni... A' pedig nekem halálom, mikor rövid a ked levele... Édes néném, az egészség! De tudja ked, meddig szeretem kedet? Valamég dohányozhatom."

Ha fecske-sebességgel repültek ezek az „egymást látó" napok, akkor az elmúlt hónapok éppoly sebesen szálltak, mint az eljövendők, mert december 28-án kelt ugyan még egy levél a kisszéken, amivel vége lett levélileg az esztendőnek, és január 2-án is megvolt az újévi köszöntés a kezdődő 1719-es esztendőre — „Tudom, abban nem kételkedik ked, ha papirosra nem tenném is, hogy sok újesztendőnapokot kívánok kednek" —, és január 24-én is papírra került még egy híradás a bujdosók életének apró eseményecskéiről, melyek között kedvetlenül mondta a farsangi szó hogy „amicsoda időben és állapotban vagyunk, a tánc is savanyú" —, de azután április 16-áig nem kellett a pennát levélírásra fogni, annyit „láthatták" egymást: „Irtóztató dolog, mely régen nem írtunk, édes néném, egymásnak. Annak pedig mi az oka? Nem más, hanem hogy csaknem minden harmadnapban látjuk egymást. Kedet látni, s kednek írni nagy különbség. Ha mindenkor olyan gyakran mehetnék kedhez, mint már egy darab időtől fogvást, az igaz, nem volnék méltó a szánásra. De nem lesz mindenkor papsajtja. Már egy hete, hogy egymással nem nevettünk, és ez az idő hosszabbnak tetszik nekem, mint egy nyúl farka." Jobbat aligha tudott volna egy bujdosó lélek kitalálni az élet viseléséhez, az egyensúly megtartásához: szánásra méltó sorsában szert tett egy nénére, akivel az érzéseit, gondolatait, életének dolgait közölhette, s e közlésvágy kiélése révén a levélírás és -kapás gyönyörűsége által megbosszulhatta magát a táncot is savanyúvá tevő s rákháton járó időn, ha pedig már annyira elsivárodott az élet, hogy az íráskedvet is kiölte a „restség", akkor jöttek azok a „papsajt" hetek és hónapok, amikor az „egymás látása" miatti öröm és nevetés változtatta nem szánnivalóvá a sorsot és fecskesebességűvé az időt.

Május 26-án is attól lett külön lelki szenzáció a földindulás — amelytől „a tálak is kezdtek táncolni", és „Constancinápolyban sok bótok és házak estenek le" —, hogy a Konstantinápolyban „lakó" nénéért való aggódás miatt „addig nem lehetett nevetni", amíg „mentől hamarébb" nem küld tudósítást magáról. Áldott lény volt egy ilyen néne, lehetett vele bármikor tréfálkozni, hogy az idő, amikor nem látják egymást, hosszabbnak tetszik a nyúl farkánál, lehetett őt szeretni úgy, mint a káposztát, vagy annál is jobban, és főként folyton lehetett írni neki és várni tőle a levelet: „Többet is írhatnék ilyen nagy országos dolgokról, de nem írok, azért, hogy hamarébb vehessem a ked válaszát", „Édes néném, igen igen szükséges kednek egy hírt megtudni azért, hogy a bolhák ne csipjék kedet" stb.

Jobban múltak a szomorú jenikői napok, ha június 18-án például így hajthatta álomra a fejét a bujdosó: „Édes néném, szeret-é ked úgy, mint a macska az egeret? Vagyon-é kednek jó egészsége? Mikor látjuk meg egymást? Ma talám nem, mert már tizenegy az óra, és le kell feküdni. De ha lefekszem, úgy tetszik, mintha feredném, mert a tenger habja egészen bécsapván a házam alá, sokszor azt gondolom, hogy az ágyamban locsog a víz." És egy hónappal később, július 16-án ismét csak lehetett a következő levél sorait végezve úgy téni nyugovóra: „Ennekem csak azon kell törődnöm, hogy mikor láthatom kedet, mikor nevethetek keddel, és mikor ehetünk káposztát? Ah! nem mérek már káposztáról szólni, mert aminap káposztásfazéknak nevezének; csak azért is úgy szeretem kedet, mint a káposztát. Hát ked? Hát az egészség felől semmit sem írunk?"

Emellett azonban még törődött azzal is — miután sorsuk legfőképpen attól függött —, hogy miként forog az élet a török hatalom „portáján", és „a' való" volt, hogy ott nem sok kedvinditó dolgot látott: „Ihon már a békesség megvagyon, de mit reménlhetünk. Olyan udvarral vagyon dolgunk, ahol a ministerek mindennap változnak, ahol ha ma egy dolgot elvégez az ember, holnap az újakkal újra kell kezdeni; aztot pediglen, ha az ajándékon nem kezdik, jó kezdetit sem lehet várni"... Ám ha továbbra is fontos törődnivaló volt a néne, akkor pár héttel később azon is némileg fennakadt, hogy miért kell még a portai-konstantinápolyi híreket is neki megírnia „Konstantinápolyba" a nénjének: „Hiszen szégyenlem én azt, édes néném, hogy nekem kell a császári városban történt dolgokat megírnom... az hogy lehet, hogy ott helyben lévén, mégis tőllem tudakozza ked, hogy mikor legyen audenciája a császár követének, aki nem régen érkezett [Bécsből]. Végtire talám azt is tőllem fogja ked megtudakozni, hogy mikor esik ott az eső?... Már azt várom, hogy holnap azt fogja ked tőllem kérdeni, ha ked ehetnék-é, vagy alhatnék." Fennakadt, hogy annyival inkább „bizonyosabb" legyen benne: mégiscsak van neki az a nénje Konstantinápolyban, aki szüntelenül várja az ő tudósításait, az ő gyengédségeit, egészségféltő tudakozódását. Így hát ha egy héttel a fennakadás után átsátoroztak a „kanális" másik partjára, Beykos mellé — Európából Ázsiába —, nem kellett törnie a fejét, hogy a látottmegélt élményről kinek számoljon be újabb érzelmi kötődéssel: „Látja ked — írta augusztus 16-án —, hogy Ázsiából írok kednek, ha Amerikában volnék, Missisipiából is írnék kednek. Minket már úgy tekintsen ked, mint ázsiai magyarokat. Elég az, édes néném, hogy már öt naptól fogvást itt sátorok alatt vagyunk. A mellettünk való várost, mind azelőtt, mind mostanában Békósnak hiják, amely város ama híres Bithiniában vagyon. Tudja ked, micsoda hiresek valának a rómaiak idejében a bithiniai királyok. De azon nem törődöm, hanem azon törődöm, hogy nem Háromszéken vagyok. De ott jobb volna-é az Isten, mint itt?... itt akarja az Isten, hogy légy, azért itt sétálj ezen a szép réten. Az igaz, édes néném, hogy szép helyt vagyunk, a sátoraink a tengerparton rendiben. Ezt a gyönyörű kanálist végig látjuk, a Fekete-tenger zúgását jól halljuk... Aztot már észrevettem, hogy itt Ázsiában is úgy szeretem kedet, mint Európában. De gyakran kell nekem írni és egy kevéssé hosszabb leveleket, és az egészségre kell vigyázni"...

Akármint volt, akárhol volt, maradt ennél a két legfontosabb törődésénél, amelyek közül az egyik a közeli nénje, a másik a távoli otthon volt. Mindamellett csaknem két hónapig — míg „Békós" mellett táboroztak — egyetlen egyszer „adott hírt", főként az újabb nagy esőzés miatt — „Édes néném, ha szivárvánt nem láttunk volna, már a hegyekre szaladtunk volna innét, mert tegnap nagy záporeső lévén, a víz csaknem egészen elboríta", írta október 7-én —, s három nappal később aztán azért lett gyakor a levélírás, mert Ázsiából visszatértek Európába, Békósból Jénikőbe: „Micsoda szép állapot az: tegnap ebédet Ázsiában ettem, vacsorát pedig Európában. Ide pedig nem a levegőégben hoztak, hanem a vizen. Mindezekből megüsmeri ked, hogy ide visszájöttünk, és a táborozást elvégeztük. A' bizonyos, hogy nem az ellenség elől jöttünk el, hanem a sok eső elől, amelyet el nem lehetett űzni, noha két generális vagyon velünk... A vadászat sem múlik el, de a' sem múlik el, hogy ellenünk ne vadásszanak a portán. Mert a német követi legtöbbet azon elmélkedik, hogy nekünk árthasson; mi pedig legkisebben sem ártunk néki, és nem tudom, mivégre kívánja üldözni ezeket a szegény bujdosó magyarokot, akik itt a tengerparton csak dohányoznak suhajtással"... Ezt, hogy a német császári hatalom „a bujdosó magyarokot bujdosásokban is üldözi", sok panaszszóval fakasztotta levélbe, a majdani „ítélőszék" elé terjesztve, hogy ez a hatalom az „idegen országban" nekik rendelt kenyeret is igyekszik elvenni „töllök", „minekutána már elvette volna az örökségeket" otthon. De panaszolta azt is, hogy a baráti hatalmak sem váltották be segítő ígéreteiket — a francia „Orleáns herceg annyi sok szép ígéreti után legkisebben a portán nem segítette" a fejedelem dolgait —, úgyhogy beteljesedett rajtuk: „csak úgy bánnak az emberrel, valamint a citrommal, amelyből a levit kifacsarván, azután elvetik; ha a 'forrásból' ittunk, azután annak hátat fordítottunk". Senkinek nem volt szüksége többé erre a „forrásra", amely segítségért való folyamodásával végigkanyargózva folyt Párizsig és Konstantinápolyig, hogy végül „csak azt mondják" nekik, „nescio vos" „nem ismerlek titeket", amit úgy kellett tudomásul venni mint akik tisztában vannak vele: „csak az akarat áll mirajtunk, a tehetség pedig máson". Ebben a vonatkozásban a közeli néne és a távoli szülőhonbeli havas is bekerült az elmélkedésbe: „A ked mondása szerént, derék állapot a szerencsén fekünni. A' való, hogy az olyan ágy nem igen állandó, de amég tart, addig csak jó rajta fekünni. Meg nem kell, édes néném, az ígéretet másolni... erdélyi lévén, ott a nemesasszonyoknak a szavok olyan állandó, valamint a brassai havas... Ha a szerencsén nem fekszem is, csak jól aludjam, jobb az egészség annál." Ebben a bölcsességben nyugodott meg végül, amikor este tizenegy órakor a lefekvéshez készülve pontot tett a levelére.

És ezzel hosszú időre pontot tett az egész levélíró foglalatosságára is. Eltelt november, december, eljött az új esztendő, az 1720-ik, s abban is elmúlt két hónap, míg március 2-án ismét előkerült a penna és a tinta: „No már, édes néném, vegyük elő a pennát, és tisztítsuk meg a penészes kalamárist, mert már ezután az íráshoz kell fogni, a postákot kell küldözni, a híreket fel kell ébreszteni. Ma nyolcadnapja, hogy itt a telet kitelelvén, elhagya ked bennünket... Én pedig majd olyan hírt küldök kednek tenger habjain, amelyen mind a két füle megcsendül kednek; jó hogy több füle nincsen kettőnél. De legelőször szép színű, és jó szagú hírt írok, azután írom meg a csendülő hírt"... A levélírás szünetének ezúttal is az volt az „oka", hogy a levélíró két fél egymást látó közelségben élt az egyik-„telelés" révén, de minthogy most már ébredeztek-támadtak új hírek, az egyik fél riasztotta a másikat a levélírásra, s írta előbb azt a szép színű és jó szagú hírt, hogy a fejedelemnek „sok szép virágokból és sokféle gyümölcsből" álló ajándékot küldött a janicsár aga, utána pedig küldte a fülcsendítő rosszat: „De édes néném, készítse ked a füleit a rossz hírre... A mi jóakaróink addig munkálkodtanak ellenünk, hogy meg nyerték a pereket, és innét is ki akarnak bennünket tudni, mintha terhekre volnánk. Ma reggel hivatá a vezér Horvát Ferencet, és azt izené a fejedelemnek általa, hogy a porta jobb és alkalmatosabb helyt akar rendelni a magyaroknak Jénikőnél. A mi urunk... csendes elmével vette ezt az izenetet... De még nem olyan hamar lészen az elmenetel, amelyet szívesen bánom azért, hogy egymástól tovább esünk."

Három hét múltán, március 25-én, már tudta, hogy az új hely neve, ahova bujdosásukban üldözik a bujdosókat: *Rodostó*. „Már most tudom, hová küldenek bennünket. Azt mondják, a város rendes, nem messze vagyon ide, a neve Rodostó, de ennél többet nem tudok. Hanem azt tudom, hogy már elküldöttenek oda, kik szállásokot foglaljanak... és hogy a jövő holnapnak a közepe felé innét elillantunk", adta hírül az újabb levél, majd a kevés portékát s a portékánál nagyobb értékeket leltározta elő: „...annyi portékám vagyon, hogy fél óra alatt mindenemet elrakhatom. Mi szép dolog, mikor az embernek minden gazdagsága csak egy ágy, egy kis láda és egy asztal! Látja ked, mindezek nem adnak nagy gondot. Mikor pedig sokja vagyon, a gond is nagyobb... Édes néném akik bujdosó fejdelmet szolgálnak, hogy lehetne azoknak valamijek. A' való, hogy kivált minékünk a ketten hárman, kik mindenkor véle bujdosunk, többünk lehetne, de azt elhallgatom, miért nincsen. Az erdélyi vér nem az adomért szolgál, hanem a becsületért, ha egy kis hálaadatlansággal fizetnek is, azt nem tekintik... De vessük végit az ilyen gondolatoknak, és örüljünk még előre annak, hogy holnapután együtt eszünk ebédet és vacsorát, és hagyjuk a törődést annak, aki azt szereti, ugyé édes néném. Ezzel maradok a ked köteles, láncos, madzagos, spárgás és zsinoros szolgája."

És 1720. április 16-án elérkezett annak is az ideje, hogy az utolsó levél keljen Jénikőből: „Üssék meg a dobot, fújják meg a készülőt, édes néném, már mi készen vagyunk. A gálya, aki urunkat fogja vinni, itt vagyon; amely hajók a portékát és a fejdelem embereit fogják vinni, azok is már rakodva vannak... Már mind az egész bagázsia elindult, csak mi maradtunk még hátra... És hét órakor reggel mi is abban a nagy vizi hintóban ülünk. Tegnap pedig a fejdelem csak különösen [-külön egyedül] szemben volt a vezérrel, és tőle elbúcsúzván nagy barátságát mutatta a fejdelemhez... A fejdelem beszéd közben mondotta a vezérnek, hogy talán messze vagyon Rodostó, és hogy közelebb szeretett volna lenni a portához. Erre a vezér mondá, hogyha egy kevéssé messze van is, de a hely alkalmatos, de ne gondoljad, hogy messze legyen, mert csak annyira vagyon, hogyha a rizskását is megfőzik, odavihetik melegen. Ítélje el az ember az ő török mondását! Elég a, hogy mindjárt megindulunk, és még ezt a levelet bé kell pecsételnem.. Polatéti, édes néném, és az egészségre igen kell vigyázni. Mi ezennel megindulunk, már hét az óra."

Utötték a dobot, fújták a készülőt, beültek hárman-négyen a fejedelem szűkebb-közelvalóiból kíséreteként a „nagy vizi hintóba", s megindult a gálya Rodostó felé, alább a Márvány-tengeren, s a háromszéki ízű szavak között helyénvalón hangzott az örökös bujdosó búcsú szavaként, ha görögül szökött a nyelvre: „Polatéti!" — „Jó napot!"

Kopogtató — Szabó Tamás felvétele

A boldogság bizonytalan receptje,

avagy az ÉN bizonyossága

„O, a bűn s a rettegés
az elfojtott igazság előtt!
Megannyi gyilkos merénylet
ellenünk —
ki tesz majd tanúvallomást?"

(Mariana Marin: Elégia)

1. Koncentráljunk a mottóra. Sokan tettek *tanúvallomást*. Egyebek mellett ezt bizonyítja a *Hajónapló* című könyv is, a *fiatal román költők antológiája*. (Válogatta és az egymásra csúszó, egymás sarkára hágó „generációkat" a román költészet újabbkori összképében elhelyezni igyekvő utószót írta: *Mircea Scarlat.)*.

2. Írásunk eme bizonyítékokból igyekszik válogatni a tétel igazának bizonyítására. Nem bibelődik tehát előzményekkel, nemzedékesdivel — minden ilyen irányú olvasói igényt kielégíthet az utószó —, s nem hasonlítja össze a fordításokat az eredetiekkel.

3. Nem kritika tehát, a szó eredeti értelmében, inkább egy, a szerzőben élő *képet* igyekszik körvonalazni az újabb korosztályok által létrehozott irodalomról. Itt hívom fel az érdeklődők figyelmét arra, hogy a fiatal román prózaírókról szóló esszém a *Látó* februári számában jelent meg, s ez az írás némiképpen ennek a párdarabja, ahogy a síro maszkok is kiegészítik a nevetőket. Nem mintha a fiatal költők kizárólagosan csak sir(ánkoz)nának, prózaíró társaik meg nevet(gél)nének, bár kétségtelen, hogy a költőkben több a panasz, míg a prózaírókban több az irónia.

4. Amikor egy esős június eleji délelőttön Király László nekem szegezte a kérdést: lenne-e kedvem erről a könyvről írni, először azzal tértem ki, nem tehetem, mert én is szerepelek benne fordításokkal, tehát ha bírálni akarom a fordítások minőségét, először saját kísérletemmel kellene kezdenem. Nos, tőlem meglehetősen idegen az általam fordított költő tünékeny metafizikája. Ebből következnek fordításaim esetlegességei is.

Ekkor döntöttem úgy, ha vállalom az írást, a könyvről mint Egészről purpárlézok és elkerülöm a fordítások minőségének, milyenségének vizsgálatát. A romániai magyar költészet fiatalabb és középnemzedékeinek legjobb költői a fordítók. A böréből nyilván senki nem bújhat ki. Nem is kell. Elég ha — elfogadhatóan — tolmácsolja a verset.

Lehet, hogy mégsem elég?

Ezt döntsék el mások. Akik nem szerepelnek a könyvben, tehát bírálhat(ná)nak is...

5. A könyv anyaga, ha jól emlékszem, 1986 tavaszán kezdett összeállni, akkor már az antológiában szereplő 31 költő közül Mircea Dinescu első magyar nyelvű verseskönyve — *A jóság rémuralma*, Csiki László fordításában — már megjelent, s azt hiszem, a Király László fordította Daniela Crăsnaru-kötet is készen volt már. Az antológia a gyors kezdet után „leült", közben megjelent a Doina Uricariu magyar nyelvű kötete is, Németi Rudolf (Timár Antal) fordításában *(Csendélet lélekkel*, 1988), és elkészült s remélhetőleg hamarosan megjelenik *Adrian Popescu* kötete is, *A világ porán át* (fordító: Farkas Árpád).

Az antológia viszont — nagyon helyesen — őket is szerepelteti. Ismert okokból egyetlen nagy vesztese a kötetnek (és az olvasónak) a kitűnő Dorin Tudoran, aki akkor már Amerikában lehetett, de aki azóta újra publikussá vált itthon is, s akit én e korosztály(ok) legkiválóbb költőjének tartok. Akit ugyancsak nehéz fordítani. De érdemes (Szőcs Géza Egyesült Államokban megjelentetett könyvében, *Az uniformis látogatásában* szerepelnek bizonyos versei, amelyek igen-igen élénkitették volna friss, heves, gunyoros hangjukkal, szókimondásukkal ezt a túlságosan is elvont, általános panaszáradatba fulladó könyvet).

6. Már a Dinescu- és Crásnaru-kötetek kapcsán felfigyelhettem arra — és ez különösen élesen jelentkezett Doina Uricariu verseinek olvasásakor —, hogy a magyar költészetben még érvényes szabály: „a líra: logika!", itt a fiatal(abb) román költők verseinek esetében már nem érvényes, nem *kizárólagosan* érvényes, nem *úgy* érvényes, ahogy a magyar líra esetében. Valami rendetlenség, szertelenség, zaklatottság, felfokozottság érződik a korosztály legjobbjainak verseiben, egymásra csúsznak, egymásba folynak, egymásba tűnnek át a versek, mintha egymást folytatnák, mintha több költő által írott *egyetlen vers* szilánkjai, darabjai, törmelékei lennének. A versrejtvények kulcsát nem mindég lehet megtalálni. Időnként nincs is zár vagy kulcs, vagy ha van, nem nyitható vele a vers, vagy ha igen, olyan általános, közhelyszerű, maradi magyarázatok lehetségesek, amelyek elborzasztanak. Romániában nincs polgár — a nyelvben nincs is szó a civilre, a civiltársadalomra; a burzsoá, igen, de ez nem ugyanaz! — nem lehet azt mondani tehát, hogy ez itt megannyi polgárpukkasztás. Inkább *aktivista-pukkasztás* lehetne, ahol egyetlen nem is túl hosszú költeményen belül egymásnak akár ellentmondó dolgokra is figyelhetünk. Egyetlen költeményen belül a teljes lecsupaszítottság képalkotásban és modorban szószátyár kijelentésekkel, bizarr felismerésekkel vagy mellbevágóan őszintének tűnő kijelentésekkel vegyül (ezért Dinescunál vagy Romoşannál a villonos pózok, a keresetlen, pökhendi, pimaszul kihívó őszinteség a magyar olvasónak Faludy György vitatott és botrányos Villonját idézhetik). És mindehhez természetesen a már prózaírók által is felskiccelt, nyomokban itt is megjelenő sivár környezet társul, amit Dinescu az antológia címadó versében — ebben a lázasan ironikus vallomásban, ebben a vers-görbetükörben — így jelenít meg (s igyekszik át is poetizálni úgy, hogy mozgósítja a létező és meglehetősen gazdag asszociációkat, Balkánról, a Keletről): „Betegen a világító tornyok miatt / a Balkán jászolában / hol tenger löcsöl s a kocsma árnyékszékén / egy kertdeszkából vitorlást fabrikálsz: / kalmárrá üt egy sapka tökmag..."

7. A kötet verseinek java *nem ilyen*. Valami szubtilis melankólia árad a versekből: „Kit távolról néznek magasból lesnek / tűnt az ember feleslegesnek" (Romulus Bucur), valami megkésettség- és feleslegességérzet, valami felfokozott szomorúság intonálódik itt különféle hangfekvésekben, s ez a visszafogott „világfájdalom" — amelynek számtalan konkrét előhívója lehetett —, ez a dallamos és bravúros artikuláció hirtelen világítani kezd, felfedi a versek eddig rejtélyes, tartalmatlannak tűnő értelmét is. Hát igen, itt is — akárcsak a fiatal prózairók esetében — az első személy bizonyosságáról van szó, a személyiség szabadságharcáról egy zord vidéken, barbár viszonyok között...

S természetesen fiatal költőkről van szó, a költői érvényesülés is foglalkoztatja őket egy olyan irodalomban, ahol a „vezérdalnokok" hallgatnak, s ahol az őket megelőző korosztályok legnagyobb része bizony „eladta" magát az érvényesülésért, ezért-azért, s méltatlan lett a Vershez. Mert mi is a „zöld szoba"? „Eltévedt esélytelen játékkocka, mely vergődik a Cet gyomrában" — mondja Daniela Crăsnaru s még azelőtt ama elszomorító megállapítást teszi — ez azután átvitt értelemben és valóságosan egyaránt értendő! —: „Nem úgy van-e hogy a való világ legegyszerűbb dolgai / sem hozzáférhetőek számunkra?"

A felismerések egymást erősítik, a kitűnő Mircea Cărtărescu pimasz iróniája így nyer mélyebb értelmet. Mi a boldogság? — kérdezi a költő, ... Tedd, azt mondja, kezed az asztalra s egy kalapáccsal / csapj az ujjaidra: / valahányszor melléütsz, őrületesen boldog leszel."

Traian T. Coşovei áradó szenvedélyes vallomásai Dinescu vagabundus hangjával vegyülnek, szép, kissé meseszerű Nichita Danilov iróniája is — különösen a *Hollywood* című versben —, míg Dinu Flămînd, aki szintén megérdemelne már egy külön kötetet, újra átrendezi — s látványosan, meggyőzően rendezi át — vers és valóság, hagyomány és egyéniség viszonyát, „függök ezektől az idézetektől, ahogyan másoktól is" — mondja. Vaskori házi istenek című verse meghökkentően neorealista felvétel.

Igen, nem mindennapi polémiát kínál a naprakész valósággal és a *haza legszeretettebb fiát* fáradhatatlanul megénekelő dalnokok agybénító szörnyszüleményeivel ez a kötet.

8. Néhány költő annyira unja és utálja mindazt, ami a csapból is csorog és előzönli a versek helyét a lapokban, hogy bizonyos góggel menekül a metafizika sejtelmes díszletei közé mint Magdalena Ghica („Az elképesztő valóságból mindig csak a töredékek, / szilánkok, csikkek..."), Ioana Ieronim vagy Aurelian Titu Dumitrescu. Vagy elölről kezdenek mindent, még innen a felismeréseken mesélnek gátlástalanul, mint Florin Iaru — különösen az antológia egyik legjobb versében, *A felhúzott babában* —, vagy mint a kirobbanóan tehetséges Bogdan Ghiu; magukkal és a verssel vannak elfoglalva, akárcsak az önmagát és környezetét kitartóan skiccelő Matei Vişniec. Ide kapcsolódik a kritikusként, esszéíróként is ismert Ion Bogdan Lefter kissé hideg „magyarázata" is („Ama kimunkált apró versikék őrülete, / melyekbe bezártam a világról és az életről alkotott képzeteink...").

9. Mariana Marinnal egy tiszta, kemény hang jelentkezik. Nála a nyers, kikerülhetetlen, könyörtelen őszinteség határozza meg a vers alaphangját. Ioan Mircea kedvesen lekerekített, kissé negédes „költeményei" jól ellentpontozzák mindezt, mintegy előkészítve az antológia egyik nagy meglepetését, Ioan Morart. Itt muszály megemlíteni a fordító, Markó Béla bravúrjait, aki szántszándékkal játszik rá egy nekünk ismerős hangra, annak a költőnek a hangjára, akit a fordítások készültekor nem volt tanácsos emlegetni: „Itt az ideje hogy leszálljak a történetek / pincéibe csövek és vezetékek, / robbanó borral teli hordók kőzé. Nézd / az iszony kellékeit, az értelmet, a kép-/zeletet, a pszichopompás állatokat, az ifjúságot / és más tűzfegyvereket. / Odafentről csak a neszezés, / csak a dohogás hallszik le ide. / Öregasszony mosolyog az egyik sarokban, / ismerős az arca: Én vagyok / az egyszemélyes történelem — / Ezek a tűzvész böröndjei. / bennük egy mesés táj térképe / és két dobókocka."

10. Okvetlenül említenünk kell Ion Mureşan kissé bukolikus hangját éppúgy, mint Alexandru Muşina robbanó, a mindent elmondás akaratával készülő, hatalmas költeményét, ezt a román „üvöltést", ami a legkedvezőbb pontokon nem bomlik tovább, hanem egyfajta mesébe megy át („mi is behatolunk / a valóság katakombáiba a lapalji jegyzetekbe / s még lennebbre, oda, ahol nincs már egyéb, mint / a hús s az idő, a fáradt érzékelés"...). Vele mintegy vitázva, a különösen szép, emlékezetes sorokat, fragmentumokat alkotó Marta Petreu szkeptikusan jegyzi meg: „Nem fogok nektek most új mesét mondani: / hisz megtörtént már a világ minden története..."

11. Az antológia legemlékezetesebb versei: Adrian Popescu költeményeinek sorozata (Farkas Árpád tavaly tavasszal készült fordításkísérletei ugyanazt a hangot intonálják, mint Király László itt olvasható tolmácsolásai). Adrian Popescu megejtő könnyedséggel versel, képei illanó, áttűnő szépsége és erős plasztikusítása gyönyörűen és rendkívüli természetességgel mentődik át a magyar változatokba. Mint minden igazi költőt, Popescut is megdöbbentik illúziói szappanbuborék-csillámlásai, őszintén s valami mélyen átérzett melankolikus fájdalommal — ami érzékelhetően rímel az antológia java költőinek alaphangulatára, s amelyet annyira mélyen fejez ki a nagy hiányzó, Dorin Tudoran is — számol be arról, hogyan mutatják egyre újabb és újabb, ismeretlen arcukat a dolgok... Az alaphang, mint mondottuk, a veszteség-érzés; megfigyelhető azután, hogy a prózai fragmentumok közé szórt erős atmoszférájú, szürrealista képek hogyan világítják át és erősítik vagy gyengítik ama melankolikus melódiát, amelyben ez a hang, ez a meghatározatlan veszteség-érzés vándorol. De az is megfigyelhető, hogy furcsa módon epikus és lazának tűnő részletek közé keveredtek — akárha homokba aranyszemcsék — a tündöklő látomások. Mert szelíd balkáni mélakórjának kidalolása, körülrajzolása, kitapogatása és felmutatása csak egyik, bár igen fontos költői célja Adrian Popescunak. A másik a világ leírtelve megírása. A valóság beszivárgása a versbe. A költő vállaltan és programszerűen köznapi létének eseményei a melankolikus részletektől felfelizzanak és kapnak valami időtlen, erős ragyogást...

12. Felfigyelhetünk Liviu Ioan Stoiciu összetéveszthetetlen hangjára is („Én akit lenyűgözött a múló dolgok öröme, / és percenként leszálltam / földalatti vizekbe... Ár ellen igen.), Lucian Vasiliu, Eugen Suciu töredezett vallomásaira, Grete Tartler finom iróniájára, erős képeire, Doina Uricariu lázas és lázadó hangjára, Liliana Ursu rilkei tónusú, sötét színeire.

Matei Vişniec már emlegetett kamaszos, fiatalos önkeresései, az önmeghatározottság vágya zárja a könyvet. „... félek a szótól / jobban mint egy virágzó gesztenyefától / a szavak emlékén átnyillal a rémület mint az alagút / egy vérvörös hegyen mely szembemered a végtelenséggel"...

13. Az utószó után életrajzi adatok, filológiai utalások olvashatók. Utóbbiak máris kiegészítésre szorulnak — de legalább van mit kiegészíteni! — az előbbiek *teljesen* elavultak. A „karácsonyi forradalom" tevőlegesen szólt bele a költők életébe is, megindult kiváló hetilapjuk a *Contrapunct* — főszerkesztője az a Liviu Ioan Stoiciu, akinek műveit egy másik főszerkesztő, Markó Béla fordította! Ez a korosztály a *Contrapunct* munkatársi gárdája s többen szerkesztőként is szerepelnek a kolofonban: Elena Ştefoi Bogdan Ghiu, Ion Bogdan Lefter, Mariana Marin és Ioan Stratan. De történt egyéb is: Petru Romoşan például tavaly nyáron átszökött a határon Magyarországra és élményeiről két részes beszélgetésben számolt be (Kapu 1989 november—december). Végezetül ebből idéznénk, hiszen a meggondolkoztató szavak több szempontból is a versekre és az egész antológiára vonatkoztathatók: „... kezdett már egy bűnös élvezetté válni, hogy aprókat szenvedjünk. Van egy nagy szenvedés is, az általános összeomlásnak a szenvedése, de amellett ott van ez az utálatos vadházasság a nyomorral. Ezt el lehetne kerülni..."

Lehetne még sorolni a költők sorsában történő változásokat. Utoljára a legnagyobb példát hagytuk: a szókimondó interjúja miatt közel kilenc hónapig háziőrizetben tartott, és a „forradalom" vezénylő szónokaként december 22-től az akkor még magát hiú módon *szabad*nak nevező román televízióban is fel-feltűnő Mircea Dinescu azóta az Írószövetség elnöke lett (!), bizonyítva, hogy *minden lehet*. Sőt: minden lehetséges — ahogy erre gunyorosan utal az a Paul Goma is, aki a hetvenes években egymaga volt a román ellenzék és aki december 22 óta se jött haza — az írásait küldte maga helyett — így leveleit közölte például a 22... Itt mondja a vélt vagy valóságos román ellenzékről: putini ati fost, multi ati rămas!, azaz: kevesen voltatok, sokan maradtatok...

Erről most ennyit. Egy bizonyos: ennek a generációnak legkitűnőbb költői, a hiányzó Tudoran és a szereplő Dinescu — és mások is! — levonták a következtetéseket s vállalták a nyílt ellenszegülést a hatalommal. Ami nem is volt teljesen veszélytelen. A többiek „csak" verseket írtak...

Vajon eljön-e itt Kelet-Közép-Európában ama boldog idő valaha, amikor a verseket *csak* és *kizárólag mint verseket* vizsgálhatjuk?... (Valaha a költő biográfusaira hagyhatjuk-e majd a körülményeket?...)

BOGDÁN LÁSZLÓ

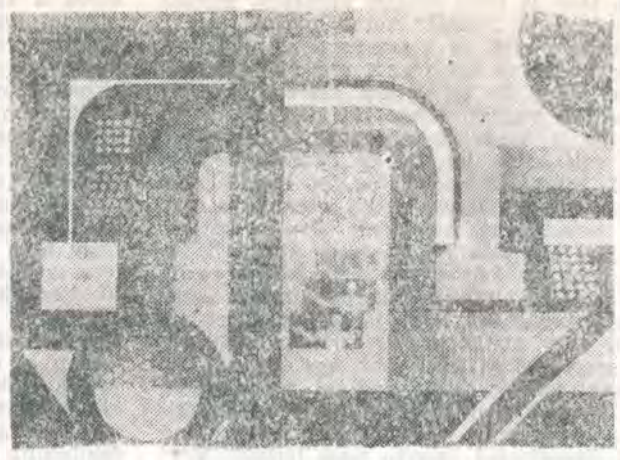

Pop Silaghi Vasile: Automatizálás

DORIN TUDORAN

JOG A FELELEMHEZ

Kelj föl minden kora reggel ugyanazon órában
menj ki az ebédlőbe ahol nem alszik senki
tárd ki az ablakokat minél szélesebbre
szánj tizenöt percet a reggeli tornára
fordits megfelelő figyelmet a be- és kilégzésre
(s ha van egy bármely-kis fűfolt a házad előtt
szaladgálj a harmatban mezítláb)

vásárold meg a kenyeret tejet s a reggeli lapokat
borotválkozz
mézzel s nem cukorral édesített tejet igyál
olvasd végig a friss lapokat s nem csak a kedvenc rovatokat
legyen aprópénzed a villamosra
munkában töltsd a munkaidőd
ne értékeld le az ebédszünetet
válaszolj „illőn" a kutyák neked szánt tréfáira
„A bon entendeur, salut", „Abyssus abyssum invocat",
„Aliud est celare, aliud tacere", „Amicus Plato, sed magis amica veritas",
„Anthropos panton metron", „Ave Caesar, morituri te salutant!",
„Bezumsztvo hrábrih — vot mudroszty zsiznyi", „Ça ira", „Cogito, ergo sum",
„Das Ewig-Weibliche", „Divide et impera!" „Dum — spiro, spero",
„Dos moi pu sto kai kino ten gen", „Ecce homo!", „È finita la commedia!",
„I am not what! I am", „Il vivere è un correre alla morte",
Lasciate ogni speranza voi ch'entrate!", „Last, but not least",
„Nasa tyeórija nye dógma, a rukovódsztvo k gyéjsztviju", „Ne varietur",
„Nel mezzo del cammin di nostra vita", „Nil medium est",
„Oida me uden eidenai", „O sancta simplicitas!", „Panta rhei",
„Partir, c'est mourir un peu", „Proletarier aller Lander, vereinigt euch!"
„Servum pecus", „Sine qua non", „Sire, Je n'avais pas besoin de cette hypothese",
„Si tacuisses, philosophus manisses", „Something is rotten in the state of Denmark",
„Sub specie aeternitatis", „That's one small step for a man, one giant leap for mankind",
„The rest is silence",
„Was vernunftig ist, das ist wirklich; und was wirklich ist, das ist vernunftig",
„Vox clamantis is deserto", „Zwischen uns sei Wahrheit!",
„A bon entendeur, salut".
ne unatkozz a munkaértekezleteken
a jól végzett munka érzésével hagyd el munkahelyed
akkor érj haza amikor éppen várnak
csókold meg asszonyod és a gyermekeid
mondd el nekik mennyire vágytál utánuk
hallgasd meg mennyire vágytak utánad
étvággyal egyél de mértékletesen
mosd el az edényt (mosatlant)
pihenj egy félóránvit
sétálj gyerekeiddel a parkban
vásárolj nekik léggömböt s vattacukrot
vedd meg az esti lapot
hallgasd meg a rádióban az Űrkrónikát
kapcsold be a televíziót
legyen igazad de megértő légy az Ulster-i eseményekkel szemben
idézd föl Carl Douglas Szerelem, béke és boldogság-dalát
el ne szalaszd az Ésszerű élet adás lényegét
s ne unatkozz miközben negyedszer látod
a tévében az Országos bemutató címen játszott filmet
tartsd magadban az iszonyatos középszerről alkotott véleményedet
de értsd meg hogy szükséges volt újravetítése
könnyű étkeket végy magadhoz végül is láttad az Ésszerű élet-et
segítsd nejed elaltatni a gyermekeket
moss fogat
gyújtsd föl a hangulatlámpát oltsd el a csillárt
jobb a szemnek és sokkal gazdaságosabb
gyújtsd föl az olvasólámpát oltsd el a hangulatot
jobb ez így mindenkinek
bújj be a paplan alá
olvass el néhány oldalt melyeken
majd mindent megtalálsz gondjaidból
olvass el még néhány oldalt melyeken
rálelsz néhányra oly kevés vágyaidból
jegyezz föl ezt-azt a nem-tetsző oldalak szélére
hogy évek múltán
gyerekeid elmondhassák véleményed volt s egyéniséged
el ne aludj ásítás nélkül
csókold meg rég elaludt feleséged
simítsd el arcára hullott hajtincseit
gyújtsd föl a falilámpát
oltsd el az olvasólámpát
nézz be a gyerekszobába csókold meg őket
készítsd elő holnapi dolgaidat
lépj be a hálószobába
oltsd el a falilámpát
feküdj le
ne gondolj altatókra
ha nem bírsz elaludni számolj ezerig
ötezerig
tízig
de ne gondolj altatókra
gondold azt hogy elalszol
ne gondolj az altatókra
ne gondolj ne gondolkozz
ne gondolkozz ne gondolkozz
ne gondolkozz ne gondolkozz

és most azt álmodod:

hogy csupán víz-nyilakkal vadászol
hogy kolostort emelsz hol öngyilkos lett egy forrás
hogy egy hírhedetlen tengernek ajánlod lelked
hogy egy kiveszőállat tejét most iszod

KIRÁLY LÁSZLÓ fordítása

BÁLINT TIBOR

REHABILITÁLÁS
avagy
EMBER, NE MÉRGELŐDJ

Tehát rehabilitálták... Visszakerülhet a sorsok egyik keskeny pályája elé, hogy újra nekiszaladjon az életnek, az elvetett kocka szerint, újra átélve mindenféle borzongást a szakadékok és vizesárkok közelében, a nyársaló karók erdeje és a sötét csapdák közelében; de vajon ki veti el megint a kockát, kinek a kezére kell ezúttal figyelnie? Vagy ez talán csak folytatása az előző játszmának, s minden előre el van tervezve, s akkor is beteljesedik rajta a törvény, ha engedelmeskedik, s akkor is, ha szembeszegül a sorssal?... És mit jelent az, hogy REHABILITÁLTÁK?... Milyen más szó van még erre?... Mentesítették büntetett előéletének hátrányai alól, helyreállították becsületét, jó hírét, úgy hogy most mindkettő épp oly tündöklő, mint lebontása előtt volt?... Visszahelyezték jogaiba, amelyek töle elidegenedve, árván tengődtek hat esztendőn át, amíg ő ült, ha csak oda nem szegődtek egy másik személyhez, hogy annak a jogait szaporítsák, ahogy a szegényember báránya bégette be magát az idegen nyájba, hogy ott elvegyüljön...

Mit képzeljen hát arról, hogy *visszahelyezik* a jogaiba? És miféle jogokba? Hiszen ha becsületes volt, és jó hírneve volt, nem lett volna szabad semmiképpen rabkosztra jutnia, ha pedig ugyanabba a ruhába kell belebújnia, amelyet a börtönraktárban őriztek, a semmiből a semmi állapotába kerül, sőt annál is rosszabb helyzetbe, mert öltönye az évek során nyirkos lett és dohos, még az irattárcája is penészesen föltáskásodott, akár a leprások arca, az ő szomorú személytelenségét jelképezve. Más szóval, ha jóvá akarnak tenni valamit a kálváriájáért, ne helyezzék vissza régi jogaiba, abba a lakásba, amelynek ajtaján, ablakán bármikor be lehet hatolni, hanem biztosítsanak neki új jogokat, bármily egyszerűek legyenek azok szabásuk szerint, csak ne kelljen rettegnie, hogy már akkor is repedni kezd rajta a jogoknak ez az öltönye, ha lehajol, hogy az igazságnak egy-egy darabkáját fölvegye a taposó lábak elől...

— Cinikus állat vagy, és a makacsságodba fogsz beledögleni! — mondta neki Malaci, az állatorvos, akit már „rehabilitáltak", s aki végül rábeszélte, hogy jöjjön fel ide és addig ődöngjön a forró olaj- és égettzsír-szagú bulvárokon, a törvényszék folyosóin meg mindenféle folyosókon, annyit ácsorogjon az előszobákban és annyi csorbát, pacallevest, mititeit meg fokhagymás lében úszó halat egyék, amíg papírt nem kap róla, hogy rendben a szénája, s folytathatja tanári munkáját. — De ha neked életcél meggebedni ebben a tetűporos budiban, a ládák, vasak között, le vagy tojva!...

Malaci vele trógerolt egy ideig a raktárban meg a rámpán, de amikor beállított hozzá e szózattal, már a könyvelosztónál ügyködött. Odabenn is élelmesebb volt nála, talán sunyibb és számítóbb is; semmitől sem gurult be hamar, és a képén mindig különös mosoly derengett, a beletörődő megvetésnek és a fölénynek az a rejtett mosolya, amely a fegyőrök dühös nekilendülését is egy anyád kínja-káromlkodássá szelídítette, s lassanként valami tiszteletet ébresztett iránta, amit sokan a besúgás jutalmának tekintettek, de nem volt igaz. Örökké emésztő vad éhségében is csak egyetlen ocsmányságot követett el, amitől a fiúk fintorogtak vagy köpték, ha szóba jött, s ez is még az elején történt, amikor a sertéshizlaldába vitték őket munkára: hatalmas koca feküdt végignyúlva az egyik ól hídlásán, a betűző nap szinte lángba borította ezt az ütemesen pislogó óriási félgömböt, amely jólesően röffentgetve szüntelen mozgásban tartotta az emlőin csüngő kismalacokat, de azokat csak még mohóbbá tette az eleven tejforrások ideoda hullámzása. Ekkor azonban különös dolog történt. Ney Laci odaugrott az idilli látomáshoz, és a sapkájában rejtegetett üvegcseréppel fűrészelni kezdte a csecstől elszakított egyik malacka nyakát, közben hörgött, morgott, majd rettegő buzgalmában olyan hangot hallatott, mintha nyüszítve fölsírna. Így nevezték el Malacinak, s napokon át megvetően figyelték, amint a zsíros-nyálkás húsdarabkákat rágcsálva alig észrevehetően mozgatja az ajkát, mintha rágógumihoz jutott volna...

Mikor először tűnt fel a rámpán, Zsika, a vistai raktáros, akinek Malaci régebb két gyerekét is tanította, nem hagyta, hogy a tanár úr a felhalmozott árura üljön, hanem a saját fenekétől vászlalt hokedlit hozta elő a kuckójából, mint valami szószéket, és áhítattal helyezte el a raktár közepén, a fém, sózott bőr- és naftalin szagú térben, amelynek hideg homályában csupán a festett tűzcsapok vöröslöttek élénkebben. Malaci jobb kezének kisujjával a raktáros felé intett, hogy rendben van, köszöni, aztán őhozzá fordult, akinek egy bádoggöngyöleg ágyékig hasította fel lábán a nadrágot:

— Azt hiszed, valaki is sírva fakad attól, hogy Filiusz József tanár úr megszakad a cipekedésben? Sokan megmondták már: ez a korszak nem a mártíroké!

Ő úgy tett, mintha semmit sem hallott volna, s körbekerülte a *rehabilitált embert*, akinek a haja hátul tarkóig föl volt nyírva, s a kurta hajszálak alól rózsaszínen tűnt elő a fejbőr, mint a malacpecsenye; a cigarettát is úgy tartotta, mint a krétát valami állatorvosi előadáson, alig törődött vele, hogy itt nem szabad dohányozni, úgy mondta:

— Végül is mindenkinek a saját töklámpása világítja meg azt az ösvényt, amelyen járni óhajt, mégis jobb volna, ha felhagynál a trógerolással, és az ügyedet intéznéd... Mit vigyorogsz és mit mustrálgatsz?... Talán tollas a hátam?...

— Dehogy! — felelte ő, Filiusz. — Csak nézem, hogy rehabilitálás előtt, vagy utána esett meg a birkanyírás. Meg aztán eszembe jutott a régi aforizma is, valahogy így szól:

Hogyha barátaimon segítek,
oly boldog a szívem,
és ez elszomorít, mert tudom,
így nem erény.

— Menj a francba! — fordult el félfenékkel a széken Malaci a galambszínű öltönyében, az égszínkék műanyag nadrágszíjával és a rózsaszín tarkójával. — Többé a kisujjamat sem mozdítom érted! Mi közöm a nyomorodhoz, nem igaz?

Ő pedig még mindig vigyorgott:

— Ne beszélj így velem, hiszen én szocialista munkás vagyok; tehát nem azonos azzal, akiről Marx beszél, és aki csak a munkán kívül érzi jól magát... Vagy talán rám tudnád fogni, hogy otthon én is akkor vagyok, amikor nem dolgozom, és amikor dolgozom, nem vagyok otthon?...

— Marha! — mondta Malaci. — Te bárhol légy is, félnótás vagy: neked elmentek otthonról!

Azzal fölállt, s otthagyta, nem is sejtve, hogy ő már másnap vonatra ül, bár minden remény nélkül.

És most itt volt FENT, ahol július végén még az árnyék is ragacsos, és a vonaljegyektől, tökmaghéjtól tarkított járda olyan, mint a fekete mézga, szinte visszafogja az ember lépteit. Egy hűsítősbutik előtt némán tátogó emberek várták a szörpöt, amelytől a szájuk megtelt possadt ízzel, s az arcukon csalódásként vonaglott végig az undor; de a sor nem fogyott, mert az emberek a rosszban inkább hisznek, mint a jóban, s ez türelmük és nyugalmuk alapja.

Csak a hétharmincötös esti gyorsra kapott jegyet, s így kényszerűen ődöngött a bulvárokon, táskájában Vivaldi *Négy évszak*ával, a jugoszláv tintahal konzervvel, a doboz ananásszal meg a félkiló citrommal. A sok kilincselés után megéhezve, dühös összevisszasággal evett mindent: ikrasalátát és békacombot, halcsorbát és korpacibere levest, moldovai fasírtot zöldkaporral és szénen sütött potykát, nemzeti tokányt és sültkolbászt puliszkával. Később őt is megkísértette egy hűsítősbutik, beállt a sorba és izzadtan sodródott előre, az igéretes rés felé, amely mögött testes asszony mozgott fehér köpenyben. Miután megitta a bordó színű szörpöt, Filiusznak úgy tűnt, mintha langyos lében föloldott kalucsnit nyelt volna, ellépdelt a bódé közeléből, s ekkor a járda mellett sötét színű Volgát pillantott meg, amely akkor állhatott oda, mert a sofőr épp a járdán sietett keresztül.

A kocsiban maradt férfi a szétnyitott újság bal szárnyát a volánra terítette, s bár a hőség ellenére sötét öltönyben volt, friss figyelemmel időzött el a címeknél; némelyik cikkbe sietve beleolvasott, még biccentett is egy aprót, mielőtt újabb lapot lendített át a kormányra. Mindenféle tanulmányoktól kikalapált nagy paraszti feje volt gyér kis hajzattal, és a környezetről és saját fontosságáról megfeledkezve, olvasás közben bal kezének hüvelykujját az orrlikában felejtette. Egy alkalommal, amint épp fölnézett és oldalt pillantott, Filiusz azt az embert ismerte fel benne, aki ügyeinek a végállomásán foglalkozott vele, s nem csalódhatott, mert már észrevette, hogy a magas beosztású hivatalnok jobb szeme kissé lejjebb áll, mint a másik, s nem is azonos értelem vagy érzelem fénylik bennük: ez szomorúbb volt, tűnődőn mérlegelő, s mintha kétkedést fejezett volna ki a másik hideg éberségével szemben, s neki nehéz volt eldöntenie, melyikbe nézzen inkább, noha alig váltottak néhány szót egy félóra alatt. A főhivatalnok fiókokat húzott ki, olykor csak az ujjával odabökve mutatta, hol írjon alá, súlyos felsőtestének imbolygása közben udvariasan mérsékelte szuszogását, majd fölállt pénztárnok módjára, mint aki a végére ért egy elszámolásnak.

Az eltelt idő alatt Filiusz többnyire a zöld könnyben remegő jobb szemhez szólt, úgy érezte, ebben fejeződik ki ügyintézőjének igazibb lénye, s nem is követi a másik mozgását; sőt, mintha fitymálná annak rideg készségét a maga nyugodtan fontolgató természetéhez viszonyítva, ahogy a szemhéj félig lebocsátott redőnye alól figyel. Fázástól vagy reumától merevedhetett meg az a kis rugó, amelynek a „rollót" mozgatnia kellene — gondolta Filiusz —, vagy börtönben sérült meg, az illegalitás éveiben; már pusztán azért is több megértést remélhet tőle, s a főkáderesnek talán lesz végül egy-két bocsánatkérő, vigasztaló, bátorító szava is számára; de nem volt, csak ennyi: *Noroc bun!*, s bal szemének sűrű pillogásával, mint apró lökésekkel kituszkolta az almavirág-mintás fotelek közül, a feketére pácolt íróasztal elől. „Noroc bun!" — ismételte, s már el is bocsátotta, hadd jöjjön a második, a harmadik, a tizedik, a maga SORSSZÁMA szerint, ahogy a titkárságon be volt jelentve, s neki csalódottan kellett látnia, amint a hibás szem szomorú tehetetlenséggel hagyja, hogy a másik vigasz nélkül meredjen rá új élete küszöbén, az egyes kocka elején, ahova visszazuhant, s ahol a küzdelem elölről kezdődik, az *Ember, ne mérgelődj* játékszabályai szerint...

Pedig mondania kellett volna valamit, bármilyen hülye szöveget, kezdhette volna így, tekintetbe véve másik szemének megértő figyelmét is: „Nézze, Filiusz elvtárs, ezt a szörnyűséget egy másik garnitúra követte el maga ellen és sok más társa ellen, és miután megbélyegeztük annak a korszaknak a rondaságait, igyekszünk enyhíteni kálváriájának a lelki-testi fájdalmain. Ön még fiatal, ne csüggedjen hát el, térjen haza békésen, és én biztosítom, hogy hamar találnak az ön képességeinek megfelelő munkakört. Fel tehát a fejjel, és búcsúként most hadd szorítsam meg bátorítón a kezét!... No de várjon csak: hol ebédel, és van-e pénze útiköltségre? Ha megvár, együtt ebédelhetünk, és a sofőröm majd kiviszi az állomásra, jó lesz?..."

Milyen nevetséges, sőt ingerlő, hogy örökké volt benne, a cseléd fiában, az árvában valami kis pislogó remény; talán már akkor is, amikor nyáron ott ült a mészárszék lépcsőjén, a lelakatolt vaspántos ajtó előtt, az átmelegedett kövön, a kopott és mégis durva mészkőlapon, amely olyan volt, mintha Jóapám naponta őröltcsonttal beszórta volna, hogy ne koppjék. Ott gubbasztott az ujjaival játszva, még beszélt is hozzájuk, egymáshoz közelítette s megint szétugrasztotta őket, míg nevelőapja odabent a hátsó szobában aludt, csizmásan végigheverve a diványon; horkolása fölverte a legyeket, és mozgásban tartotta a száradó bőr, az avas marhafaggyú és a fürtökben csüngő bél szagát.

„Ejnye, hát nincs kistestvéred, hogy az ujjaiddal játszol?" — kérdezte egy ízben valami úriember féle, sétapálcás, bajuszos öregecske, akinek ördögbőr nadrágja volt, s mindjárt ő maga is babrálni kezdett arany óraláncán, mintha szintén kedvet kapott volna az ilyen magányos játékhoz; aztán egy pengőt adott Jóskának, hogy vegyen rajta *medveszart*, s miközben tovasétált, még mindig mosolygott és a fejét ingatta.

Mennyi kés, mennyi szekerce, bárd, edény volt ott a betonszínekben meg a Merza műhelyében! És mindenik fazékban, lábasban, hordócskában főtt, erjedt, pácolódott valami, de ő bele sem mert pillantani a baljós és kozmás szélű kis kráterekbe, amíg meg nem kellett fognia egyiket-másikat, hogy kéz alá vigye a sürgető hangra, néha magára löttyintve a vért, a fősajt kocsonyás levét, vagy az olvadt zsírt. A nagy tölgyfaasztalnál, ahol a hurkafélék készültek, fénylőn kunkorodva a homályban, neki kellett redőzni a belet, nehogy a töltőről lecsússzék, s ahol fölhólyagzik, tűvel megböknie, aggódó figyelem közben, mert ha hurkot vetett vagy elszakadt a bél, Jóapám belemarkolt a tálba és szembecsapta egy tányérnyi őrölthússal, amely eltemette az ő kicsiny arcát, úgy hogy tátogott, prüsszögött és köhögött, miközben a bors-, paprika- és fokhagyma szagú hideg réteget levájta az arcáról, Merza kacagása mellett.

„Ne csúfságoljon ezzel a gyerekkel!" — mondta az asszony, kötényébe törölve a kezét, és elhúzta onnan őt, az árvát. — Ha útjában van, csapja meg úgy, hogy többé ne legyen gondom rá, megértette?!"

De a férfi nem törődött vele sem; csak kacagott nagy zengő kacagással, tonnás kacagással azon az igyekezeten, hogy a *kölyök* még a füléből is szedegeti a tölteléknek valót...

Miután visszaemlékezett erre a történetre, már tudta, hogy az édeskesernyés önsajnálat idézte fel benne Merza alakját, amely titokban úgy kell néha a léleknek, hogy meg sem tud lenni nélküle: ez a szándékos öngyötrés, amelyet mazochizmusnak nevez a lélektan, saját anyagából igyekszik behegeszteni a lélek sebeit; de ha a gyötrelemben nem volna izzó elégtétel is, az önkiegészítés lehetetlenné válnék. Bizonyára ezért kívánt az imént többet attól a központi főkáderestől is, mert szenvedését képzelt elégtétellel enyhítette; de akár meg is tehette volna, amit gondolt róla, ha azonban ez mégis sok volt, a REHABILITÁLÓ kitalálhatott volna egy olyan szöveget, amelyhez nem szükséges befektetés, csupán néhány percnyi szerep. Kezdhette volna így:

„Ön, kedves Filiusz József, 1998 napot ült, egy emberélet tizedrészét szenvedte át tiszta levegő, friss víz és friss kenyér nélkül, könyvek és asszony nélkül, az ébredés öröme és az elalvás édes zsibbadtsága nélkül, miközben reményei romjain átértékelte a világot, egyre gonoszabbnak ítélve azt, s önmagát is hozzátorzítva a veszendő világhoz... Pedig maga jó ember volt — jó és hiszékeny, még a barátai is mulattak ezen, és összekacsintottak a háta mögött; mindent tudunk, mindent, még házasságának fölháborító részleteit is, s a legnagyobb bűn ön ellen az, hogy az 1998 nap, ellentétben a büntetés kitűzött céljával, gyanakvóvá és cinikussá tette önt, s amióta a börtönből kijött, minden szava, minden gondolata egy-egy szög a társadalom bőre alatt; hiszen okkal érzi úgy, hogy semmi sem csúfolhatja meg jobban az embert, mint a későn jött elégtétel!..."

Arra gondolt, hogy Malaci röhögve csapkodná a térdét, ha tudna erről a képzelgésről, de később, amikor helyet keresett egy nyárikertben, hogy kiszakadjon az út forgatagából és a járdákon fel-alá hullámzó tömegből, már nem érezte nevetségesnek, amit a felemás szemű hivatalnok képzelt beszédében mondott el őróla: a fák gyér és hervadt lombjai mögött, a fény, a mititei-füst és a zsíros pára mögött a Magheru egymásra torlódó szürke bérházai látszottak, s itt körülötte úgy tolongtak az emberek a csikorgó kavicson, kezükben a söröskorsókkal, mintha olvasztókemence közeléből kapkodták volna el telelöttyintett s még izzó poharaikat, s szaladnának vele az asztalok felé, hogy még nagyobb hőséggel töltsék meg a kifakult ernyők alját, s magukba döntsék az ítélt, mielőtt megdermed.

„De miért lenne nevetséges, amit a felemás szemű hivatalnok beszédében fogalmaztam meg? — tűnődött el a sörből hörpintve. — Ha a hazug, kitalált vádak annyi gonddal, aggodalommal készülnek, mondhatni dühösen elfogult ügyszeretettel, a letartóztatástól az ítélet kimondásáig, akkor a kiengesztelő szertartás is eltarthatna hetekig, és aki megköveti az ártatlanul szenvedőt, annak szelíden, kedvesen, bocsánatkérőn kellene viselkednie, s főként türelmesen, még ha számára ez teher is. Mert végül is a megkövető, a vigaszt adó miért ne lehetne éppoly erőteljesen tevékeny, mint a kétségbeesésbe taszító, hiszen a hamisan vádló a semmire épít, míg a másik a bizonyosságra. És ha a vád, az ítélet hivatalosan hangzott el, akkor az engesztelő áldozat miért ne történhetnék hasonlóképpen, tömeg

Folytatása a 8. oldalon

Lukács Mária: „Condition humaine"

VERESS GERZSON

NEMZET, 1990

Magyar? Reinkar-náció!
Magyar! Reinkar-náció?

VÁLTOZAT AZ ÉJSZAKÁRA

Király Bélának

áll a rímverítékes költő
az éjfél rövidzárlatában
lámpáján legyek rendjele
csillag csikordulna a zárban
üres műboros pohara
telefonja két napja néma
asszony gyerekek tengeren
az égbolt holdvaras ekcéma
mozart úr egy teát jöhet
üresen tudom rumnemissza

kaviáros kivirradtig
nem jöhet emese se vissza
kézirat-zálogcédulák
peregnek le az őszi fáról
acapulcóban szép a nyár
és zeng a dal valahol bárhol
föllapoz egy verskötetet
igen bólint ajánlás herceg
felgyorsult-idő-ballada
itt még a szú is másodperceg
fej vagy írás i-gingezik
múlna már a kísértetóra
csak ez az égő tikkadás
szűnne meg napra-virradóra

kihuny a fény zene leáll
agyán dobol áramszünetjel
csak a tej szép habos legyen
de ne ébresszen kora reggel
jó vekkerem kísérje ki
mozart úr az előszobában
kint hangol már a pirkadat
igen acapulcóban nyár van

REHABILITÁLÁS
avagy
EMBER, NE MÉRGELŐDJ

Folytatás a 7. oldalról

előtt, ahol a REHABILITALT a főszereplő, ahol mindenki érte könnyezik, őt nézi áhitattal, miközben az igazságosztó földig érő fehér ingben, hajlongva vezeti a szertartást, mondjuk Haydn *Teremtésének* oratóriumkísérete mellett, az ünnepség végén pedig őt, Filiusz Józsefet trónusra ültetik, amely fölött aranybetűkkel ez áll: JOGAIBA VISSZAHELYEZVE!

Lehet, hogy ő valóban cinikus marha — gondolta később Filiusz az ernyő alatti fülledtségben —, de az ő cinizmusa nem görög eredetű, nem *Antiszthenész* iskolájában tanulta meg, hanem Precup kapitány vallató szobájában, ahova két hónapon át naponta beidézték, néha kétszer is. Iskolának azonban iskola volt ez is, sőt különös osztállyal, lappantyú nélküli törpe padokkal, amelyekbe a vékonydongájúaknak is be kellett kínlódniok magukat, s miközben a fenekükön mind beljebb és beljebb csúsztak, a mellük ropogott, akár a száraz vesszőkosár, s el-elállt a lélegzetük. Egyszerre voltak ezek az ülőhelyek vádlottak padjai és kínpadok, de méginkább kalodák, ahonnan vallomás után is nehéz volt szabadulni. Mielőtt betessékelte ebbe a lélekóvodába, a tiszt, lépésnyire lemaradva tőle az ajtó előtt, végigmustrálta, „látom, nem hozott ruhaneműt magával — mondta —, viselkedjék hát úgy, hogy éjszakára ne kelljen ittmaradnia!"

Az agyafúrtan berendezett kicsiny osztálynak jobbkézről hatalmas ablakai voltak, de sötét függönyvédők takarták, talán hivatali szemérmetességből, hogy a nap se kukkinthasson be a válságos percekben. A vallató kapitány fiatal volt, sápadtan vékony, lányos arcára kétoldalt mintha szemöldökceruzával rajzolták volna oda a fülhajat; nyaka, keze, csuklója is fehérnek látszott, ellentétben az egyenruhába öltöztetett, képzelt mészároslegényekkel, akik szuszogva járnak fel-alá, s szemüket bosszúállón villogtatják. Ez a tisztecske, aki nemrég végezhette a jogot, olyannak tűnt, mintha hosszas betegségből gyógyult volna fel, a lábadozás érzékenységével ülne most ott az emelvényre állított asztalnál, s a kék szemében szigorodó figyelem inkább kamaszos szerepjátszás volna, mint fenyegetés.

Ki határozhatta el, hogy épp ő foglalkozzék velem? — tűnődött egy pillanatig Filiusz —, s vajon milyen szempontok alapján? Ő van újabban ráállítva a tanügyre s a kultúrára?... Vagy pusztán azért ül most vele szemben ő, s nem más, mert ez a kapitány fiatal becsvággyal tör eredményre, s jól ismeri a türelemjáték fogásait is?... És mit jelent az, hogy *Precup*?... Ha igévé változtatja a nevét, s azt mondja precupeți, azt jelenti, üzérkedik, s a magyar kupecnek is köze lehet ehhez. Nos, mindjárt kiderül, hogy valóban lélekkufár-e, egyelőre ott ül az emelvényen, s néha még a komorsága valami tárgynélküli könnyű tűnődéssé oldódik... Mire gondolhat e percben?... Beázott éjjel a lakása, viselős feleségének a napokban kell szülnie, s ő most szigorúan mérlegeli, hogy esetleg kislányt szül, amit a kollégák későbbi ugratása miatt máris sértőnek érez — esetleg az ő ügye, ez a semmi kis Filiusz-ügy árnyékolja be a kedélyét, amellyel nem fogja kitüntetni magát, s amelyben nincs ügyesen szőtt mese vagy megtervezett izgalom, mint az ő bűnügyi történeteiben: hiszen titokban mindeniküknek ír politikai krimit... De az is lehet, rossz álma volt, az érettségin nem tudott egy mukkot sem, gyötrődve megébredt, kiszuszogott a konyhába, hideg ásványvizet ivott, s utána megkönnyebbülten visszafeküdt; reggel azonban, mikor gyötrő élményét elmesélte mondjuk Florescunak, az alezredes a szemébe nevetett, és azt mondta, vigyázzon, mert ez már az impotencia kezdete...

Idáig ért Filiusz a képzelgésben, mikor a kapitány fölugrott, olyan mozdulattal, ahogy a hóhér rúgja ki a sámerlit az elítélt alól, miután a nyakába helyezte a hurkot, odarohant őhozzá, és az asztalról fölkapott nikkelezett vonalzó élével ütemesen csapkodni kezdte a fejét, a fülét, majd az orrát.

„Te, gazember, ugye te biztattad fel a tanulókat október huszonharmadikán, hogy gyászszalagot tűzzenek a mellükre és kivonuljanak a temetőbe?! Beszélj a kurva anyádat, mert fölaprítalak, mint a szafaládét!... Kellene nektek Erdély, mi?!... Miféle horthysta bandákkal állsz összeköttetésben, kik úszítanak benneteket, te zsivány?!"

Filiusz József elfáradt. Kititta a sörét, és verítékezve tápászkodott fel az asztal mellől; sok volt már a kilincselésből, szédelgésből, a gyötrelmek újraéléséből az ájulatos kánikulában. Átvágott böröndjével az úttesten, hogy villamosra szállva kimenjen az állomásra, de még át sem ért a túloldalra, amikor ugyanazt a fekete Volgát pillantotta meg, amelyet korábban látott, és a kocsiban ismét ott ült a sötétruhás férfi, a főkáderes, aki a rehabilitálását intézte. Egymásra pillantottak, s ekkor Filiusznak úgy tűnt, hogy a főkáderes kissé nyugtalanul veszi elő zsebkendőjét, lehajol, belehullatja az eddig zöld lében mozgó üveggolyót, majd ijedt és buzgó erőlködéssel visszahelyezi üregébe azt a szemet, amelybe ő pár órával korábban annyi reménykedéssel nézett...

Részlet a Bábel toronyháza *cí. mű készülő regényből.*

MATHÉ DÉNES

Értekezés a szarv eredetéről

1. Tévedés volna azt hinni, hogy az ősember géniusza érintetlenül hagyta a természetet, vagy hogy környezetének megváltoztatása pusztán a szerszámkészítésre meg egyéb közismert — humanizációs formákra korlátozódott, s hogy a látványos fejlődés csupán századunkat jellemzi.

Az állatok nemesítése a génsebészet révén ugyan csak újabb korunkban jutott eddig nem tapasztalt magaslatokra, de maga a törekvés nem pusztán a modern idők érdeme, hanem nembeliségünk időben is általános jellemzője, mely az emberiség történelmének különböző szakaszaiban más és más módon és formában nyilvánult meg.

Öreg mészáros vagyok, többször végeztem koponya-trancsírozást a legkülönfélébb állatokon, s most, hogy elérkeztem az emberi lét nyugdíjas, szemlélődő szakaszába, kisvárosi magányom ösztönzésére elhatároztam, hogy olvasmányaim, de főleg tapasztalataim alapján rövid értekezést írok az imént felvillantott kérdés egyik konkrét aspektusáról, hogy ezáltal a magam szerény képességei szerint én is hozzájáruljak a tudományos gondolkodás fejlődéséhez.

2. Hivatásom betöltése, szakmám művelése közben gyakran megfigyeltem, hogy — a vágómarhákra szűkítve a kört — a szarv nem tartozik szervesen a koponyacsonthoz. Töprengésre késztetett ez a napról napra tapasztalt tényfelismerés, s a közfelfogásban élő magyarázat, miszerint a szarv az önvédelem eszköze, ezek után már engem sehogyan sem elégített ki. Miért volna szüksége önvédelemre egy háziállatnak? S lehet-e neki erősebb és megbízhatóbb védelmezője magánál az embernél?

Nyilván ezek a kérdések, amellett, hogy a szó igaz értelmében költőiek, arra is hivatottak, hogy leleplezzék egy szemlélet abszurditását, amely még mindig anakronizmusokban gondolkodik. A valóság szerintem sokkal inkább az, hogy a szarv az ember nemesítési törekvéseinek az eredménye, éspedig szépérzékenek ősi kivetülése.

E felismerésem arra ösztönzött, hogy alaposabban utánanézzek a dolgoknak, melynek eredményeként az önvédelem-hipotézist végleg elvetettem, s helyette egy sokkal reálisabb elméletet építettem föl, amint ez alább következik.

3. A növényevők osztályához tartozó (házi)állatokat közönségesen *barmok*nak nevezzük, de e gyűjtőnév, mint ismeretes, a legkülönfélébb állatfajokat foglalja magába. Az is köztudott, hogy az egyes állatok éppen fajspecifikus tulajdonságaik alapján sorolhatók ide vagy amoda. Egyik vagy másik állatfaj osztálybeli helyének a meghatározása azonban e tulajdonságok újszerű számbavétele alapján, ha nem is lehetetlenné, de problematikussá válik.

Itt van például a nyúl esete. Testnagysága alapján inkább a barom*fiak* közé sorolhatnánk, mégsem tehetjük ezt. De nem az emésztőrendszere, szaporodási módja vagy más, *természeti* tulajdonsága alapján, hanem *humanizációs* szempontok szerint. Éspedig: fülkagylóinak mérete, s mindenekelőtt állása miatt.

És itt — előrejelezve problémánk egyik sarkalatos dimenzióját — azonnal el kell háritanom egy lehetséges, de mások által már megcáfolt feltételezést, mely szerint a nyúl füle és a baromfiak tareja között humanizációs hasonlóság van. Ibn Musztafa A MAGASSÁGOS című háromkötetes művében cáfolja azt a szerintem is elvetendő nézetet, miszerint a baromfiak nyaka azért nyúlt volna meg, mert az ősember a külterjes gazdálkodás primitív gyakorlatának megfelelően a *tarajuktól* akasztotta fel őket súlygyarapítás céljából. A csüngő, növekvő gyümölcs látványa megtermékenyíthette ugyan az ősember fantáziáját, de erre nézve pusztán logikailag fenntartható érveken kívül egyetlen tárgyi vagy ilyen vonatkozású bizonyítékunk sincs. (i.m. I. kötet, 642. o.) Szerzőnk ehelyett az élővilág őröktől fogva meglévő titkos törekvésének megnyilvánulását látja e tulajdonságban a mindenség ura, Allah felé. Szerinte az állatvilág legtökéletesebb faja a zsiráf, de hozzáteszi, hogy a bioszféra strukturálásában nem elegendő ennek az egyetlen ismérvnek a figyelembe vétele, hiszen ezen az alapon az ember a majmok szintjére kerül, márpedig Mohamed is tanúság rá, hogy az embert a Lélek szárnyalása minden földi élő fölé helyezi. (uo.)

Nem akarom miszticizmusnak nevezni ezt a szemléletet, de szerzőnkkel ellentétben úgy vélem, hogy a mai nyakhossz a baromfiak ősi, természetes tulajdonsága. Sőt, valamikor a taraj is sokkal dúsabb, magasabb volt, olyannyira, hogy visszahajolván, a látásban akadályozta őket, s emiatt gyakran a ragadozók prédáivá lettek. Ezért az ősember úrrá próbált lenni a helyzeten, korabeli lehetőségeinek megfelelően kőeszközökkel — innen a recés, kösipkézett forma —, míg végül a vérbő növekedés el nem csökevényesedett. (Megjegyzendő, hogy egyes tyúkfajtákon még ma is megfigyelhető a taréj atavisztikus túlfejlettsége.)

4. Bizonyára nem igényel különösebb bizonyítást az a gondolat, hogy a háziasításhoz ez a törekvés is hozzátartozott, hogy a természet sanyarú körülményei, a létért való küzdelem feltételei között pusztulásra ítélt, degenerálódó fajokat az ember önnön elképzelései szerint alakítson át, újítson meg. Egészen biztos, hogy ezeket az elképzeléseket a nembeliség szintjén archetipikus aspirációk határozták meg, melyeknek egyike az *emelkedés*, az emelkedés vágya. Ennek az ősi törekvésnek, véleményem szerint sorsdöntő jelentősége volt állataink mai fiziognómiájának kialakításában.

Korcs nyulakon, kivénhedt szamarakon, elgyötört lovakon ma is megfigyelhető, hogy milyenek lehettek elődeik a háziasítás előtti stádiumban. Kétfelé meredő, vagy lekonyuló füleik látványa az ősember szépérzékét éppúgy sértette, mint ahogy naiv tettrekészségét fölhevítette. E korreláció egy manapság elképesztőnek tetsző aktusban tárgyiasult, amit azonban történelem előtti ismérvek alapján kell minősítenünk, ha nem akarunk a történetietlenség tévedésébe esni. Kézenfekvő tehát arra a konklúzióra jutni, hogy az ősember a pusztulófélben levő növényevő fajok elérhető példányait összefogdosta, s különféle jól átgondolt módszereket alkalmazott, hogy a fülek *emelkedést* sugalló, égre táruló állását biztosítsa. Feltételezhető, hogy a legpraktikusabb módszernek a *fültől* való ideiglenes felfüggesztés, vagy a nagyobb testű állatok esetében a fák lehajló ágaihoz való kikötés bizonyult. A domesztikációra fogott vadak huzamos fülpozíciója, amit az ember csak a fajfenntartás szükségleteinek kielégítési idejére szakított meg, végül állapottá változott, máig tartó érvénnyel (E hipotézis azt is lehetővé teszi, hogy megértsük: a lajhár ennek az imént vázolt törekvésnek a ma már közömbös vadhajtása. Az ősember szándéka lehetett nemes — nemes, mondom, mert a széptan rendszerében a *fül a fej éke* elvnek örökös aktualitása van —, de a póz, az állat póza kényelmetlen volt, ez kétségtelen. S a lajhár addig rugdalózott, addig ügyeskedett, míg bele nem kapaszkodott a gallyba, amin függött. Közben az ember figyelmét más események kötötték le, s így nem tarthatta számon a háziasításra fogott összes állatot. A lajhár nyaka a tartós erőfeszítéstől megvastagodott, fülének rostjai a kötés mentén elhaltak a szorítástól, amit aztán tudomásul vett és begyógyított a gének létérzékelése.)

5. Csakhogy nem minden állatfajjal volt ilyen sikeres az ember esztétikai fogantatású törekvése.

Miután az őzek ilyetén pallérozása kudarccal végződött — bizonyára izgága természetük és törékeny alkatuk miatt —, az ősember más módszerhez folyamodott. Nem belső hibáról van szó, hanem az esetsajátosságokat szem előtt tartó módszerválasztás őskori felismeréséről. Az ősember geometriai érzékét és találékonyságát bizonyítja, hogy egy élesszög beékelésével próbálta arányzékolni a szétálló fülek ernyedt vonalát.

A szarv eszméjének megszületéséhez, fejlődésének és kivitelezésének megismeréséhez érkeztünk tehát fejtegetéseim során.

A szarvasagancs formája és színe alapján feltételezhető, hogy az említett kudarc után az ősember elhatározta: legalább fenyőgallyakkal díszíti fel a hímeket. A hímek ugyanis méltóságteljes tartásuknak megfelelően állhatatosabbaknak bizonyulhattak, másrészt pedig a patriarchátus világképe is ezt a választást sugallhatta.

A lefogott állat koponyáját a fülek közti tájékon kétfelől meglékelték, s magasba lendített karokat formázó ágakat helyeztek bele, melyeket aztán a kipattintott csontszilánkokkal gondosan körülcövekeltek. Az így előkészített állatot természetesen külön akolban kellett tartani mindaddig, amíg koponyája behegedt, s az ágak elcsontosodása-elszarusodása elérte a szükséges fokot.

A folyamat — érthetően hosszú időt vett igénybe, ami viszont túlfeszítette a hímek szexuális tűrőképességét. A közös akolba terelt állatokon aztán végigvonaglott az ösztön, irtózatos, lihegő kavarodás támadt, az agancsok egymásba gabalyodtak, egy részük letöredezett, a közbelépő embereket elsodorta a karámból kizúduló, vadonba széledő állatsereg.

6. Az ősember azonban nem hagyta magát legyőzetni saját megfontolatlansága által. Belátta, hogy a *fa* végső soron célszerűtlen, és ugyanakkor méltatlan eszköz.

E kérdéseken töprengve fokozatosan az a meggyőződésem alakult ki, hogy az emberáldozat gondolata ilyen dilemmatikus helyzetekben ötlött fel az ősember elképzelésében, s hogy gyakorlásának első szakaszában ilyen praktikus-archetipikus eszmeötvöződés állt a háttérben, amit csak később, a fejlődő világkép régióinak élesebb elkülönülése után követett az istenek kedvét megnyerni igyekvő emberáldozat.

7. És most következzék e gondolatok konkrét alátámasztása.

A tapasztalat azt bizonyítja, hogy a folyók mentén, vízmosásos helyeken végzett ásatások során előkerülő csontvázak az esetek többségében nem teljesek. Rendszerint a végtagcsontok hiányoznak, ezek közül is a lábszárcsontok gyakrabban. Véletlen elkallódásuk gondolatának lehet valamennyi igazságértéke, viszont e legyintő, igénytelen magyarázat megválaszolatlanul hagyja azt a szempontunkból lényeges kérdést, hogy a magányos csontvázak legtöbbjének miért éppen a lábszár-része hiányzik, s hogy azok a telepek, ahol e földi maradványok tömegesen, hanyag összevisszaságban fekszenek, miért találhatók igen gyakran a folyók hirtelen fordulóiban.

Az én válaszom első megközelítésben az, hogy ezek a kérdések összefüggésben vannak az előbbiekben felvetett problémával, nevezetesen a szarv eredetének kérdésével, sőt ennek tényszerű magyarázatát, megoldását teszik lehetővé.

8. A történeti néprajztudomány megállapítja, hogy az indián törzseknél az áldozati rítus válogatott kínzó mozzanatai a bosszúállás mellett a megtiszteltetést fejezték ki. Az erő, a bátorság, a leleményesség és mindenekelőtt az állhatatosság olyan erényeknek számítottak, melyek — adott esetben — a férfi életének végső aktusában: a feláldoztatásban ismét megnyilvánulhattak, így tetézvén be birtokosuk földi dicsőségét.

Feltételezésem szerint az állatok felszarvazásához szükséges nyersanyagot az ősember az említett áldozatokhoz hasonlóan a törzsek közötti ellenségeskedésben, háborúskodásokban elejtett foglyok lábszárcsontjaiból nyerte.

Abból a közismert tényből, hogy az indiánok szóban forgó rituáléja nem végtagcsonkításból, hanem az áldozat húsának izenként való letépdeséséből állott, problémánk szempontjából azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a szarvakhoz szükséges csontot nem közvetlen testcsonkítással nyerték, hanem valamilyen más úton jutottak birtokába.

9. Hipotézisem a következő: az áldozatnak kiszemelt foglyot télvíz idején a folyó partján erre a célra előkészített padkára fektették, arccal az ég felé, úgy, hogy lába térdtől a vízbe érjen. Karjait kikötötték, s hóna alá, vigyázva felsőteste teljes épségére, tüzet raktak, hogy ne fagyjon meg, s hogy eszméletét se veszítse el. Így tartották mindaddig, amíg a lassan vastagodó jégréteg elég erős kalodát formált a lábszárai köré. Ekkor karjait eloldozták, jómagát talpraállították, s kétfelől meg szemből habzó, párálló kancatejet csurgattak egyik edényből a másikba, és frissen pörkölt húsdarabokat eszegettek, miközben a partról ingerlő, hívó tam-tam dübörgött, s a varázslók az istenek neveit citálva imákat kurjongattak, táncokat lejtettek körülötte. Egy ideig zsibbadtan bámulta a történéseket, míg végül őt is magával ragadta a pezsgő, szédítő forgatag, ide-oda kezdett kapkodni, hajladozni, ha hanyatt vágódott, felkapták, tovább kápráztatták, míg aztán egyensúlyát vesztve előrebukott, s lába térdben kettétört. A még élő, ordító, tetemet a folyóközép felé csúsztatták, mígnem elnyelte a sodrás vagy a lék, s végül valamelyik fordulóban vagy gyökeres partszegélyen magába zárta a hordalék. Befagyott lábszárait a jégből kivágták, lefőzték róluk a húst, s a csontokat a már leírt módon a soron levő állat koponyájába ékelték.

10. Egyesek ma szörnyülködve vesznek tudomást mindenről, de ezek ne tévesszék szem elől, hogy az ősember idézett brutalitása egy értékes gondolatnak, a nembeliség lényeges vonását kifejező eszmének: az ember szépretörekvésének volt primitív kerete, megvalósulása.

A korabeli aspirációk beteljesítésének ugyanakkor máig ható következményei vannak: a történelem előtti ember hagyatéka tárgyi mivoltában is befolyásolja, táplálja szépérzékünket, de ennél is fontosabb, hogy a maga idejében megvalósult törekvés a gének emlékezete folytán későbbi korok embereinek belső világát is meghatározza.

E kérdés azonban újabb értekezésnek képezheti tárgyát, melynek megírására a következőkben fogok sort keríteni.

KRÓNIKA — 5

Folytatás az 1. oldalról

tán ebben az országban sok tíz- meg százezer ember, az értelmiségi pályák felé tartó ifjúság szinte maradéktalanul, forradalomként élte meg s vállalta föl a változást, melynek legkritikusabb mozzanatait nem csupán elszínezte a vér. Mára ezeket a tíz- meg százezreket nem egyszerűen csak valami illúziótól fosztja meg a találgatások ragacsos légyfogó papírján bénuló „történelmi igazság", hanem olyan pokoli részedettség-érzetet növel föl bennük, mely elkerülhetetlenül meg fogja boszszulni magát. A „mozzanat" külön érdekessége, hogy e honi történelmi pillanat stábjának, függetlenül az eredeti forgatókönyvtől (ha végül is lett volna ilyen), úgy tűnik, jól jött a tömegmegmozdulás, mert végül keményen rá is játszott arra, hogy Te és Én és Mi valamennyien, no meg a cseppet sem közömbös nagyvilág forradalomként éljük át s tudjuk a magunkénak a változást. Volt tehát sok-sok fegyverropogás, (ma sem tudjuk hány?) halálos áldozat, fellobogózott páncélos járművek stb. Lehetséges forgatókönyvben megejtett lehetséges korrekció? Minden valószínűség szerint. Hiszen bizonyára már a bukaresti Palota-tér eseménysorának „beemelése" sem volt az első adódott-helyzethez-igazodás. Mert az ügymenetbe már előbb „beleszólt", s a forgatást fölborogatta Temesvár. Azzal ugyanis aligha számolhattak e feltételezett forgatókönyv megszerkesztői, hogy a történelem egy konokul elszánt református lelkésznek is lapot oszt. Olyan volt ez, mint mikor valakik ki akarnak siklatni egy nagyon keményen őrzött pályán haladó szerelvényt, s közben jön egy férfi s vele egy kicsi gyülekezet, akikről mit sem tudtak, legalábbis ekkora „hatékonyságot" nem szavaztak volna meg nekik, és ezek elkezdik a vasúti hidat szétbontani. A fővállalkozóknak most már csak odáig kellett eltaszítani a vonatot. Vagy hát bizonyára elgurította volna azt odáig a maga tehetetlensége is. Csak hát akkor kárba vész a készültség, és kisiklik a finalitás-motiváció. Így hát robbantgatni kellett a pályát s titkolni, hogy azon amúgy sem mehetett volna tovább a vonat.

Kétségtelen, s ez a fordulat fővállalkozóinak különös „rátermettségét" bizonyítja, azokban a napokban bravúros rugalmassággal váltottak, igazodtak valamennyi, akár előre sem sejthető helyzetalakuláshoz — s igazították céljaikhoz azokat. Talán ezzel magyarázható: szinte pillanatok alatt sarjadni kezdett körülöttük a mítosz. Mi több, a történettudományban, szociológiában jártasabb szkeptikusok is úgy érezték: karnyújtásnyira van tőlünk egy minőségileg más társadalmi berendezkedés lehetősége. Talán valóban ott volt, akkor is, ha mára e távolság újra belátathatatlannak tűnik.

Ez talán azon múlott, hogy a *stábot* cserben hagyta az a bravúros rugalmasság, s az a bizonyos gyors helyzetfelismerő képesség? Aligha. Más kényszerítő körülmények játszhatnak itt közre. Csakhogy tízmeg százezrek ezek után hiába vállalták saját forradalmuknak a változást, mert az ad hoc vezérkar képtelen volt forradalomként fölvállalni a fordulatot, azzal együtt, hogy a kezdet kezdetén maga serkentette, táplálta tíz- meg százezrekben a forradalomélményt. Valószínű, annak a feltételezett forgatókönyvnek nem minden passzusa bizonyult igazíthatónak, s a klauzulákhoz körömszakadtukig ragaszkodtak a „társszerzők", netán a forgatás sponzorai, akik azóta is kemény kézzel fogják a rendezőt s az operatőrt — miközben lehet, mára ezeknek is így kényelmesebb.

A többi alighanem következmény, okozat, ráadás.

Pavai Mihály:

BECSÜLET ÉS MONOKLI

Ötödik rész

A falu bakterházánál, ahol csak néhány pillanatra állott meg a személyvonat, Máthéffy sietve leszállt, a sógora várta, de most csak kétkerekes kis kocsival, mely elé egyetlen óriási fekete, öreg paripát fogtak. A két férfi szertartásosan összeölelkezett, megcsókolták egymást és tekintetükben volt valami mély, szomorú révetegség, mint mikor valaki egy nagyon forrón szeretett családtag temetésére érkezik haza messze külföldről, és a drága halottat már évek óta nem látta. Valami nagy egyetértés és egymást vigaszaló, becéző, biztató lapogatás után felmásztak az előre-hátra billegő, meglehetősen rozoga járműre, és a sógor szelíd korbácslegyintéssel mozgásra noszogatta a kivénhedt lovat. Szótlanul, elkomorulva ült egymás mellett a két öregedő férfi, és valami szánalomra méltó ügyefogyottság látszott mindkettőjükön.

Az udvarház széles lépcsőzete előtt megállva, nagyon szép s finom sállal a vállán megjelent a nyitott, széles ajtó küszöbén Kató is, Máthéffy Elemér húga. A testvérek is komoly arckifejezéssel, mosolytalanul üdvözölték egymást, és Máthéffy rendkívül nagy melegséggel és szeretettel ölelte a már meglehetősen ősz hajú asszonyt. Körülbelül este fél nyolc lehetett, és a nagy ebédlőben két elég gyengén pislákoló petróleumlámpa terjesztett valami furcsa és barátságtalan félhomályt.

Pruzsinszky Bertalan pár esztendővel volt idősebb sógoránál, és túllépte már hatvanadik életévét. Meglepően jó véleménnyel volt Máthéffyről, rendkívül művelt embernek tartotta, és nagyon megbízott politikai véleményeiben. Társalgás közben élénken helyeselt sógorának, és általában meg volt elégedve önmagával, ha nézeteik ebben vagy abban a kérdésben megegyeztek. Az utóbbi történelmi események, valamint a birtok kisajátítása szemmel láthatóan nagyon megviselte az öreg urat, testtartása megrokkant és arcszíne is sokat vesztett egészséges színéből. Mindenesetre Pruzsinszky Bertalan sohasem nézett úgy ki, mint ahogy általában a vidéki földbirtokosokat elképzelni szokták. Rövid szakálla, valamint meglehetősen törékeny, szikár testalkata inkább valami vidéki német egyetem professzorát juttatta az ember eszébe. Ennek ellenére mégis kitűnő gazdának bizonyult, nagyon szerette a falusi életet, a földet, a parasztokat, a vadászatot és egyáltalán mindent és mindazt, amit a falu és a természet nyújthat egy birtokosember számára. Máthéffy húga kissé elsavanyodott dáma volt, aki egész életében afelett búslakodott, hogy a „jó Isten" nem áldotta meg gyerekkel, és mindezért mégcsak nem is hibáztathatta Bertalant, hanem saját maga meddősége kárhoztatta sivár, magányos életre. Előkelősködő, genealógiai problémákkal viaskodó, bogaras hölgy volt, aki lehetőleg mindig csak franciául beszélt volna, és úgy élt vidéki udvarházában mintha legalábbis Polignac vagy De Broglie hercegnő volna.

Amint áthaladtak a kísérteties fénnyel és árnyékkal telt ebédlőn, ahol az asztal már meg volt terítve, beérkeztek az udvarház szalonjába, mely most is ugyanúgy állt, mint Máthéffy szüleinek életében. Ide telepedett le a család, és mindhármuknak arckifejezése szomorúságot, fáradtságot és bizonytalanságot árult el. Csüggedtségük szótlanságban is kifejeződött, és valahogy sűrítette a hangulat és légkör gyászos jellegét.

— Mit tudtok? — kérdezte Pruzsinszky Bertalan halkan és előrehajolva fotelében, és segítséget váró pillantással sógorára nézett.

— Roosevelt halála valószínű nagy változást fog jelenteni az Egyesült Államok politikájában, a dolog úgy néz ki, hogy az új elnök nem azt a fajta demokráciát képviseli, mint nyomrék elődje. Az a véleményem, valamint az embereimnek is, hogy ez meggyorsítja az eseményeket, éspedig javunkra — mondta Máthéffy ugyancsak halkra fogva beszédét, miközben keresztbetett lábbal ült, és balkezében cigarettájának hosszúra nyúlt hamuja lefele görbült, mintha a sors mutatóujja lett volna.

— Hm, hát... lehet..., de az igazat megvallva a gyors változásban nem nagyon bízom — ellenkezett félénken Pruzsinszky.

— Azt hiszem, tévedsz, Lémy — a sógor családban használt beceneve, a Bertalan Barthélémy francia változatából eredt, és Máthéffy húga keresztelte el így férjét még menyasszony korában. — Amerikának nagy érdeke, hogy a helyzeten gyökeresen változtasson, különben csupán ráfizet, minden győztessége ellenére... Ők sem estek éppen a fejük lágyára...

— És azt gondolod, annak idején nem ugyanilyeneket mondtak, és nem ugyanúgy biztak Oroszországban a forradalom után, s aztán eltelt csaknem harminc esztendő, és látjuk, mi lett az eredmény... Én már nem hiszem, hogy megérjek még egy jobbrafordulást..., az angol és amerikai urak nem tudták, mit csinálnak...

— Ne beszélj gyerekségeket, Lémy, a helyzet egyáltalán nem hasonlítható össze, tizennyolcban pusztán Oroszországról volt szó, és az egészet egy állam belügyének tekintették, de ez más, itt egy csomó országot valami olyasmire akarnak kényszeríteni, amire ezek az országok egyáltalán nem vágynak..., ez már nem pusztán egy ország belügye, hanem egész Európa sorsának veszélyeztetése... Ez más... ez nem maradhat egyszerűen csak így, végül is nem fogják éppen olyan könnyen elvágni maguk alatt a fát...

— Bár neked lenne igazad, Lemszi..., de ne haragudj, tudod, mindig elfogadtam véleményeid és sokat adok politikai nézeteidre..., de most, Isten tudja, valahogy nem bízom... nem tudom olyan jól megindokolni a dolgokat, mint te..., de nagyon megrendült a hitem...

— Mindenesetre nagyon sok függ a belügyektől is — folytatta Máthéffy, mintha nem is hallotta volna sógora beszédét. — Véleményem szerint lehetőleg minden kis- és nagypolgárnak be kellene lépnie a Pártba. Ez azért fontos, mert ezáltal sokat csökkenthetne és csorbíthatna a dolgok élén. EZEK AZ EMBEREK NYILVÁN nem képviselnék a proletariátus érdekeit, hanem a polgárságét, és mentől többen vannak az üst körül, annál nagyobb a lehetősége annak, hogy a kavargatásban is részt vehessenek. Mindjárt másképpen néz ki a a dolog, ha nemcsak ezek a ... ezek a hogyishívjákok csinálnak mindent. Én személy szerint be is akartam lépni, az embereim beszéltek le, és pont az én személyemmel kapcsolatosan be kellett látnom, igazuk volt, de különben mindenkinek ezt tanácsolom. Sokat nyerhetne társadalmi osztályunk... a politikában mindig nagyon fontos a flexibilitás, a hajlékonyság, merevséggel és konoksággal nem lehet csatát nyerni... régi dolog! Fő az elszántság, beférkőzni közéjük, akkor meg lehet ismerni a vegykonyhát, akkor kellő ügyességgel sok mindent meg lehet akadályozni... érted... ugye? — és Máthéffy rendkívül önelégült, merev tekintettel nézett sógorára.

•

Ezalatt Máthéffy húga (a Kató méltóságos asszony, ahogy a személyzettel szólíttatta magát azon az alapon, hogy Pruzsinszky Lémy papája annak idején főispán volt, és ha Bertalan az állást nem is örökölte, de a rangot mindenesetre megtartotta, mert hát mondták mindketten, ha mindenki nagyságos címet kaphat, akkor ők legalábbis a méltóságos megszólítást érdemlik, emellett azonban szerfelett bosszankodott volna, ha őt csak nagyságosnak titulálják, mikor Izolda bárónő (ab ovo méltóságos) beleszólás nélkül hallgatta a két férfi politizálását, és akárcsak férje, nagy bámulattal, elismeréssel nézte testvérbátyját, és mindig hangoztatta, hogy Máthéffy Elemér biztosan valami nagy író lett volna, ha történetesen nem születik bele egy ilyen előkelő családba. Kató méltóságos ugyanis véges kis agyával úgy képzelte, hogy a művészetek nem szolgálhatnak pályaképpen egy úriember számára, mert az a tény, hogy a könyveket, melyeket az írók írnak, mindenki elolvashatja, mondjuk, olyan egyének is, akik családi származás szempontjából egyetlen nemes össel sem rendelkeznek, már magában annyira lealázó és sértő körülmény, melynél fogva egy úr nem foglalkozhatik vele. Ezen rendkívül elmés felfogásán az a tény sem változtatott semmit, hogy La Rochefoucauld herceg volt, akárcsak Saint-Simon, és hogy Tolsztoj gróf volt. Hogy történetesen a magyar irodalomban Jósika, Kemény Zsigmond, Eötvös bárók voltak, ez azért nem bírt semmi meggyőző jelentőséggel Kató méltóságos számára, mert a szerencsétlen asszonyság egyszerűen nem vett tudomást a magyar irodalomról, és egész életében másod és harmadrangú francia regények olvasásával töltötte idejét és rendkívül szűkre méretezett agyát.

Pruzsinszky Lémi sógora utóbbi fejtegetését nagy figyelemmel hallgatta, és látszott rajta, hogy bizonyos ijedelem növekszik megrokkant lényében. Még halkabban beszélt, amikor megszólalt és tekintetét körüljáratta a rosszul megvilágított szalonon.

— Te, Lemszi, vigyázz, mert az az érzésem, roppant veszedelmes dolgot művelsz. Ha kiderül, hogy te rábeszélsz embereket, hogy bomlasszák a Párt munkáját, téged úgy bezárnak, hogy többé még híredet sem halljuk!

Máthéffy Elemér a szakavatott ember fölényes mosolyával nézett sógorára.

— Jaj, drágám, csak nem tartasz annyira ostobának, hogy ezt megmondom annak, akit rábeszélek? De a lényeg ott van, hogy kit beszélek rá. Nem munkásokat igyekszek meggyőzni, hanem a középosztály tagjait. Ezek mind maguktól rájönnek, mit kell majd adott pillanatban cselekedniük. Ezzel szemben számomra csak haszon származhatik abból, ha kiderül, hogy én párttagokat toborzok. Érted most már az egész ügy kettős jelentőségét és trükkjét. Két légy egy csapásra. Egy polgár nyilván saját osztályérdekét fogja szem előtt tartani, nem pedig a proletárét, gondolom, ez evidens! Nos hát, nekem ezt nem kell az illetőnek külön mondanom, tudja az magától, és végül is nem hülyéket választok ki. Annyi észem viszont nekem is van, hogy ne hozzam magam gyanúba!

— Micsoda diplomata-tehetség ez a Lemszi — szólt bele Pruzsinszkyné elragadtatva —, igazán kár, hogy nem ilyen emberek kerültek az ország vezetői közé, akkor biztos nem jutottunk volna ide!

— Most már értem, hát valóban, nagyon előrelátó és okos, jól átgondolt dolog — mondta Pruzsinszky megkönnyebülve.

II.

Másnap délelőtt a család újból összeült, most azonban nem fejtegettek politikai problémákat, hanem megtárgyalták mindazokat az anyagi ügyeket, melyek a két családot már olyan régóta összekötötték. Megállapodtak abban a plusz összegben, melyet Pruzsinszky Máthéffynak fizetnie köteles megmaradt birtoka használatáért. A megbeszélésen Kató is részt vett, és minden a legnagyobb egyetértésben folyt. Miután az összes részletet meghányták-vetették, az idő annyira előrehaladt, hogy már le is ülhettek ebédelni. Valahányszor Máthéffy Elemér látóga tóba érkezett, mindannyiszor húga azokat az ételeket főzette, melyek bátyjának gyerekkora óta kedvencei voltak.

Közvetlenül ebéd után, rövid időre még beültek a szalonba, de a két öregedő férfiú a dús koszttól elálmosodott, és ezért mindannyian visszavonultak délutáni pihenőre. Lemszi azonban jóval hamarább ébredt sógoránál, és miután rendbehozta összeborzolt frizuráját, elhatározta, elmegy sétálni, anélkül, hogy valakinek bejelentené. Kiosont a vendégszobából, és lábujjhegyen végigsettenkedett a lakáson.

Május eleje volt, száraz, napsütéses kora délután. Az udvarház kőkerítésén túl az országút haladt, melynek másik oldalán deszkakerítés mögött a birtokhoz tartozó hosszú zsellérház állott. Ebben a sokszobás, jól megépített épületben a kocsis, valamint két bérescsalád lakott. A ház mögött óriási gyümölcsös terjedt a domboldalon felfele, egészen az alacsony hegy gerincéig. Balra a kerttől, cseresznyefákkal övezve a család szőlője fordult a napsütés felé. Mind a gyümölcsös, mind pedig a szőlő öreg bükkerdőbe torkollott, mely ugyancsak a Máthéffy nemzetség tulajdonát képezte. Lemszi tehát áthaladt a poros úton, és egy meglehetősen keskeny ösvényen kapaszkodni kezdett a virágzó gyümölcsfák között a hegyre. Hátratett kézzel, lassan haladt felfele, és mivel nem tartotta valószínűnek, hogy számottevő emberrel találkozzék, szemüvegét is orrára akasztotta, nehogy az ösvényen valami göröngybe vagy más akadályba megbotoljon. Felérve a hegyre, a szőlőt szegélyező cseresznyefákról méhzümmogés duruzsolt, míg a világosszőld levelekkel borított bükkfák közül a kakukk ismételgette lehangoló, egyforma mondókáját. Máthéffy a hegymászástól hangosan dobogó szívvel, pihegve állt meg a tetőn, és hunyorogva, a városi ember zavarával pislogott jobbra-balra, alkalmas helyet szemelve ki magának, ahol kipihenhesse fáradtságát. Miután egy darabig ide-oda keringett és nézelődött, mint egy kényes macska, végül leterítette átmeneti kabátját a földre, és miközben jobb kezével kisimította a finom poszló ráncait, leült. Máthéffy Eleméren most sem látszott meg kora, és bárki könnyen elhitte volna, hogy a negyvenes évek végén, legfennebb ötvenedik életévében jár, holott már betöltötte ötvenhetedik esztendejét. A semmittevésben megőrizte fiatalos arcvonásait, valamint testének rugalmasságát. Legnagyobb sajnálatára rendkívül nagyfokú rövidlátása miatt még szemüveggel sem látott tisztán a messzeségbe, de a tájat megülő csend, melyet az apró, békés neszek még nyugalmasabbra varázsoltak, a kakukk hol távolodó, hol közeledő, babonás hitre csábító, hívogató szava, az időtlenség kellemes, elmélázásra ösztökélő melege Máthéffyt olyan hangulatba ringatta, mely által gyors egymásutánban idéződtek fel benne gyermekkori emlékei, amikor Katóval és a szép francia nevelőnővel sétálgattak a bükkerdőben, miközben az érett vörös cseresznyéket szemelgették a vidám gouvernante tenyeréről, mint valami madarak. Valahol itt a bükkerdőben vesztette el ártatlanságát is, és amint most megjelent lelki szeme előtt az egész esemény a maga félszegségével, ügyetlenségével, Máthéffy egyszerre nagyon elérzékenyült, és behunyta szemét, lehajtott fejjel, bódultan átadta magát a visszaemlékezés nosztalgiájával telt hangulatának. Amikor újból felnézett, egy könnycsepp gördült le arcán, amit gyors mozdulattal azonnal letörölt és mélyet szusszant, mintegy megacélozni igyekezve ellágyult lelkét. Eszébe jutott egy film, melyet még a harmincas évek elején látott, amelyben az akkor oly sokat ünnepelt Hary Liedke egy dalt énekelt, és amit most a saját maga múltjától meghatva dúdolni kezdett: „Le-ben oh-ne- Lie-be, Kann man nicht"... Ez a szirupos melódia annyira átjárta Máthéffy elérzékenyült lelkét, hogy danolása elcsuklott, és csaknem sírva fakadt. Mivel egész gyermekkorában a legszigorúbban arra nevelték, hogy szentimentális hajlamait ne mutogassa, ezért felállt, hogy elfojtsa érzelmeit, és miközben felemelte kabátját, megrázta, hogy a heves mozdulatokkal elhessegesse gyöngeségét.

Hazatértekor a család már talpon volt, és uzsonnára készülődve várakoztak. Amikor leültek a teához, Máthéffy bejelentette, hogy még aznap este visszautazik Kolozsvárra. Sógora és húga csodálkozva hallgatta Lemszi szavait, mert eredetileg másnapra tervezte menetelét. Hiábavalónak bizonyult minden marasztalás, Máthéffy csökönyösen kitartott elhatározása mellett. Előadta, hogy megfeledkezett egy rendkívül fontos és sürgős elintéznivalójáról, és micsoda szerencse, hogy még idejében hazaérkezhetik. Mindebből egy szó sem volt igaz, azonban az öregedő férfit annyira megrohanták emlékei, lelkében olyan zűrzavar keletkezett, melynek megszűnését egyes-egyedül az elutazással remélte megszüntetni. A két férfi ismét politizálni kezdett. Pruzsinszky Lémyt, úgy látszik, sógora minden magyarázata ellenére továbbra is foglalkoztatta a tegnap esti téma, és most némi megszeppenéssel, mint ahogy a gyerekek aggódnak, vajon nem zavarják és bosszantják a felnőtteket marhaságaikkal, olyanképpen fordult Lemszi felé.

— Még gondolkoztam azokról a dolgokról, melyekről az este beszélgettünk, és azt szeretném kérdezni, tulajdonképpen miért azt tanácsolod hogy a kommunista pártba lépjenek be? Ugyanis nem szabad elfelejteni hogy létezik más megoldás is, ugyebár a szociáldemokraták.

— Ne vicceljünk, Lémy — vette át a szót fölényesen Máthéffy. — A szociáldemokrata párt egyáltalán nem komoly dolog, nem ők az igazi ellenfél. Először is véleményem szerint, de az embereim is ezt vallják: ez az egész szociáldemokrácia egy haldokló és halálraítélt história. Ha történetesen ez a rezsim mégis eltartana pár esztendeig, először is ezt a pártot egyszerűen feloszlatják, másodsorban ab ovo annyi polgári vonást és elemet tartalmaz, ahová teljesen fölösleges a beférkőzés. Minek, miért kellene velük foglalkozni? Semmi, de semmi értelme sem lenne. Itt egyetlen lényeges és fontos párt van, és ez a kommunista. Itt kell fúrni-faragni, tompítani, aláaknázni, nem azt a dögrováson levő társaságot, nekik mellesleg már most sincs semmi komoly hatalmuk és szavuk. Nem ismered a helyzetet, Lémy, de hát olyan nagyon nem is lehet csodálkozni, itt falun nem létezik olyan méretben és formában sem az osztályharc, sem pedig semmiféle politikai manőverezés.

— Hm... igen... hát nem hittem volna, hogy a szociáldemokraták csak ilyen kis legények...

— No... persze...! Hidd el, megvan ez kártyázva jól, amit mondtam a tegnap, amellett az embereim is kitűnően értenek a dologhoz.

— Biztos igaza van Lemszinek — szólt bele Kató méltóságos —, sajnos, eddig mindig igaza volt, remekül ért a politikához. Emlékezz csak vissza, Lémy, minden pontosan úgy következett be, ahogy azt annak idején megjósolta, mondott, amikor a némemár akkor mindent megtek egymásután nyerték meg a csatákat és foglalták el az országokat. Hiába, Lemszinek fantasztikus érzéke van és roppant tudása, ez vitathatatlan...

— Ebben nem is kételkedem, különben sem kifogásoltam, csupán kérdeztem, hogy a dolog világos legyen. Itt falun nyilván nem alkalmas a környezet politikai szakértelem szerzésére. Na... meg természetesen az érzékem is hiányzik, nem is akarom magam Lemszivel összehasonlítani. Én egész életemben gazda voltam, ahhoz értek, nem pedig az államvezetéshez.

Miután Máthéffy Elemér teljes elismerésével lezajlott az újabb politikai purpárlé, átmentek a szalonba, ahol Pruzsinszky Lémy kifejtette sógorának a falu helyzetét, a falusiak viselkedését a helyzettel szemben, valamint a nagygazdák álláspontját. Kató is mindvégig jelen volt, és bizonyos időközökben beleszólt a társalgásba, hogy a felmerülő göröngyöket simítsa. Meglehetősen korán vacsorához ültek, mert Máthéffy vonata valamivel nyolc óra előtt indult. Búcsúzáskor egymást lapogatták, biztatták, bátorították, hogy jó egészségben és lelkierőben birják ki az elkövetkező nehézségeket, az új életfeltételeket, mindaddig, míg újból minden úgyis megváltozik, és akkor majd megint lehet folytatni ott, ahol 1944 őszén abbahagyták...

•

Amikor Máthéffy Elemér megérkezett Kolozsvárra, otthon nagy meglepetés várta. Izolda bárónő már korán reggel bekopogott férje hálójába, és világosszürke pontyolában előadta hogy távolléte alatt hivatalos személyek jártak náluk, és el fogják rekvirálni a villa szobáinak többségét.

A hír Máthéffyt nagyon felizgatta, és azonnal felkelt, hogy találkozzék „embereivel", megtanácskozza a dolgot, és intézkedjék, hogy mentse, ami menthető. Délben későn érkezett haza, és a család leolvasta arcáról, hogy semmit sem sikerült megakadályoznia. Az ebéd rendkívül izgatott hangulatban zajlott le, és mindenkinek volt valami indítványa vagy ötlete, amivel úgy képzelték, javíthatnak a helyzeten. A lovagnő teljesen érthetetlennek találta az egész situációt, és kivételes módon egész idő alatt egyszer sem emlegette az Úr szavát, egyszer sem levelezett felfedezni az Isten büntető ujjának nyomát. Az események gyors egymásutánban következtek, és Máthéffy hivatkozott közismert antifasizmusára, amiről kiderült, hogy nem is volt olyan köztudomású, mint ahogy ő azt elképzelte; az egész dolog

Folytatása a 10. oldalon

Csomafáy Ferenc felvétele

Páva Mihály:

BECSÜLET ÉS MONOKLI

Folytatás a 9. oldalról

azzal zárult le, hogy a tizenegy szobából hetet elrekviráltak, a többit pedig megengedtek, úgy válasszák ki maguknak, ahogy akarják. A házban rettenetes zűrzavar keletkezett, de tekintettel arra, hogy pontos dátumra kellett a szobákat kiüríteni, nem maradt sok idő sopánkodásra és magyarázkodásra. Mátheffy Elemér Izolda bárónővel végigjárta a lakást, kiválasztották a legértékesebb antik bútorokat, valamint azt a négy szobát, amit a hatóság engedélyezett számukra. Öt nap leforgása alatt az új lakosztály teljesen berendezve állott rendelkezésükre, és annyira szép volt, hogy ők maguk is meglepődve, csodálkozva álldogáltak és nézegették, milyen kitűnően sikerült műveletük. Rengeteg bútort adtak különböző ismerősöknek kölcsön, míg a megmaradtakat a padláson helyezték el gondosan letakarva őket. Tulajdonképpen örülhettek volna, hogy ilyen gyönyörű és kényelmes lakásuk maradt, de az a tény, hogy a házaspár egy szobába került, olyan nagyfokú lehangoltságot okozott mindkét fél számára, hogy néhány heti súlyos depresszió után végül úgy oldották meg a kérdést, hogy Izolda bárónő Eszterrel hált egy szobában, míg Lemszi Eli szobájába vonult. Ezt az elhatározást annyiból is szerencsésnek találták, mert ezáltal megmaradt egy olyan szoba, melyben senki sem aludt, és így állandóan rendben lehetett tartani, és bármikor fogadhattak benne. A hatóságok számára természetesen továbbra is a régi maradt. A megváltozott anyagi körülmények Lemszi legnagyobb elkeseredésére sehogy sem engedélyezték a sofőrtartást, ennélfogva az autót is nyugdíjazni kellett. Az öreg szakácsné és egy szobalány megmaradt. A személyzet többi tagját elbocsátották. A családban általános volt a lehangoltság, és semmiképpen sem birtak megbarátkozni a szűkre méretezett lakással, a kényelem hiányával. Rendkívüli nehézségeket okozott Izolda bárónőnek Sándor Miklós ügyvéd úr fogadása, míg végül is úgy segítettek a dolgon, hogy ő ment el szeretője lakására, mert a lovagnő állandó közelléte annyira zavaróan hatott, hogy Izolda bárónő nem merte házasságtörő életét folytatni. Ezek az egymás után bekövetkezett csapások, mint a lakásrekvirálás, az autótartás lehetetlensége, valamint a személyzet elbocsátása Mátheffy Elemért nagyon megviselték és elkeseritették, és ezzel egyenes arányban erősödött rendszerellenes magatartása. Állandóan bújta a rádiót, újból szerette hallgatni a londoni híreket, az Amerika Hangját és a Szabad Európát. Már rég választott, és százszor jobbnak tartotta Hitler minden gazságát, mint mindazt, amit most kellett átélnie, mert, mondta a legszűkebb családi körben, akkor csak a zsidóknak kellett félni, míg most mindenkinek, nem is beszélve arról, hogy a vagyoni helyzet összehasonlíthatatlan volt a mostanival, senkinek sem jutott eszébe, hogy az ember nem lakhatik akár száz szobában is, és annyi autót tarthatott magának, amennyit akart. Bűnbánóan nézett néha maga elé, és ha egyedül ülhetett valamelyik szobában, fasiszta indulókat dúdolgatott vagy fütyörészgetett, miközben kezével élénk, gyors, ritmikus mozdulatokat tett, és monokliját is használta.

A tragédia óta eltelt másfél esztendő alatt Elinek elegendő ideje volt meggyőzni magát arról, hogy más pályára nem alkalmas, amit helyesebben úgy kellett volna kifejezni, hogy más pályát nem hajlandó választani magának. Kitűnő szellemi képességei nagyon is képessé és lehetővé tették volna, hogy akár jó tanár, tudós, vagy jogász lehessen, azonban mind önmaga, mind mások előtt kifejtette, melyik pályára miért nem alkalmas egész emberi lénye, és miután főképpen saját magát sikerült mindezen hamis és téves állításokról meggyőznie, a legnagyobb nyugalommal beletörődött sorsába. Lassacskán javulni kezdett véleménye az örökölt vagyon jogosságáról, és most régebbi felfogásával ellentétben nagyon is hiányolta mindazon járandóságait, melyekből kényelmes, úri életmódját zajlítani óhajtotta. Mivel Kató nagynénjüket nem áldotta meg a jó Isten gyerekekkel, ennélfogva a két Mátheffy csemetére várt, hogy örökölje az előkelősködő asszonyság vagyonát. A történelmi események azonban megnyirbálták Eli újabb elképzeléseit, és most komolyan veszélyeztették azt az életformát, amit születésétől fogva otthon láthatott, a kimondottan apolitikus lényből hirtelen dühösen politizáló, feudális elveket valló fiatalemberré változott. Most már sokban közeledett apjához, tökéletesen megegyezett a két ember világszemlélete és politikai nézete. Olvasási szenvedélye nem hagyta el, továbbra is ugyanolyan komoly könyvekkel foglalkozott, mint azelőtt, és minden lelki metamorfózisa ellenére gyakran szomorúság fogta el, valahányszor olyan körülmények között jutott eszébe kettétört karrierje, amikor valamelyik volt kollégája előmeneteléről vagy sikeréről hallott. Szilvássy Péter Pesten maradt, esztétikából doktorált és tanársegédnek nevezték ki a zeneakadémiára. Ilyenkor Eli napokon keresztül ingerülten, türelmetlenül viselkedett mindenkivel szemben, és ha magára maradt, a búskomorság jeleit lehetett rajta felfedezni. Talán ezen állapotok kompenzációjaképpen vetette magát a semmittevés zsibbasztó, langy fürdőjébe, minden ilyen felbolygatott, depressziós állapot után kegyetlen kifejezés jelentkezett arcán, és ha történetesen a nagyanyja igyekezett bibliai példákkal vigasztalni, egyáltalán illusztrálni az élet kifürkészhetetlenségét, bámulatos gorombaságokkal riasztotta vissza a vénasszony próbálkozásait. Olvasni minden cél és szándék nélkül olvasott, jóllehet nagyon fontosnak tartotta a műveltséget, és állandó tudásszomj ösztökélte, hogy a nap sok óráján keresztül könyvet tartson kezében. Mindezt minden perspektíva, irány nélkül cselekedte. Olvasmányairól különben ritkán beszélt otthon, annál többet azonban Szabó Ildikónál, ahol Pestről való visszatérte óta csaknem mindennapos vendég volt, valamint Tóth Lajos műtermében, ahol esténként rendszeresen összegyűlt jó néhány fiatalember, nagyrészt ugyanolyan semittevő, szüleik által eltartott ifjak, akárcsak Eli. Ebben a társaságban gyakran megfordult Eszter is, és jóllehet ezen művelt és úri fiatalemberek között többen igyekeztek az igen szép leánynak udvarolni, Eszter valamennyiük kísérletét unott közönnyel fogadta. Szinte betegesen őrizte Pista emlékét, és ez annál inkább volt érthetetlen és abnormális, mert Eszter igen jól tudta és ismerte az olyan rég elkerült fiatalember hajlamait és szerelmi viszonyait. Mindez azonban semmit sem változtatott a tényeken, és mintegy a traumához való rögződés uralkodott a leány lelkében, és valószínűleg Freud professzor követőinek legnagyobb örömére szolgált volna, ha egy pszichoanalitikus orvosnál jelentkezik, és elpanaszolja érzésvilágának zavaros tartalmát. Különben Esztert meglehetősen kevéssé érintette a birtokkisajátítás, valamint a lakás elrekvirálása. Tovább álmodozott, a napi cigarettaadagot nem korlátozták, a kutyákat megtarthatták, azokat továbbra is sétáltathatta, és szűk baráti köre is megmaradt. Eszter alapjában véve, bámulatosan igénytelen volt, és ha azok a minimális életfeltételek nem hiányoztak, amelyek közepette nyugodtan vegetálhatott, Eszter már elégedetten ment el sétálni a Donáth út végére Médivel és Purdéval, és bizonyos megvetéssel hallgatta étkezések alatt apja és Eli lázongó purpárléit. A családban Eszter mellett volt valaki, aki ugyanolyan megelégedetten folytatta életét, és ez a lovagnő volt. Miután bebizonyosodott, hogy továbbra is külön szobában lakhatik, hogy senki sem akarja megfosztani francia nyelvű szent könyveitől, hogy ugyanannyiszor ülnek asztalhoz étkezés céljából, mint eddig, az öregasszony valami kaján vigyorral hallgatta fia és unokája politizálását, és minden bajt abból származtatott, hogy annyira megfeledkeztek a lelki üdvösségük érdekében történő erkölcsös életről. Izolda bárónőt határozottan megviselte az anyagi katasztrófa: részint öltözködési mániáját nem elégíthette ki, azonkívül pedig a lakás szűkre szabása is meglehetősen zavarta. Sokat csillapodott szerelmi éhsége is, és nemegyszer történt meg az utóbbi időben, hogy inkább kötelességből ment el Sándor Miklós ügyvéd úr lakására, mint a gyönyör iránti vágyból.

Május közepén, egy szerdai napon gyönyörű idő volt, és kora délután Eszter elindult a kutyákkal sétálni a Hójába. Nemsokára Mátheffy Elemér is karjára csapta vékony tavaszi kabátját, és Ady utcai barátnőjéhez készült. Eli hanyatt fekve a díványon egy Claudel-szindarabot olvasott, míg Izolda bárónő arcát ápolta. A nagymama szobájában tartózkodott és Avillai Szent Teréz önéletrajzát olvasta, immár nem tudni hányadszor. Miután a bárónő befejezte műveletét, gondosan felöltözött. Körülbelül egy óra telhetett el Mátheffy Elemér elmenetele óta, és amint áthaladt Eli szobáján, valami hazugságot mondva fiának arról, hogy hová megy, átlibegett a szomszéd helyiségbe, majd a virágoskertből felhallatszott aprózó lépteinek kopogása. Izolda bárónő Sándor Miklóshoz ment. A fiatalember egy darabig még olvasta Claudel pátosszal telt szónoklatát, majd ő is felkelt, és elhatározta, elindul Ildikóhoz. Amikor belépett nagyanyjához megmondani, hogy egyedül marad, a lovagnőt az ablakhoz húzott fotelban olvasva találta. Az öregasszony minden különösebb lelki emóció nélkül vette tudomásul a hírt, és jóformán fel sem pillantott könyvéből. Ennek a szobának nagy, széles ablaka a kertre nyílott, és fel lehetett látni egészen a hegy tetejéig. Unokája visszavonulása után a lovagnő karosszéke melletti asztalkájára helyezte könyvét, és kinézett az ablakon. Kint már meglehetősen meleg volt, és nyugodtan nyitva állhatott volna az ablak, azonban a vénasszony rendkívül félt a meghűléstől, nem merte nyitva tartani, mert az esetleges náthát is Isten intő ujjának kellett volna minősíteni, márpedig véleménye szerint ő a csaknem bűn nélküli lények sorába tartozott, és nem akarta az Urat kísértésbe hozni meggondolatlan cselekedetekkel. A kertben pedig gyönyörűen zöldelltek a fák, madarak röppentek ide-oda, és néha pillangók szálltak el az ablak előtt. A lovagnő egy ideig meglehetősen közönyösen nézegette a természet tündöklését, egyszerre azonban, nem tudni mi módon és mi által, eszébe jutott leánykora, Mátheffy István uralkodása, a sok bálozás, és ki tudja, mi minden ehhez hasonló kellemes emlék, az öregasszony lelke mélyéig meghatódva roskadt fotelébe, majd végtelenül megsajnálta saját magát, és egy csipkés zsebkendőt emelt szeméhez. Valami rég elfelejtett francia chanson is eszébe jutott, de anélkül, hogy megpróbalt volna dúdolni, csak kezdő szavait dünnyögte maga elé: Sur le pont d'Avignon tout le monde y passeront... Ezen szavak kiejtése után arca kiderült, és valami földöntúli boldog mosollyal nézett ki a kertbe. Nemsokára azonban felállt és botja segítségével gyönyörű barokk szekreterjéhez lépkedett, óvatosan kihúzta középső fiókját és egy zöld moirée selyembe kötött könyvet szedett elő. Miután gondosan visszatolta a remekbe készült fiókot, visszaült fotelébe, és kinyitotta a könyvet. Mátheffy István ajándéka volt: Courths-Mahler remekműve. Mohón olvasni kezdett, hiszen oly régóta elhanyagolta ezt a gyönyörű, világi regényt...

Mialatt özv. Mátheffy Istvánné elmerült Courths-Mahler mesterművében, Eli is megérkezett Szabó Ildikó otthonába. A tanárnő a Fürdő utca egyik kis villájában lakott, melyhez a Malomárkon át csinos hídacska vezetett. Ez a ház Ildikó tulajdona volt. A háromszoba összkomfortos lakást kivéve, melyet a lány szülei halála után mindig bérbe adott, volt még egy egyszoba összkomfortos lakrésze is, melynek szobáját azonban az átlag szobáknál sokkal nagyobbra méretezték. A tanárnő nagyon örült, hogy még annak idején átköltözött ebbe a garzonierbe, s most nem kellett félnie a rekvirálástól. Ildikó lakása a szó szoros értelmében gyönyörű volt. Valódi perzsa meg kínai szőnyegei, csodálatos antik bútorai, ezüstjei, valamint bibliofil kiadású és kötésű könyvei valóban vagyont érőek voltak.

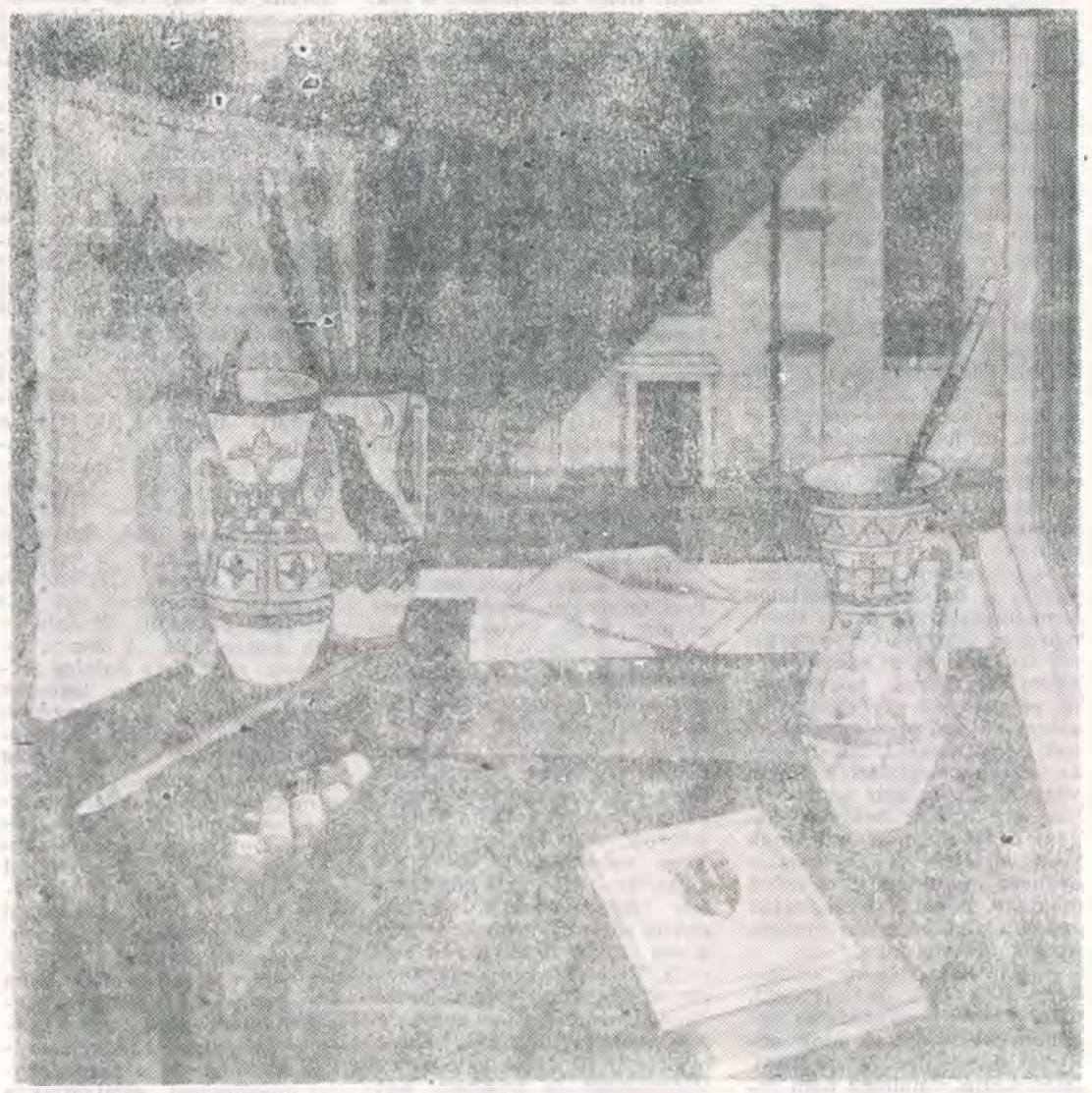

Fülöp Antal Andor: Műteremablak

Azóta idestova bizony már egy esztendő is elmúlt, a barátkozás pedig tovább tartott, mint ahogy azt Ildikó elképzelte, jóllehet azóta azért bizonyos változások is történtek a fiatalember lelkében, ha magatartása nem is árult el csaknem semmit sem mindebből. Eliben a szerelem érzésének első nagy fellobbanása alábbhagyott, majd anélkül, hogy észrevette volna, meg is szűnt, azonban megmaradt benne valami hálaérzés a nő iránt, amiért férfivá avatta, amellett úgy el tudtak beszélgetni mindenről, hogy így Ildikó mégis maga mellé bilincselte a fiatalembert. Ha csak kettesben voltak, tegeződtek, és most, amikor Eli belépett a szobába, vidáman ült le és a szerelmesekre jellemző érzelmi megnyilatkozás nélkül kezdett beszélgetni.

— Mondd, Ildikó, olvastad Claudel *L'annonce faite a Marie* című darabját?

— Persze hogy olvastam, amikor Skóciából Párizsba mentem, akkor... Miért?

— Ugyanis nem értem, hogy lehet egy darabnak két vége. Véleményem szerint egy író úgy alkothat meg igazán komolyan egy művet, hogy azt megmásíthatatlannak tartja, mindaz, amit leír, az csak azon az egyetlen módon lehetséges. Tudom, hogy sokat változtatnak közben, hiszen köztudomású, hogy például a *Háború és békének* létezett egy olyan formája is, amikor Andrej herceg nem hal meg, de aztán megkapta a végleges alakját, és Tolsztoj nem úgy adta ki regényét, hogy a kötet végén minden írás közben felmerült változatát közölte volna. Képzeld el, menynyire zavaróan hatna. A *Madame Bovaryn* nem lehetne változtatni, hogy így is meg úgy is. Öngyilkos is leszek, meg nem is... Ebben van valami felelőtlenség! Nem gondolod?

— Erre már nem is nagyon emlékszem, de például Chopin...

Ebben a pillanatban csengettek. Egymásra néztek. Ildikó intett Elinek, majd úgy ment az előszobába, hogy hangosan mondogatta, mintha ismételne:

— Yes, I am, you are... ki az? Igen? Nahát, micsoda meglepetés, kedves tiszteletes úr..., parancsoljon, éppen órát tartok, de hát semmi baj... — közben ki is nyitotta az ajtót, és belépett egy rendkívül sovány, sápadt, feketeruhás, ötven év körüli férfi —, csak nincs valami baj? Az Istenért!

— Dehogy, dehogy, semmi a világon!

Eli felállott. Kezet fogtak. Majd Ildikó bocsánatkérő pillantással a fiúra nézett.

— Kedves Mátheffy úr, nem haragszik meg, ha a mai órát, mondjuk... lássuk csak... holnapra halasztanám... mondjuk ugyanebben az időben.

— Talán halasszák a jövő hétre, mert hát igen fontos ügyben jöttem, és szeretném, ha velem jönne falura.

— Istenem, drága tiszteletes úr, mégis baj van? — kérdezte Ildikó, és enyhén elsápadt.

— Dehogy, dehogy, miért volna baj? Muszáj baj legyen, amiért hívom?

Eli indulni készült. Az előszobában Ildikó odasúgta:

— Gyere vissza estefele.

A fiatalember igenlően bicentett.

Amikor végre csak kettesben maradtak, a református pap elöadta jövetelének okát és célját, és megmagyarázta Ildikónak, hogy amennyiben nem adja el ötvenholdas birtokát a legrövidebb időn belül, akkor ki fogják sajátítani, mert mivel nem ő gazdálkodik rajta, a legnagyobb veszélynek van kitéve. Hogy a helyzet komolyságát még jobban aláhúzza és kidomborítsa, a pap kijelentette, hogy Marosvásárhelyt is többekkel beszélt a dologról, és mindenkinek egyértelműen ez a véleménye. A református pap Ildikóék családjának igen jó barátja volt, és ő kezelte a leány birtokát.

— Találtam falusi gazdákat, akiknek megvan a készpénzük, meg tudják venni a földeket, azonnal ki is fizetik. Még mindig jobb, Ildikó kedves, ha lát valamit belőle, mintsem az egészet egyszerűen elvegyék, mert aztán igazán nem tudnánk mit csinálni. Holnap utazom haza, csak ezért jöttem fel Kolozsvárra, együtt lemegyünk, aztán megtárgyaljuk, mit csináljon a pénzzel.

Az ügy nagyon lehangolta a tanárnőt, hiszen ebből a kisbirtokból élt, és most egyszerre kihúzzák a lába alól a talajt. Szomorúan, összetörve szólalt meg:

— És miből fogok élni?

— Ildikó drága, ne felejtse, maga tanárnő. Diplomája van. Istenem, hát állásba megy. Tanítani fog. Amellett a vagyona nem veszett el! Ezt ne felejtse. Örüljünk, hogy eladhatjuk. Valami okosat még kitalálunk, mibe fektesse a pénzt.

A szerencsétlen leány belátta, hogy ez a leghelyesebb, amit tehet, különben sokkal nagyobb csapás érheti. Miután a református pap elment, hogy ügyesbajos dolgait intézze, Ildikó igyekezett megbarátkozni a gondolattal, és estefelé, amikor Eli újból megjelent, már egészen megnyugodva tárgyalt a fiúval. Arra kérte barátját, ne mondja el senkinek sem, hogy elárusítja birtokát, nem volna helyes, hogy megtudják, mennyi pénze van, és mit csinál vele. Végül is abban állapodtak meg, hogy három-négy nap múlva Eli benéz, vajon Ildikó hazajött-e.

(Folytatjuk)

VITA ZSIGMOND

Élet a drótsövények mögött

Tücsökzene és vadlúdgágogás

Az októberi esős napok idején érkeztek meg az első lapok hazulról, a sok aggodalom között egy kis örömet is hozva életünkbe. Utána megcsendesedett szívvel, boldogan hallottuk meg este, hogy valahol a közelben megszólalt a tücsök. Éppen olyan volt, mint őszi estéken az Őrhegy alatti tücskök zenéje, amelyben, úgy tűnt, maga a természet szólott az emberhez.

De nemcsak a tücsök szólott hozzánk; belopóztak közénk az emberrel együttélő más állatok is, talán hogy hírt adjanak a külvilágról. Egyszer egy egér rágcsálását hallottuk meg valamelyik sarokban; észrevehette, hogy van itt még valami rágcsálni való. És hamarosan előkerült valahonnan egy macska is, és elkezdődött a macskaszelídítés, hogy azután a macskánk rákapjon az egérfogásra. Ilyesmivel szórakoztunk egy-egy este, és úgy éreztük, hogy az állatvilággal megosztjuk az elzárt életünket.

Egy este a lányok-asszonyok barakkjából egyszer csak felcsendültek *A tihanyi echohoz* szívhez szóló hangjai. Énekeltek a lányok, és csodálatos volt ez az ének. Sehol máshol nem lehetett meg ez a hatása. A magány keserűsége szállott fel belőle, és bennünk visszhangzott a dal, a tihanyi visszhang Tîrgu Jiuba, nyugatra, a távoli, csak elképzelt szabad világba röpített.

Minden tiszta, emberi szónak, beszédnek megnőtt itt az ereje. Ezért hallgattuk vasárnap különös figyelemmel és a felszabadulás örömével a Hamar Béla beszédét. „Ne csüggedj el, kicsiny sereg!" — így biztatott minket és megerősített a gyűlölet elleni harcban, és közelebb hozta hozzánk a szabad élet, az emberi testvériség reményét.

Jöttek azután ismét a várakozás szürke hétköznapjai, amikor Nagy Miklós újabb kihallgatási kérvényt fogalmazhatott a lágerparancsnoksághoz vagy éppen a felülvizsgáló szovjet bizottsághoz. A kéményseprők útján kaptunk hírt arról, hogy már készül a lista, és nemsokára elkezdődnek a hazabocsátások. Most valóban tele volt a tábor a legkülönbözőbb emberekkel. Katonaszökevények és magyar dunai hajósok, papok, tanárok, iparosok és munkások éppen úgy voltak benne, mint hitlerista szászok és svábok. Később, amikor Kacsót a névnapján köszöntötték, egy akkor készült kimutatásom szerint az általam ismert csoportban 152-en voltak. Ezek közül 38-an voltak Alsó-Fehér, 30-an Arad, 50-en Temes, 19-en Hunyad, 9-en Krassó-Szörény megyéből és 1—1 ember volt Bukarestből, Ploiesti-ből, valamint Korondról. Ezeknek a foglalkozása így oszlott meg: legnagyobb számban voltak természetesen különböző értelmiségiek, nevezetesen 22 pap, 11 tanár, 9 tanító, 11 ügyvéd, 30 különböző tisztviselő (Hangya), 11 kereskedő, 4 mérnök, 3 újságíró, 2 orvos, 1 gyógyszerész, 1 jegyző, 2 műszerész, 2 kertész, 8 gazda, földműves, 1 iparművész, 24 különböző iparos, 5 munkás, 3 bányász és 1 tanuló. Ebbe az összeírásba nem kerültek bele az észak-erdélyi internáltak, legfennebb kivételesen. Az 1 tanuló Bitay Csaba lehetett, aki akkor IV. gimnazista volt, és Enyedről került velünk a lágerbe.

A papok, tanárok, tanítók és ezekkel együtt a tisztviselők, ügyvédek jelentős részben Enyedről, Gyulafehérvárról és a környékről kerültek ki, a mérnökök, technikusok, iparosok és munkások pedig Temes, Arad, Hunyad és Krassó-Szörény megyéből, az iparilag fejlettebb vidékekről. Voltak itten Zsil völgyi bányászok, munkások is, akiknek az útján fel lehetett azután venni a kapcsolatot a Madosz-szal, majd a Groza-kormánnyal is. A kiszabadulásunk érdekében később összeköttetéseket kerestek a román baloldallal, a munkássággal, mert jól tudták, hogy csak onnan várhatunk segítséget.

Ebben a változatos összetételű táborban úgyszólván minden foglalkozás képviselve volt, s így segítséget lehetett kapni egy cipőtalpaláshoz, vagy például egy eltört szemüvegkeret vagy más egyéb megjavításához. A szellemi élet folytonosságának a megőrzése pedig főként a papok, tanárok, tanítók és újságírók vagy írók feladata volt, és tőlük indult ki a tél folyamán, amikor erre egyre nagyobb szükség lett, a segélyezési akció. A fokozatosan lerongyolódó tanulókat, a gyermekeket kellett megsegíteni, vagy pedig éppen ajándékokról is gondoskodni. A segélyakciót Fodor Jóska és Nagy Józsi szervezte meg többeknek a segítségével. Megmutatták, hogy az egyház példát tud mutatni a szociális akcióban, de még az ifjúság szórakoztatására is gondoltak.

Ezekben a hetekben hozzájutottam egy jó könyvhöz, Spenglernek az európai kultúra átalakulásáról szóló munkáját olvastam (Jahre der Entscheidung). Az Európát szétdaraboló társadalmi és nemzeti forradalmakon át Spengler a diktatorikus imperialista nagyhatalmak közeli összeütközésére mutatott rá... Spengler olvasása közben félálomba merültem, azután felébredve még órák hosszat heverésztem az ágyamon. A hideget nem éreztem már, és az újságpapírokkal teletűzdelt barakkfalakat sem vettem már észre, hanem a kapitalizmus hatalmát összetörő és az európai népeket fölszabadító háború utáni átalakulásra gondoltam.

Ebben a távoli jövőben tűnt föl a mi számunkra is az igazi szabadság, amely visszaadja az igazi, cselekvő életet és az alkotó munkát, amely megteremti az erdélyi népek, románok, magyarok és szászok testvéri, békés, gyűlöletmentes együttélését. Tudtam, hogy ez még messze van, és hosszas küzdelmet kell még ezért vívnunk, de nem a jövő bizonytalansága, a megpróbáltatások súlya vagy a harcok csapásai és csalódásai aggasztottak, hanem a tétlen várakozás, a világtól való elzártság nyomasztott állandóan, mintha bilincsekbe lennék verve, akkor, amikor eljött a cselekvő munka ideje. A mi számunkra csak a távolból való szemlélődés, az események figyelése és a belső készülődés szerepe maradt.

Ebben a magamba süppedt hangulatban borult rám az este. Meggyúlt a villany, és az asztal mellett összegyűlt a kártyázó társaság. Villanygyújtástól vacsoráig szünet nélkül csapták a lapot, és Jénáky Ferenc közben olyan jóízűen hahotázott, hogy az ember azt gondolta őket nézve: egy régi, békebeli kártyázó társaság körébe került. A régi kaszinóba. És ez majdnem így is volt. Ez alatt a két óra alatt az öreg urak teljesen megfeledkeztek a lágerélet nyomorúságáról, elzártságáról. Egymás között voltak, mint régen a kaszinóban, a jövő nem aggasztotta őket, a jelen gondűző hangulatában éltek.

Egy vasárnap délután aztán egyszer csak kisütött a nap. Az eső már az előző nap elállt, és így a barakktábor közepén végigvezető kavicsos út elég jól felszikkadt. Délután az egymástól elválasztott csoportoknak megengedték, hogy átlátogassanak egymáshoz, és így az ebéd utáni órákban egyszerre elözönlötte az utat a tömeg. Mintha csak barlangokból, téli rejtekhelyekről bújtak volna elő, úgy tűntek fel mindenfelől a toprongyos, nehézkesen mozgó alakok. Sokan hosszú, bozontos szakállt növesztettek az elmúlt hónapok alatt, az arcuk beesett és sápadt lett.

Egyszerre éles gágogás hangzott fel fölöttünk a tiszta, derült égen. Föltekintettem és egy repülésében hosszan elhúzódó vadlúdcsapatot pillantottam meg a fejem felett. Az égre rajzolódó fekete vonal előbb ék alakban haladt előre, azután megzavarodott, egy kisebb csapat előre törtetett, kissé elszakadt a többitől, majd ismét összeolvadt az egész. A Kárpátok felől északról jöttek és kelet felé haladtak, de közben-közben megváltozott a repülés iránya. Hol északra, hol pedig dél felé kanyarodott. És amint távolodtak tőlem, még sokáig fel-felhangzott éles gágogó hangjuk. Már nem is láttam, csak hallottam őket néha, de még sokáig néztem utánuk.

Hányszor figyeltem otthon őszi estéken a vadludak vonulását! Ott vonultak mindig a mi hegyeinken keresztül lefelé a Maros mentén, és a tornácunkra kiállva néztem, amint a titokzatos ösztön csodálatos biztonsággal viszi őket a melegebb vidékek felé, második, déli otthonukba. Ilyenkor eszembe jutott az Áprily verse (*Vadludak*). A vadludak vonulása benne a szabadabb, szélesebb vizek felé való elvágyódást ébresztette fel. Áprily a vidéki élet elzártságából a távol derengő tengerek világa felé szállott volna el, és lemondva gondolt az elmúlt ifjúságra, a végzetesen rohanó időre. Én magam is otthon a vadludak szabad, akadálytalan röpülését bámultam és a helyhez kötöttség keservét éreztem minden ősszel, míg egykor szorongva, de mégis lelkesedéssel elindultam az egyetemre, és messze Párizs felé. Milyen más volt azonban az akkori életem helyhez kötöttsége, mint a mostani rabságom! Most nem is annyira az izgatott, hogy merre szállnak és hol térnek majd pihenőre a vadludak, hanem az, hogy honnan jönnek. Útjukat visszafelé kísérve a Holtmarosba vitt képzeletem, amely ma itten nemcsak diákkori kalandozásaim színhelyeként tűnt fel, hanem a régi diákokat nagy, merész utakra indító elhatározásoknak egyik megállóhelyeként vagy éppen utolsó hazai állomásaként is.

A vadludakkal a Holtmaros, Enyed, a Maros menti kisváros és a kollégium üzent felém. A kollégium, amelynek diákjai egykor a nyugati, szabad országok egyetemei felé, vagy, mint Kőrösi Csoma, a kelet ősi titkait felkutatni indultak el, hogy a tudomány újabb vívmányaival térjenek haza, vagy behatoljanak egy addig ismeretlen világba, amely világosságot deríthet a magyarság eredetére. Ilyen célokért érdemes volt útnak indulni, érdemes volt nélkülözni, megpróbáltatásokat szenvedni.

De vajon mi szüksége van a jövőnek a mi nélkülözéseinkre, a mi rabságunkra? Hiszen mi, az ide internált értelmiségiek és velünk együtt a munkások az erdélyi népek megbékéléséért, szabad, független, egymást megbecsülő közös életéért harcoltunk, és most éppen ennek az új életnek az építésétől zártak el. Keservesen gondoltam sorsunk érthetetlenségére, arra, hogy minket éppen a fasizmus bukásakor, a felszabadulás idején ítéltek rabságra.

A tovaszálló vadludak elhalkuló gágogása a tehetetlenség kínjával hasított belém. Nem akartam tovább hallgatni őket, sietve bementem a barakkunkba. Itt legalább együtt lehettem azokkal, akikkel egy sorsra ítéltek, s velük együtt várhattam a vacsorát jelző trombitaszóra.

Éjszaka a lágerben

Kilenc óra tájban takarodót fújtak a barakkok előtti úton. Az egyik trombitás különösen sok érzéssel, erővel fújta trombitáját, éreztük, hogy teljes odaadással fújja. A takarodó egyik része mindig a *Fürdik a holdvilág* kezdő motívumait juttatta eszünkbe, és az első hangok után már-már a folytatását is vártuk, ilyenkor magunkat is az életből kivert betyároknak tartottuk, és a trombita hangjai az életbe való visszavágyódás érzésével szorongattak. A hasonlóság mélyebb volt, mint ahogy az ember gondolná. Mi is üldözött betyárok voltunk: népünk igazságáért harcoltunk a szabad szót elfojtó, soviniszta hatóságok ellen, ezért némítottak el.

A trombita hangja régi érzéseket keltett fel és erősített meg bennünk. Mintha csak titkos lázítás lett volna, amely a betyárokhoz szólott, hogy az erőszak, az elnyomó hatalom ellen egymást biztatva folytassák a harcot. És a trombitás, aki mélyről feltörő fájdalommal fújta a takarodót, talán maga sem sejtette, hogy már-már az inernáltakkal való együttérzését fejezi ki.

Az őrök is szegény emberek voltak és a szabadulást várták. A tábori élet rendjére vigyázó őrök és a szigorú felügyelet alatt tartott internáltak hazavágyódása így együttesen hullámzott végig az egész táboron. Már nem a szigorú katonai rendet, hanem a szenvedők testvériségét, a gondoktól megszabadító éjszaka békét adó nyugalmát vitte a messzeségbe a takarodó szava.

A trombita utolsó hangjaira bementem a szobámba és lefekvéshez készülődtem. A villanyt eloltották, és egy petróleumlámpa mellett egy ideig elbeszélgettünk még az asztal mellett. Elekes Viktor Hámorszkival nagy nyugalommal sakkozott.

Éjfél után egy óra tájban rendszerint hirtelen felriadtam. A szomszéd szobában egy beteges kinézésű, sápadt arcú német fiatalember, Krémer úr lakott a társaival. Egy beszélgetéskor megtudtam tőle, hogy súlyos tüdőbajban szenved, kavernái vannak, és most a hideg, nedves időben újra feltört a betegsége, éjjelenként szűnni nem akaró köhögés fojtogatja.

Ezeken az éjszakákon az életnek a halállal folyton megújuló harcát éltem át magamban. Minden éjjel megismétlődött figyelmeztetés volt ez számomra is: a halál itt settenkedik a szomszédságomban, és akármikor hozzánk is bejöhet. Megbarátkoztam ezzel a gondolattal, és teljes nyugalommal néztem szembe vele. Úgy éreztem, hogy akiket további küzdelemre jelölt ki az élet, azok a legnagyobb nélkülözéseket is biztosan kibírják, és megerősödve, megacélosodva kerülnek ki a küzdelemből.

Reménykedés közben

Teltek a novemberi borús hetek, biztatások és egyre újabb csalódások közben.

Napjaink a sokszor beígért bizottságra való állandó várakozással múltak, és november 15-én, amikor híre jött, hogy valóban már itt van a felülvizsgáló bizottság, egy éjjel Nagy Miklósnál egy ágyra összeültek Kacsóék, hogy ügyvédi ésszel okosan és politikusan fogalmazzák meg a kiszabadulási kérésünket. Jó lenne most itt azt a sok kérést is olvasni, amelyeket ezekben a hónapokban Nagy Miklós a szobatársaival, a barakkunk jogi és politikai szakértőivel együtt sok fejtörés után, okosan megfogalmazott. Akkor lehetne igazán megismerni a kiszabadulásunkért folytatott fáradozásokat. Egyelőre azonban hiábavalóak voltak ezek a kérvények, mert minden változatlan maradt, és jöttek közben az újabb csoportok. Jöttek az orsovaiak, az aradiak batyuval a hátukon, megdöbbenve láttuk, hogy egy öreg embert tolószéken hoztak be, hogy egy hatéves kisgyermeket, egy bolond vénasszonyt a lányával és utánuk még câmpinai szegény munkásokat is behoztak. Ezek után nem lehetett meglepetés az sem, hogy egy román asszonyt hoztak be két kis gyermekkel, és hogy, amint ennek is hamar híre futott, már nincs több pokróc és szalmazsák az újabb csoportok számára, meg hogy az ebédnél összetűzések vannak a kenyérért, mert nem jutott mindenkinek.

A hosszas várakozásban mindinkább be kellett rendezkedni az itteni élet tűrhetőbbé tételére munkával vagy szórakozással.

A sakkozók szinte külön szektát alkottak, számon tartották minden sakktáblát, és ha megüresedett, azonnal lecsaptak rá. Október végén sakkversenyt is rendeztek, annyi résztvevő volt, hogy a verseny heteken át tartott. A versenybíráknak azonban nem volt elég tekintélyük, a nézőket, a kibiceket nem tudták fegyelmezni, s így itt is összetűzésekre, heves összeszólalkozásokra került sor. Hámorszki egyetlen esetben sem akarta elismerni, hogy megverték, és amikor hiába kérte az elvesztett játszma újrajátszását, sértődötten otthagyta a versenyt. Hasonlóképpen jártak el mások is. Viktor bácsi viszont nagy nyugalommal játszott, de az első hevesebb vitatkozás után mindjárt visszavonult a játéktól. Nem akarta kitenni magát a kíméletlen veszekedésnek, inkább visszavonult és csendes szemlélő maradt.

Pár hét múlva a sakkláz alábbhagyott, az érdeklődés megcsappant. Ebben az időszakban kerültek ki Müller Jenőék is a lágerből, és egy rúd szalámit küldtek be nekünk távozásuk után, mintegy kárpótlásképpen. Nem sokra mentünk vele.

Vasárnaponként a kaszinóban továbbra is meg lehetett tartani a református istentiszteleteket, amelyek felüdülést és reménységet adtak. Minden vasárnap más pap, más hangon és más gondolatokat kifejtve beszélt, minden dogmatikus elfogultság nélkül. Ezért hallgatta meg őket mindenki szívesen. Még a reformáció emlékünnepét is megtartottuk november 5-én. Felhangzott újra a mi kedves biztató énekünk: „Ne csüggedj el, kicsiny sereg", utána meg össze lehetett gyűlni egy kis beszélgetésre is a kaszinóban.

A sakkozással együtt néhányan rákaptak a fa- és a csontfaragásra. Sakkfigurákat kezdtek el faragni. A németek közül páran szinte művészi tökélyre vitték a faragást pusztán egy zsebkéssel. Finom, ízléses figurákat faragtak. A tüdőbajos Krémer egész nap ezzel foglalkozott, pedig maga a sakkozás nem érdekelte, csak magáért a faragásért, az önálló, kedv szerinti munkáért dolgozott. Karácsony felé azután kitűnt, hogy a faragás már nem csak puszta kedvtelés és céltalan időtöltés. A németeknél és nálunk is megindult a gyermekek megsegítésének az akciója, és ahhoz ajándékokat kellett előkészíten. Így vált igazán hasznos és igazán lelkes munkává a faragás.

Voltak aztán egészen egyéni, sajátos, alkotó jellegű elfoglaltságok is. Szerényi Pista jött-ment, tárgyalt a kantinossal, a mosónővel vagy nem tudom kivel, és papirost, színes krétát, vízfestéket, ecsetet szerzett a festőinknek. Vass Berci, az enyedi és Hajós Imre, az aradi festő már letelepedett a drótsövénnyel szemben, a Kárpátok déli oldala felé nézve, és elkezdtek rajzolni, festeni. Megszülettek az első lágerképek, a drótsövényes, egyszerűségükben megkapó képek, és aztán portrék is a láger lakóiról. Vass Berci később egy egész portrésorozatot rajzolt és festett a lágertársakról.

Így lett aztán a Vass Berci arcképsorozata eleven és jellemző dokumentuma a lágeréletnek, a lágerlakóknak. Sokan nagy, bozontos szakállt növesztettek, beesettek lettek az arcok, és megkeményedtek, elszánttá vagy elkeseredetté váltak a vonások. Kirívóan kivételes volt az olyan jól ápolt, gondozott arc, mint a Schuller úré, akit minden reggel láttam a mosdóban, amint gondosan borotválkozott. Kérdeztem tőle: — Miért borotválkozik itt minden reggel? — Azért, mert ezzel tartom meg a kultúrember mivoltomat, és azzal együtt magát a kultúrát. — Igen, a kultúrát, a kulturális életet valóban meg kellett őriznünk.

Még az irodalom, az újságírás is behatolt a láger magyar életébe. Szerényi Pista, aki állandóan jött-ment, rendre megtalálta a beszerzési forrásokat, papirost vagy újságot szerzett, amikor arra volt szükségünk. Az ő ötlete volt a Zsilvásárhelyi Déli Hírlap megindítása, szerkesztése is. Voltak itt újságíró, tollforgató emberek, akiket munkába lehetett állítani. Elsősorban Kacsó Sándor, aki a politikai tájékozódás útjait kereste, felvette a Madosz itteni embereivel a kapcsolatot, s mert még Zsil völgyi munkások, petrozsényi bányászok is voltak közöttünk, együtt tervezték a román baloldallal való összefogást, s azzal együtt akarták a kiszabadulás s a további román—magyar politikai összefogás útját megteremteni.

Engem is megbízott valami cikkírással Szerényi Pista, és én vállaltam is. Nem politikai témáról, hanem anyanyelvünk kérdéseiről írtam. Kacsó verseket is írt, bizonyára ezek fejezték ki leginkább a mi elzártságunkat és a tehetetlenségünket az új életet teremtő világban. Írt azután kisebb karcolatokat és verseket is Vass Berci, a festő, akinek humorérzéke már előzetesen megcsillant egy 1943-ban írt elbeszélésben, és még pályadíjat is nyert a Déli Hírlap verspályázatán. Voltak tehát, akik írtak és rajzoltak, akikben még megmaradt az irodalmi és művészi alkotási kedv, és éppen ez tartotta bennük az erőt.

Nem élhettünk irodalom nélkül, mint ahogy ezt egykor Molter Károly írta, de ez az irodalom és művészet csak kevesekhez szólott, s a mi életünknek csak kis, szűk körű darabja volt. Kielégülést adott néha, de megnyugvást nem. Ez volt számunkra az a *bouteille à la mer*, tengerbe dobott palack, amelyet egykor Vigny megénekelt, s amelynek az lett volna az igazi feladata, hogy valahol hírt adjon az életünkről: a süllyedő hajóról dobják egy üvegbe zártan utolsó üzenetüket a tenger árja ellen hiába küzdő hajósok. Ez azonban itt nem volt elég. Itt a kiszabadulásért kellett küzdeni. Ezért fogalmazta Nagy Miklós Kacsóval megvitatva egymás után a kéréseket, elsősorban a lágerparancsnok ezredeshez kihallgatásért, azután az orosz bizottsághoz, amely állítólag meglátogatja és felülvizsgálja a lágert. Egymás után készültek a kihallgatási kérések minden eredmény nélkül, miközben jöttek a mind szigorúbb rendelkezések: egyszer a felkelést szabályozták, reggel hétkor kellett felkelni, azután megtiltották egy időre a sétát a barakkok közötti főúton. Azt talán az újabban is érkező szász csoportoknak kellett fenntartani. Ugyanakkor egy ideig elvették a vizet, nem kaptunk fát az októberben beálló egyre hidegebb napokon. Fáztunk, és elkezdődött a küzdelem a fa beszerzéséért. A fűtés központi kérdéssé vált, mindent meg kellett próbálni, hogy valamivel fűteni lehessen.

Ünnepnapok és szökések

Az október közepén megérkezett első lapok valamennyire megnyugtattak, de közben előfordult, hogy nem kaptuk meg a küldött postánkat. Elveszett itten a főhadnagyunk kezén. A lapokat Gyulafehérvárt cenzúrázták, ezért románul kellett írni, de szerencsére a feleségem román kereskedelmibe járt és jól tudott románul.

A november 5-i dátummal ellátott lapon ezt olvashattam: „M. (ez volt a régi megszólításunk: Egyetlenem!), most nagyon jó dolgunk van. Két román orvostiszt és két katona van nálam. Csend van nálunk és nem zavar senki. Annyi vizet hoznak, amennyi nekem kell, fát vágnak, felásták az egész kertet és sokat segítenek. Látod, a jó Isten mindig küld valami segítséget... Az idő nagyon szép, és most Mama a gyermekekkel mindennap elmegy sétálni. Etel nemsokára hatéves lesz, kijött egy foga, és erre nagyon büszke. Szeretettel csókollak P."

Ez a lap valóban nagyon kedvező hírekett hozott, megnyugodtam, hogy nincs baj otthon. A következő, november 23-án írt lap is bizakodó hangú volt. A hazaérkezésemet várták. Így szólt: „M. ma megkaptam XI. 11-i lapodat, és el akartam neked küldeni a bakancsodat és más egyebet, de azt hallottam, hogy jöttök haza, levelet sem kaptam, azt hittem, hogy már útban vagytok, s így itt maradt a csomag. Nagyon sajnálom, de mit tegyek? Mihelyt lehet, küldök csomagot. Egy hete fekszem, gripás voltam, de most már jobban vagyok. Szerencsém volt a nálam lakó orvosokkal, mert elhozták nekem az összes szükséges orvosságot, amelyek a gyógyszertárakban nem kaphatók. Ma elkezdődött a tanítás a teológián; úgy hallottam, hogy a tanítóképzőben is megkezdődik december 4-én. Itthon megvan minden szükséges élelmiszerünk, tejet is kapunk, néha vajat, de minden drága. Egy kis türelem és elküldöm mindazt, amit kértél. Szeretettel csókollak."

Így jöttek és mentek a lapok Enyed és Tîrgu Jiu között tele biztatással, reménységgel, miközben a táborban éppen szigorú ellenőrzés folyt, és a „rézorrúnak" nevezett főhadnagy végigvizsgálta a szobákat. Az eldugott fát kereste.

A türelmetlen várakozásnak ezekben a napjaiban, heteiben mindenki másképpen próbálta levezetni a nyugtalanságát. Az ősi szabály szerint ilyenkor leginkább mozgásra van szükség. Nagy Miklós ezért mindennap szorgalmasan járt körbe egy közeli cementalapzaton, amely valamikor egy épület számára készülhetett. Mintha csak távgyaloglásra készült volna a késő ősz és tél eleji napokon.

Decemberben a németek már készülődni kezdtek az ünnepekre. Sokan közülük családostul voltak internálva, és jól tudták, hogy nem szabadulnak egyhamar ki. Ezért hozzáláttak a rendszeres, komoly munkához, és jó előre eltervezték, hogy a gyermekek ünnepi ajándékozásáról gondoskodni fognak.

A fafaragás, a játékkészítés egy német társaságot annyira a hatalmába kerített, hogy a szobájukba elzárkózva egészen külön életet teremtettek maguknak. A fúrás, kalapácsolás áthallatszott a szomszéd szobákba. Társas összejöveteleket rendeztek és vidáman énekeltek.

Mindinkább kitűnt, hogy

Folytatása a 12. oldalon

HOL—

• Július 6—7—8-án a gyulai várszínházban megrendezték a *Magyar lira fesztiválját*. A romániai magyar irodalomat Farkas Árpád, Ferenczes István, Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár és Markó Béla képviselte; színészeink közül Balázs Éva, Boér Ferenc, Bíró József, Fekete István és Sinka Károly működött közre.

• A *22* című hetilap, a Társadalmi Dialógus Csoport román nyelvű kiadványa folytatja Heller Ágnes eredetileg angol nyelvű tanulmányának közlését a kelet-európai politikai és társadalmi változásokról *Ez valós lehetőség* címmel.

• A *Nagyvilág* 1990/7-es számából kiemelendő Bohumil Hrabal *Egy pohár szörp* című novellája, Botka Ferenc *Déry Tibor és Berlin* című irodalomtörténeti tanulmánya és Fehér M. István esszéje: *Martin Heidegger — utak a lét felé*. A lap közli Mircea Dinescu két versét Kozma Szilárd fordításában.

• A *Kelet—Nyugat* beszélgetést közöl Esterházy Péterrel (kérdezett: Nagy Miklós Kund), emlékezést Husz Jánosra (Indig Ottó tollából), illetve a hatásában jelentős huszita Bibliára. Ugyanitt olvashatjuk Balázs Sándor tanulmányának II. részét: *Az 1923-as alkotmány — kisebbségi szemmel.*

• Román és magyar költők kétnyelvű kötetét jelentette meg az Országos Béketanács (Budapest, 1990). A könyv szerkesztője Németi Rudolf és Soós Kálmán, lektora Hoţopan Alexandru; a kulturális közeledés sajátos útját választották a szerkesztők: a könyvben csak műfordítások vannak; a román költők verse csak magyar változatban, a magyar költőké csak románul olvasható összesen mintegy negyven vers rangos műfordítóknak köszönhetően.

• A *Kritika* 1990 júniusi száma csupa politológia. Ralph Gustav Dahrendorf *A demokratizáció és problémái Közép-Kelet-Európában;* Jelena Bonner: *A peresztrojka öt esztendeje* és Csizmadia Ervin *Vázlat a történeti politológiáról* című írása mellett figyelemre méltó az a filmesszé is, amelyben Báthory Erzsébet a forradalom-mítosz megjelenésétől félti (a népnemzet, illetve a sors mitizálása után) Romániát; a cikk címe: *Mitoszok és valóság a román filmben.*

• Szeptember 29-től október 6-ig tart majd Viareggióban az európai filmek fesztiválja. Margarethe von Trotta védnökségével új szakosztálya is lesz a rendezvénynek; kelet-európai rendezőnők hat filmjét mutatják be. (Éljen az emancipáció...)

• Másik filmes hír: Huszárik Zoltánra emlékezik Dobai Péter a *Magyar Napló* július 5-i számában.

• A Fitz József Könyvdíjat az olvasók körében nagy érdeklődést kiváltó értékes műveknek ítéli oda (a könyvtárosok összesített szavazata alapján) a magyar Művelődési és Közoktatásügyi Minisztérium Kiadói és Irodalmi főosztálya. Az 1988-as év terméséből többek között B. Paszternak *Zsivágó doktora* és László Gyula *Árpád népe* című könyve nyerte el a díjat. Idén osztották ki az 1989. évre vonatkozó könyvdíjakat a következő kiadványokért: Csoóri Sándor: *A világ emlékművei*, Pécsi Géza: *Kulcs a muzsikához*, Lászlóffy Aladár — Kántor László: *Házsongárd; Magyarország nemzeti atlasza* és Váradi Pál — Borbély Anikó: *Kalotaszeg — Felszeg.*

Balázs Péter: Emlékezés

• Az *Itt-ott* negyedévi lap, kiadója az Oregon államban bejegyzett magyar vallásos-karitatív-kulturális társaság. Itt olvastunk igen jelentős tanulmányt az irodalomtudósként ismert Szegedy-Maszák Mihálytól *A magyarságkutatás feladatai az Amerikai Egyesült Államokban* címmel. „Fenyeget a kulturális emlékezet sorvadása" — figyelmeztet a szerző a magyar nyelv és a hagyományok ismeretének elsődlegességére mindenféle hungarológiában.

• A *Csángó újság* 5. száma köszönti a csángó-magyarok vándorapostolának nevezett Domokos Pál Pétert; Lakatos Demeter csángó költő verseit Páldeák Áron vezeti be; Bodó Géza bogdánfalvi gyermekkorát és magyarságtudatának ébredezését idézi; a *Falvainkról* rovatban Gazda László Tatrost mutatja be.

• Háromhavonként adják át a Thomas Mann-díjat. Ez alkalommal Günter de Bruyn kapta Lübeckben, életművéért.

• A júliusi *Forrás* az ötvenéves Tolnai Ottót köszönti a költő *Nesztelenek* című versciklusával és Mák Ferenc mikroesszéjével. *Riport — szoritóban* a címe annak a beszélgetésnek, amelyben (1989. dec. 3-án) Kántor Lajos kérdéseire felelve Beke György vall irodalomról, politikáról és írói munkásságáról.

• A *Majomsziget* (Bihar megyei ifjúsági hetilap július július 7-i számának tartalmából: *Tien an Men; Keserűleves Iliescu módra* (Szőke Lászlótól), *Vesszőfutás. Beszélgetés Szilágyi Zsolttal, a 22 éves parlamenti képviselővel* (Zudor Jánostól, Kiss Katalintól), *Tömeges kipusztulás* (Wágner István ökológiai sorozatából), Kinde Annamária: *Az ostrom fokozatai.*

• *A Hét* július 12-i számában Stephen Hawking kozmológussal, immár beszédképtelen tudóssal készült beszéd-szintetizátoros interjút olvashatunk; verset Ferenczes István, lírai jegyzetet Lászlóffy Aladár, illetve Láng Zsolt közöl, Marosvásárhely színházi évadának mérlegét Oláh Tibor készíti el.

—MI

Élet a drótsövények mögött

Folytatás a 11. oldalról

nemcsak szervezni tudnak, de erőszakosak és gyorsan megkaparintanak maguknak mindent, amit csak lehet. Kezdetben fogasokat, székeket gyűjtöttek össze a szobáikba, majd megszerezték a barakk közös lámpáit, a novemberi hűvös időben pedig egy csomó fát halmoztak fel a szobáikban.

A táboron végigvezető út mellől rendre eltűntek a fehérre meszelt útszéli cövekek, sor került a drótsövényt megtámasztó, meglazult póznákra, cövekekre, a barakkok külső léceire, a hidak karfáira és minden megmozgatható fára.

Délutánonként én is megindultam, hogy szerezzek valamit a szobánk számára. Legtöbbször nem nagy eredménnyel tértem vissza. Kiszemeltem magamnak egyet-egyet a karók közül, amelyek a fiatal diófák mellett álltak, megpróbáltam, hogy a kiszemelt fa megmozdítható-e könnyen, ki lehet-e húzni. Amikor a karó már jól meg volt lazítva, továbbsétáltam. Az estére, a szürkületre vártam, amikor az ember észrevétlenül a kabátja alá rejthet egy jó darab fát, és belopózhat vele a barakkba.

Lassanként szállingóztak haza a barakklakók, és mint féltett kincset rejtegették megkaparintott zsákmányukat. Csend és félhomály volt mindenfelé. Elindultam én is. De hiába: az én karómat, a gondosan kiszemelt fámat már nem találtam meg. Meghökkenve néztem körül, azt hittem először, hogy eltévesztettem a helyet. De nem! Ezen a hídon jöttem át délután, és itt a pad mögött volt az én kicsi fám és a karóm. Valaki már megelőzött, fontolgatás nélkül, gyorsan reácsapott és elvitte az én fámat. Igen, az *én fámat* vitte el, azt a fát, amiért én fáradoztam itt délután, hogy estére egy kis meleg legyen a szobánkban. Úgy éreztem, hogy nemcsak engem, hanem minket lopott meg, és lázadozva tértem vissza a barakkunkba. A szobatársaim szerencsére ügyesebbek voltak, szereztek valahonnan fát, s így estére nálunk is vigan pattogott a tűz.

A lágerélet egyhangúságába a névnapok, az ünnepnapok hoztak egy kis változatosságot. December 3-án, az első adventi vasárnapon ünnepi istentiszteletre gyültek össze a láger lakói az összes barakkokból. Ezúttal a kedves Ponyiczky lelkész beszélt, falusi szegényemberekkel, vénasszonyokkal együtt mi is áhítattal hallgattuk végig, és több mint százan úrvacsorát is vettek.

Másnap a németek már megtartották a Mikulás-estet a kaszinóban, harmónikájuk is volt, valcereket játszottak, énekeltek és tréfás konferálással mulattatták a hallgatóságot. A siker nem is maradt el. nagy tapssal ünnepelték a szereplőket. Azután mi rendeztünk Mikulás-estet a gyermekeknek egyszerűbb formában, de jó kedvvel, este pedig Nagy Miklóst köszöntöttük a Kacsóék szobájában. Ez is hangulatos volt, mert Vass Berci szokott ötletességével verset írt erre az alkalomra, és azután elkezdődött a magyarnótázás.

Mindezek után készülni kezdtünk karácsonyra, a gyermekeknek ajándékok készültek a közös gyűjtésből, a női barakk lakóinak segítségével, sőt még karácsonyfa is került valahonnan. December 24-e éppen vasárnapra esett, kisütött a nap, és a németekkel együtt közös istentiszteletet lehetett tartani a szabadon hagyott barakkban. Azután elrendeztük a gyermekek csomagjait, és vártuk mi is hazulról a csomagot, de én hiába vártam. Ebédkor kiadták a vacsoránkat is, mégpedig egy nyers murkot és egy körtét. Ennyiből állott volna az én karácsonyi vacsorám, ha Nagy Miklósék a szomszédban nem kapnak csomagot.

Délután háromkor megrendeztük a karácsonyfa-ünnepélyt az asszonyokkal, kis gyermekekkel együtt. Felhangzott a karácsonyi ének: „Mennyből az angyal..." Öt óráig szabad volt a látogatás a csoportok között. Zavartalanul ülhettünk együtt éjfélig Kacsóékkal, a közös vacsora után meghallgattuk a Kacsó versét:

Gyere be hát, kicsi Jézus,
Karácsonyi békével.
Rozzant testem kis ablakán
Hadd tekintsen ki az öröm
Meleg lámpafénye.

Másnapra én is kaptam csomagot hazulról egy kis fenyőággal. Ez volt az én karácsonyfám, ez volt számomra az otthon eleven képe. De nagyon hiányzott egy levél hazulról: vajon hogy ünnepelték otthon, jutott-e valami ajándék a gyermekeimnek, amikor én semmit sem küldhettem, de még magyarul sem írhattam nekik? Ezt az „idegen" nyelvet nem lehetett használni a levélírásban.

Szilveszter estéje következett ezután, az elmúlt nehéz év búcsúztatására készültünk. A délutáni istentiszteleten Ponyiczky László az otthon maradt családokért imádkozott. Fájó sebeket érintett, de vigasztalást is adott.

Vacsoránál aztán kihirdették a szigorú rendelkezést: tífuszjárvány miatt tilos minden látogatás, tilos a közös szilveszterezés. A szobánkba behúzódva csendes beszélgetéssel töltöttük el az estét. De közben a *Szózat* intői sorai is elhangzottak: „Hazádnak rendületlenül légy hive, oh magyar..."

Másnap reggel jó kívánságokkal köszöntöttük az új évet. Meghallgattuk azután a Nagy Józsi beszédét, amely az itteni életben mindig elmélyülésre késztetett. Hamarosan híre futott a lágerben, hogy az éjjel két észak-erdélyi református pap megszökött. Kisült, hogy felhasználták a szilveszter éjszakai katonai fegyelem meglazulását, vagy talán valami italt is adtak az őröknek, s így sikerült a drótsövényen át éjszaka kiszökniük a táborból. Azt is megtudtuk, hogy szilágyságlak voltak.

Az ismételt szökési kísérletek vagy éppen kiszökések miatt megszigorították az ellenőrzést, fölfüggesztették a látogatásokat, és minden reggel nyolckor szigorúan számba vették a barakklakókat. A kiszökött papokról azonban nem jött semmi hír. Lehet, hogy sikerült szerencsésen hazajutniuk.

Mi pedig a kötelező barakkmunkák mellett az ifjúság szórakoztatására is gondoltunk. Nagy Józsi volt az az ügyes rendező, aki január első hetében megrendezte a szilveszteri vígestélyt abban a barakkban, amelyben az előadásokat is tartottuk. *A szerelmes trubadúr* címmel vígestélyt rendezett függönyökkel, ötletes konferálással, egy bugyogóba öltöztetett fiú- és egy lány-énekes kissé talán groteszk jelenlétével. Az előadásnak nagy sikere volt, amihez hozzájárult a Vass Berci alkalmi verse és a lányok éneke is. Rendszeres lágerszínház ugyan nem alakult ki közöttünk, mint némely fogolytárborban, de egy-egy vígestélyre itt is lehetett elég ötletet és szereplőket is találni.

Még nagyobb lett volna az öröm, ha igaznak bizonyul az a hír, amelyet Elekes Viktor hozott valahonnan éppen az előadás ideje alatt. A gyermekek hazamennek, ez volt a jó hír, de sajnos hamarosan megcáfolták. Csak a szászok közül szabadult ki és mehetett haza pár szebeni gyermek. Ilyen szórványos kibocsátások még előfordulhattak, sőt az ideszállított csombordiakat már a kaputól visszaküldték.

(Folytatjuk)

Kolozsvári nyár

Szemlér Ferenc versének utolsó szakasza található a vízszintes 1., függőleges 14., 40. és vízszintes 43. számú sorban.

VIZSZINTES: 1. Az idézet első sora (zárt betűk: T, É, O). 14. Valamely tárgy felületéről apró darabokat levagdal. 15. Barátfüle. 16. ... devú: találka. 17. Kis testű kutya. 18. A szobában. 19. Rag, a -va párja. 20. Leszármazott. 21. Jégbe és dinnyébe vágják. 22. A dollár századrésze. 23. Történelmi táj Jugoszláviában az Adria partján. 25. Diplomás, röv. 26. Jánoska. 27. ... Rica: közép-amerikai köztársaság. 28. Japán város Osaka közelében. 30. Lengyelországi város. 31. ... tenyere: nehéz munkától megkeményedett a bőre. 32. Fölfelé mozgatja. 34. ..., a görög: Anthony Quinn filmje. 35. Néhai. 40. Gyermekek paripája. 41. „Vagy lehúzzuk Egéről a Napot / ... Ember istenként talpára áll" — Ady: Megállt a Sors. 42. Gyümölcs. 43. Az idézet utolsó sora (zárt betűk: P, E). 48. Ninive egyfajta betűi. 49. Hatalmában tartó. 50. Az őzgida tápláléka. 51. A magyarságba beolvadt — a Duna-Tisza közén élő — török eredetű népet. 53. Rovarirtó-márka volt. 54. Tüskés állat. 57. Minden létező összessége. 58. Energiát. 59. Elöl megy! 60. Közönség előtt előad. 62. Csúsztató sólya. 63. Énekelni lehet. 64. Durva gyapjúszövetből varrt kabát. 65. Megfelelő. 66. Tárgyra vonatkozó kérdés. 67. Ritka férfinév. 68. Ecce. 69. A részedre. 71. Hordókészítő.

FÜGGŐLEGES: 1. December közepén van a névnapja. 2. Dublin lakói. 3. Lócsemege. 4. Mennybolt. 5. Paradicsomi. 6. Flamand város Belgiumban. 7. Ararát egynemű hangzói. 8. Azonos betük. 9. Szórakozásképp többször egy-egy keveset kézbe veszi a könyvet. 10. Mohón ette. 11. Tiltószó. 12. Világhírű színész, a Találd ki, ki jön ma vacsorára! volt az utolsó filmje (Spencer). 13. Vegyes dolgok, latin eredetű szóval. 14. Az idézet második sora (zárt betük: R, V). 18. Német mérnök, a gépkocsitechnika egyik úttörője volt. 20. Felás! 22. Spanyolországi kikötőváros. 23. Féktelenül mulatozott. 24. ... éria: gépezet. 26. Al. ...: orosz származású amerikai színész (1888—1950). 27. Nagyon magas és vékony, hallószervekkel felfogható rezgés, tréfásan. 29. Izesített cukrászati készítmény. 30. ... Howard: magyar származású kiváló angol filmszínész (1893—1943). 31. Szerkesztéssel létrehoz. 33. Híres amerikai tengerparti szórakozóhely. 34. ZO. 35. Este után mondhatjuk (két szó). 36. Lámpa, németül. 37. Habzó angol ital. 38. Védelmező. 39. Tolva mozgat. 40. Az idézet harmadik sora (zárt betük: R, S, V, B, L). 44. A középhálót érintő lecsapás a teniszben. 45. Az atommagot felépítő elemi részecskét. 46. Vanádium és oxigén vegyjele. 47. Építménynek földbe vagy víz medrébe vert, oszlop alakú eleme. 52. Ezzel veszi kezdetét a labdarúgó mérkőzés. 53. Szalagszerű sávba komponált kép. 55. Iparvállalata. 56. Magamnak. 58. Aruba bocsátá. 59. Szárnyas állat. 61. Király, olaszul. 62. Téli sportot űz. 63. Öreg cigány férfi. 66. MKP. 67. A megteendő út. 69. Növényi egyed. 70. EA. 71. Kicsinyítő képző.

(Rámay Tibor)

A HELIKON 29. számában közölt, A hosszú költemény című rejtvény megfejtése: És mégis tudták: nincs jog gyűlöletre, / gyűlölni: nem út — magunk pusztítása.

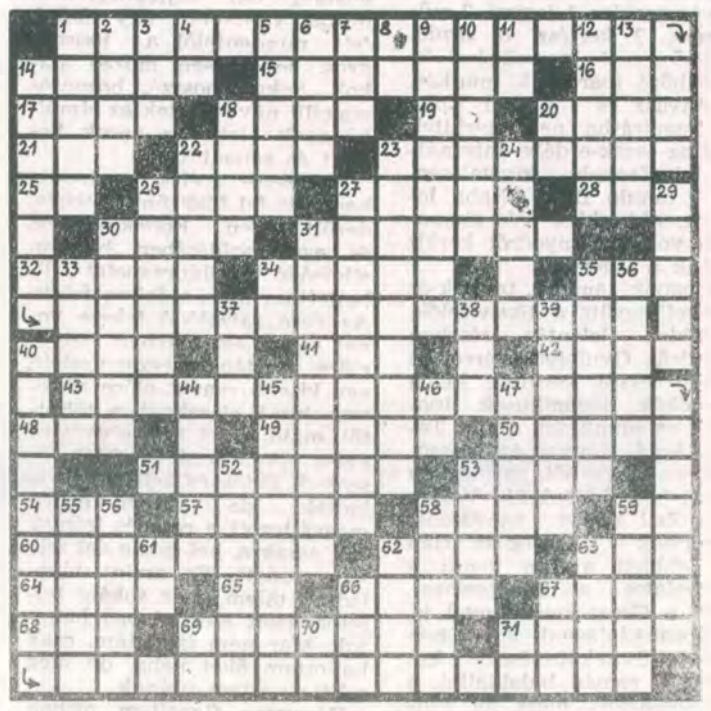

A HELIKON A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGÉNEK KÖZPONTI HETILAPJA — MEGJELENIK MINDEN PÉNTEKEN

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Szerkesztők:
MÓZES ATTILA szépprózа
K. JAKAB ANTAL vers, levélváltás
JAKABFFY TAMÁS kritika, esszé
SZABÓ GYULA kultúrtörténet hagyomány
LÁSZLÓFFY ALADÁR világkultúra
EGYED EMESE társművészetek
MOLNOS LAJOS szemle

A szerkesztőség címe: 3400 Cluj, Bulevardul Eroilor nr. 2.
Postafiók (Căsuţă poştală) 245.
Telefon: 951/1 24 20

48 400

Nyomda: I. P. Cluj